

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

RIGORÓZNÍ PRÁCE

**Repatriace českých
pobělohorských exulantů
z Polska na Bezručicko
po druhé světové válce**

**Repatriation of Czech
White Mountain Battle exiles
from Poland to Bezručice
after the Second World War**

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Dějepis a didaktika dějepisu, rigorózní řízení

Mgr. Zdeňka Kvasničková (Hovorková)

Praha 2015

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury, které byly řádně citovány, a že již nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....

vlastnoruční podpis

PODĚKOVÁNÍ

Za cenné rady při vypracování této rigorózní práce děkuji Mgr. Dušanu Foltýnovi. Dále bych chtěla poděkovat PhDr. Jiřímu Stočesovi, Ph.D., který vedl moji diplomovou práci, v níž jsem se tímto tématem také zabývala, a mnohé použila i pro toto rigorózum.

Dále patří můj dík pracovníkům Státního okresního archivu v Tachově, jmenovitě řediteli Mgr. Janu Edlovi a Bc. Miroslavu Vetrákovi, kteří mi ochotně poskytli materiály, z kterých jsem mohla sestavit hlavní část této práce.

Rovněž bych chtěla poděkovat Ing. Rudolfu Janu Mosesovi, který mi zapůjčil mnoho svých soukromých materiálů a knih. Velkým přínosem pro mě byly také kroniky původních německých obyvatel žijících na Bezdrůžicku, jež jsem získala od pana Gustava Černého.

V neposlední řadě bych chtěla také poděkovat faráři Českobratrské církve evangelické Janu Marvánovi z Černošína za půjčení sborové kroniky, z které jsem vedle důležitých informací převzala do této práce i řadu dobových fotografií, a ThMgr. Richardu Novákovi za sepsání jeho dobových pamětí.

ABSTRAKT

Téma této rigorózní práce pojednává o reemigrantech, kteří odešli v polovině osmnáctého století kvůli tehdy zakázanému evangelickému vyznání do Slezského Pruska, a o jejich návratu zpět do vlasti. První kapitoly zachycují důsledky bitvy na Bílé hoře v roce 1620 pro nekatolíky, jejich odchod do ciziny a celkovou náboženskou situaci v českých zemích v osmnáctém století. Další kapitoly rigorózní práce se věnují samotnému životu nekatolíků v cizině a vzniku hlavních českých kolonií v dnešním Polsku. Hlavní část práce se pak na základě vzpomínek pamětníků zabývá návratem reemigrantů z polského Táborska do tehdy Československé republiky po druhé světové válce a jejich počátečnímu životu ve vlasti, konkrétně v obcích Zhořec, Kamýk, Pačín a Loučky na Bezručicku. Velká kapitola práce je také věnována původním německým obyvatelům v této lokalitě, jejich vzájemnému soužití s příchozími reemigranty a odsunu zpět do Německa. Je zde také zachycen přiděl usedlostí a pozemků navrátilcům, volby v obci Zhořec, do nichž kandidovali reemigranti, a vznik místního odboru Sboru českých exulantů ve Zhořci. Rozsáhlou kapitolu této práce také představuje vznik sborů Českobratrské církve evangelické v Černošíně a Bratrské jednoty baptistů v Teplé, založených příchozími reemigranty, a náboženská situace v období komunismu. Závěr diplomové práce informuje o Základní devítileté škole v Pačíně a Základní odborné škole rolnické v Bezručicích, navštěvovaných dětmi reemigrantů.

ABSTRACT

This graduation thesis talks about returning emigrants who left in the middle of the eighteenth century because of then forbidden evangelical denomination into Prussia, and about their return back to the motherland. First chapters talk about the consequences of the White Mountain Battle in 1620 for non-Catholics, their move into foreign land and general religious situations in Czech countries during the eighteenth century. Other chapters of this thesis describe the life of non-Catholics in foreign land and the rise of major Czech colonies in today's Poland. The major portion of this work

describes, based on memories of the eye witnesses, the return of emigrants from the Polish Tábora into then Czech and Slovak Republic after WWII and their new beginnings in the home land, specifically in villages Zhořec, Kamýk, Pačín and Loučky in the Bezručice region. This thesis talks about original German inhabitants too and their transfer to Germany. Here it is described, assignment of farmsteads and land to returning emigrants, elections in the village of Zhořec, in which some of the candidates were new emigrants, the coming into existence of local division of the Board of Czech Exiles in Zhořec. Extensive chapter of this work also represents the origin of Evangelical Czech Church in Černošín and The Unity of Brethren Baptists in Teplá, started by the incoming emigrants, and religious situation of the communist era. The end of the diploma work informs about Elementary School in Pačín and Elementary Specialized Farming School in Bezručice, visited by the children of returning emigrants.

RESÜMEE

Die vorgelegte Doktorarbeit mit dem Titel behandelt die Problematik der Nachfolger der protestantischen Glaubensflüchtlinge, die nach der Schlacht am Weißen Berg ausgewandert waren. Sie konzentriert sich auf das Thema der Heimkehr dieser Nachfolger nach dem zweiten Weltkrieg und das neue Leben der Reemigranten in der alten Heimat. In den ersten Kapiteln werden die Folgen der Schlacht am Weißen Berg (1620) für die Nicht-Katholiker erörtert sowie die Umstände ihrer Auswanderung; die religiöse Lage in den tschechischen Ländern des 18. Jahrhunderts wird hier ebenfalls dargestellt. Es folgt der an die Erinnerungen der Reemigranten gestützte Kernteil der Doktorarbeit, d.h. das Thema ihrer Heimkehr aus der polnischen Region Tábora in die damalige Tschechoslowakische Republik. Dieses wird auf die unmittelbare Nachkriegszeit konzentriert, auf den Neuanfang der Reemigranten in der alten Heimat, konkret in den Ortschaften Zhořec, Kamýk, Pačín und Loučky im Bereich von Bezručice. Das grosse Kapitel dieser Arbeit beschreibt ursprüngliche deutsche Bewohner und seine Aussiedlung nach Deutschland. Die Doktorarbeit behandelt die Zuteilung der Bauernhöfe und des Ackerbodens den Reemigranten, die Wahlen in der Gemeinde Zhořec, wo

die Reemigranten an der Wahlliste standen, und die Konstituierung des dortigen Vereins der Tschechischen Exulanten. Ein umfangreiches Kapitel ist weiterhin der Konstituierung der Konvente der Evangelischen Kirche der Böhmisches Brüder in Černošín und der Brüderlichen Union der Baptisten in Teplá gewidmet, die von den gekommenen Reemigranten gegründet wurden, sowie der religiösen Lage in Böhmen während der Zeit des Kommunismus. Schließlich wird über die Grundschule in Pačín und über die Ackerbau-Grundschule in Bezručice berichtet, die von den Kindern der Reemigranten besucht waren.

KLÍČOVÁ SLOVA

Bílá hora, exulanti, rekatolizace, emigrace, Pruské Slezsko, druhá světová válka, reemigrace, Bezručice, Kamýk, Zhořec, Pačín, Kohoutov, Vrbice, Horní Polžice, Řešín, Bratrská jednota baptistů, Českobratrská církev evangelická

KEY WORDS

The White Mountain Battle, exile, recatholisation, emigration, Prussia, the Second World War, reemigration, Bezručice, Kamýk, Zhořec, Pačín, Kohoutov, Vrbice, Horní Polžice, Řešín The Unity of Brethren Baptists, Evangelical Church of Czech Brethren

OBSAH

ÚVOD.....	9
I. NÁBOŽENSKÁ SITUACE V ČESKÝCH ZEMÍCH PO BITVĚ NA BÍLÉ HOŘE. 16	
I/1. Důsledky bitvy na Bílé hoře.....	16
I/2. Odchod nekatolíků po Bílé hoře.....	17
II. EMIGRACE ČESKÝCH NEKATOLÍKŮ V 17. A 18. STOLETÍ.....	20
II/1. České kolonie v Sasku a Lužici.....	20
II/2. Čeští exulanti v Berlíně a okolí.....	23
III. NÁBOŽENSKÁ SITUACE V ČESKÝCH ZEMÍCH V 18. STOLETÍ.....	25
III/1. Rekatolizace za Karla VI.	25
III/2. Emigrace českých protestantů v 18. století.....	26
III/3. Vzpomínky na emigraci 18. století.....	28
IV/1. Münsterberg.....	31
IV/2. Kolonie v Goschütz a v Tarnovicích.....	32
IV/3. Vznik českých kolonií.....	34
IV/4. Život v cizině.....	38
V. REEMIGRACE DO ZEMĚ OTCŮ.....	42
V/1. Reemigrace po první světové válce.....	42
V/2. Druhá světová válka a její následky.....	43
V/3. Reemigrace po druhé světové válce.....	46
V/4. Reemigrace z Táborska.....	49
VI. POVÁLEČNÁ SITUACE NA BEZDRUŽICKU.....	60
VI/1. Vzájemné soužití českých reemigrantů a Němců v roce 1946.....	60
VI/2. Vysídlení Němců z Bezdrůžicka.....	69
VI/3.1 Zhořec.....	76
VI/3.2 Pačín.....	79
VI/3.3 Kamýk.....	80
VI/3.4 Kohoutov.....	81
VI/3.4 Loučky.....	82
VII. POČÁTKY V ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLICE.....	83
VII/1. Nové začátky.....	83
VII/2. Příděl usedlostí a pozemků.....	86
VII/3. Slevy u zemědělského majetku.....	90
VII/4. Vrácení držby majetku, zanechaného československými krajany v Polsku....	90
VII/5. Kapesné vyplácené reemigrantům.....	92
VII/6. Pomoc reemigrantům při vyřizování jejich záležitostí u národních výborů....	93
VIII/1. Volby do MNV 16. května 1954.....	94
VIII/2. Volby do KNV 16. května 1954.....	96
VIII/3. Volby do ONV 16. května 1954.....	96
VIII/4. Volby do MNV 15. dubna 1957.....	97
VIII/5. Vznik místního odboru Sboru českých exulantů ve Zhořci.....	98
IX. REEMIGRANTI A CÍRKVE.....	102
IX/1. Vznik prvních sborů Bratrské jednoty baptistů v Čechách.....	102
IX/2. Vznik sboru Bratrské jednoty baptistů v Teplé.....	104
IX/3. Vznik sboru ČCE v Černošíně.....	108
IX. DĚTI REEMIGRANTŮ A ŠKOLY.....	112
IX/1. Základní devítiletá škola v Pačíně.....	112

IX/1.1 Školní roky 1946/1947 - 1950/1951.....	113
IX/1.2 Školní roky 1951/1952 - 1955/1956.....	116
IX/1.3 Školní roky 1956/1957 - 1959/1960.....	117
IX/1.4 Školní roky 1960/1961 - 1963/1964.....	118
IX/1.5 Školní roky 1964/1965 - 1971/1972.....	119
IX/1.6 Školní roky 1972/1973 - 1974/1975.....	120
IX/2. Základní odborná škola rolnická v Bezručicích	122
IX/2.1 Školní roky 1945/1946 - 1946/1947.....	123
IX/2.3 Školní rok 1948/1949	127
IX/2.4 Školní rok 1949/1950	129
ZÁVĚR	131
PRAMENY A LITERATURA	137
SEZNAM PŘÍLOH.....	143
PŘÍLOHY	160

ÚVOD

Cílem této rigorózní práce s názvem „Repatriace českých pobělohorských exulantů z Polska na Bezručicko po druhé světové válce“ je zmapování života reemigrantů po jejich návratu z polského Táborska na Bezručicko. V této práci bych se chtěla zabývat tím, jak se do tohoto kraje dostali, jak probíhal jejich všední život a také poukázat na jejich základní identitu, kterou byla víra, kvůli které jejich předci odešli v 18. století ze svých domovů do ciziny. Mým cílem je také sledovat jejich děti, jak se i ony dokázaly sžít s "novým" prostředím. Proto si jako další cíl kladu ukázat možnosti jejich vzdělání na Bezručicku. Dále bych chtěla zjistit, jaké vztahy měli mezi sebou reemigranti a sudetští Němci, když sdíleli společnou domácnost několik měsíců roku 1946, než došlo k odsunu Němců.

Z mého počátečního záměru popsat situaci českých reemigrantů z Táborska ve všech osadách, které osídlili (Zhořec, Pačín, Kamýk, Loučky, Kohoutov, Hanov, Lestkov a Vrbice), jsem musela ustoupit, protože v tachovském archivu se nacházely materiály pouze k lokalitám Zhořec, Pačín, Kamýk, Loučky a částečně Kohoutov. Důvodem chybějící dokumentace k ostatním osadám byl podle pracovníků tachovského archivu požár radnice v Lestkově někdy v polovině 20. století. Archivní materiály k ostatním osadám však poskytovaly mnoho cenných archiválií. Při sestavování kapitoly o školách, které navštěvovaly děti reemigrantů, jsem však velmi postrádala českou kroniku Základní devítileté školy v Pačíně, která se v tachovském archivu nenachází, a pravděpodobně ji má stále někdo z místních obyvatel u sebe.

Tématem této rigorózní práce je tedy odchod českých a moravských emigrantů do Pruského Slezska v letech 1742 - 1755 z důvodu tehdy zakázaného evangelického vyznání. Zde jejich usídlením vznikly české kolonie Husinec, Velký Tábor, Malý Tábor, Čermín, Veronikapole, Poděbrady, později také Zelov, Kučov a jiné. Právě potomci exulantů z Velkého Tábora, Malého Tábora, Čermína, Veronikapole a dalších menších kolonií byli po skončení druhé světové války vyzváni československou vládou, podobně jako i ostatní pobělohorští exulanti v Polsku, i jinde ve světě, aby se vrátili zpět do „země otců“ a obsadili tak české pohraničí po sudetských Němcích, vysídlených na základě Benešových dekretů.

Většina těchto reemigrantů z Táborska tedy na základě pozvání československé vlády přijela hromadným transportem o Vánocích roku 1945 na Bezdrůžicko a osídlila osady Zhořec, Pačín, Kamýk, Loučky, Kohoutov, Hanov, Lestkov a Vrbici. Výjimkou nebyli ani tací, kteří se do Čech vraceli individuálně, ať už krátce před tímto organizovaným transportem, nebo po něm. V rigorózní práci jsem se zaměřila na skupinu reemigrantů z Táborska mimo jiné proto, že z ní pocházeli moji předci.

Na začátku práce objasňuji následky bitvy na Bílé hoře v roce 1620, která změnila život českých evangelíků tak, že někteří postupně začali v několika emigračních vlnách odcházet z Čech do ciziny, v níž hledali možnost svobodného vyznání. Zpočátku odcházeli do Saska a Lužice, od 18. století se jejich útočištěm stal převážně Berlín a Český Rixdorf. Když pruský král Friedrich II. získal válkou Slezsko, začal zvat české nekatolíky právě tam, čímž zároveň řešil problém řídkého osídlení některých zdejších oblastí. Za přestěhování nabízel svobodu vyznání. První zastávkou českých exulantů v Pruském Slezsku se stal Münsterberg a kolonie v Goschütz a Tarnovicích. Odtud pak exulanti odcházeli a zakládali již zmíněné české kolonie, jako byl Velký Tábor, Malý Tábor, Čermín, Poděbrady, Husinec a další.

Hlavní část této práce se však zabývá samotnou reemigrací tábořských evangelíků do Čech a jejich počátečním životem v staronové vlasti. Zde jsem hojně využila metody orální historie a na základě rozhovorů vyslechla různé životní příběhy žijících pamětníků. Zajímavým zjištěním pro mě bylo i to, že někteří z pamětníků byli ochotni podělit se se mnou o své vzpomínky, ovšem vzápětí mě poprosili, abych jejich vyprávění nikde nepublikovala, což dokládá, že minulost je pro ně stále živá a ještě v dnešní době je v nich zakořeněn strach. Strach o své blízké, ale i potomky, v případě, že by opět došlo k potlačení demokracie. Někteří pamětníci mi hned narovinu řekli, že si nepřejí, abych o jejich rodině psala, i přesto, že právě jejich životní příběhy patří k těm velmi zajímavým. Menší skupinou pak byli ti, kteří se o své vzpomínky podělili ochotně a s jasným cílem, aby tato část historie neupadla v zapomnění a aby se i dnešní a následující generace mohly dozvědět něco více o osudech českých pobělohorských reemigrantů v Polsku.

O samotné cestě z Polska o Vánocích 1945 neexistuje ve Státním okresním archivu v Tachově žádná zmínka. Z tohoto důvodu jsem vycházela pouze ze vzpomínek pamětníků, konkrétně organizátora odjezdu Viléma Hovorky a tehdy ještě chlapce

ThMgr. Richarda Nováka, které se však v některých věcech liší, což je vzhledem k časovému odstupu od této události pochopitelné.

Právě strojopisně zaznamenané vzpomínky kazatele BJB Richarda Nováka, sepsané na mou žádost, obsahují cenné vzpomínky na celou dobu jeho dětství, tedy i období druhé světové války, odjezd z Polska a společné krátkodobé soužití se sudetskými Němci před jejich odsunem.

K posouzení jejich vzájemných vztahů mi také posloužily německy psané kroniky - *K r o n i k a H o r n í c h P o l ž i c* a *K r o n i k a Ř e š í n a*, zapůjčené panem Gustavem Černým, vedených Němci až do roku 1945, ze kterých jsem si mohla utvořit představu o jejich životě v této oblasti. I přesto, že reemigranti tyto dvě vesnice po návratu z Polska přímo neobsadili, rozhodla jsem se zde jimi také zabývat, jelikož těsně sousedí s ostatními osadami na Bezdužicku, o kterých píše, a z těchto výše uvedených kronik jsem mohla do příloh této práce hojně využít dobových fotek původních německých obyvatel a jejich domů. Tyto fotky nebyly předtím ještě nikde publikovány, proto i v tomto spatřuji velký přínos této práce, jelikož podávají ucelený přehled o všech domech v těchto vesnicích a jejich obyvatelích.

Podobně i německá *K r o n i k a Z h o ř c e* mi poskytla řadu cenných informací o historii Zhořce, Pačina, Kamýku, Kohoutovu a Loučkách, stejně jako některé historické fotografie, uvedené taktéž v přílohách této práce.

Dalším cílem, který jsem si stanovila, bylo vytvoření seznamu německých obyvatel, žijících v obcích, kde se usídlili reemigranti po příchodu z Polska. Na základě evidenčních lístků uložených v archivu v Tachově, se mi podařilo vypsát, kdo v jakém domě žil, v jakém příbuzenském poměru byl, rok narození, případně jaké povolání vykonával.

O historii jednotlivých mnou popisovaných vesnic, o životě a odsunu sudetských Němců jsem získala informace v německé knize *Ü b e r G r e n z e n h i n w e g*, vydané německými rodáky v 60. letech minulého století. Jedná se o rozsáhlou publikaci o všech vesnicích tehdejšího okresu Planá.

V kapitolách o novém životě reemigrantů v Čechách vycházím z materiálů uložených v již zmíněném archivu v Tachově. Všechny archivní fondy týkající se této reemigrace, vyjma ONV Planá 16, ONV Planá 71, Základní devítiletá škola Zhořec

- Pačín 1946 - 1975 a Základní odborná škola rolnická Bezdržice 1945 - 1950, jsou dosud nezpracované, tudíž jsem ve většině případů nemohla k citacím do poznámkového aparátu uvést inventární číslo a signaturu.

Kromě přidělu majetku reemigrantům se v posledních kapitolách ve větší míře zabývám také otázkou vztahu reemigrantů a církve, protože považuji za důležité sledovat jejich vyznání i ve dvacátém století. V tomto případě jsem čerpala z Jubilejního sborníku Bratrské jednoty baptistů, vydaného k stému výročí ustavení této církve v českých zemích. V něm jsem vycházela zejména z článku Vlastimila Pospíšila, kazatele této Jednoty, posledního československého předsedy BJB a dlouholetého člena historické komise BJB, zabývajícího se dějinami této církve.

Dalším materiálem k historii sboru Bratrské jednoty baptistů v Teplé byla příručka s názvem Historie sborů BJB v ČSR, vydaná v tehdy ještě Československé republice pro vnitřní potřebu této církve. V tomto materiálu nejsou uvedeni žádní autoři, ale přesto bych ho považovala za hodnověrný, protože každý sbor do něj přispíval zvlášť textem o své historii na základě svých dokumentů, dokládajících založení každého sboru. Dále jsem k této kapitole využila knihu zpracovanou autory Janem Vychopněm, Jaroslavem Smílkem a již zmíněným Vlastimilem Pospíšilem Kazatelé Bratrské jednoty baptistů. Tato kniha obsahuje životopisy a fotografie všech kazatelů této církve od počátků až do současnosti. Byla vydána Výkonným výborem BJB k 120. výročí založení Bratrské jednoty baptistů.

V souvislosti se sborem Českobratrské církve evangelické v Černošíně jsem vycházela z kroniky tohoto sboru, sestavené farářem Jiřím Marvánem na základě písemností, nacházejících se v jejich sborovém archivu. Kronika také popisuje historické pozadí emigrace českých protestantů. Farář Marván zde údajně vychází z publikací Edity Štěřikové a Jiřího Běliny. Údaje uvedené v této kronice se zdají být pravdivé. Kronika obsahuje i množství fotografií, dokládajících jak život v Polsku na počátku 20. století, tak sborový život po vzniku sboru až do současnosti. Některé fotografie jsem použila v přílohách této práce.

Další publikací, využitou v této kapitole, je kniha od Edity Štěřikové Země otců, která se do jisté míry také zabývá vznikem nových sborů reemigrantů

v Československu. Sama Edita Štěříková prý podle slov faráře Marvána používala mimo jiné právě i archiv sboru ČCE v Černošíně.

Další důležitou částí této práce je poslední kapitola věnující se dětem reemigrantů a školám, do kterých chodily. Především šlo o Základní devítiletou školu v Pačíně. Zmiňuji se o ní z toho důvodu, že vyučování zde bylo zahájeno na jaře roku 1946, tedy krátce po příchodu reemigrantů do této oblasti. Lze se tedy domnívat, že větší počet dětí reemigrantů si vynutil znovu otevření této školy, která byla naposledy navštěvována německými dětmi. V počátečních letech skutečně všichni žáci této školy pocházeli z reemigrantských rodin. Ve výkladu historie této školy jsem pokračovala až do jejího zániku v roce 1975, jelikož ještě v té době převažovaly v jednotřídce děti reemigrantů. K sestavení této kapitoly jsem vycházela z třídních výkazů Základní devítileté školy Zhořec - Pačín 1946 - 1975, nacházejících se v tachovském archivu.

Kromě Základní devítileté školy v Pačíně zaujímala významné místo ve vzdělání potomků reemigrantů i Základní odborná škola rolnická v Bezdručicích, nacházející se v budově měšťanské školy, protože téměř všechny děti z reemigrantských rodin starší patnácti let do této školy docházely. Již brzy po příjezdu do Čech, někdy v zimních měsících na přelomu let 1945/1946, začaly tuto školu navštěvovat. Také v případě této školy jsem použila materiály uložené ve Státním okresním archivu v Tachově, konkrétně třídní výkazy z fondu Základní odborná škola rolnická Bezdručice 1945 - 1950.

Počáteční okrajové kapitoly této práce se věnují odchodu českých emigrantů v 17. století do Pruského Slezska a jejich tamnímu životu. Ačkoli se může zdát, že se jedná spíše o kompilaci, velký přínos spatřuji právě v uceleném přehledu této problematiky, který předkládám, jelikož jsem považovala za nutné zmínit i tuto část historie před samotnou hlavní částí této práce, jež se zabývá návratem reemigrantů z Polska a jejich životu na Bezdručicku. Považovala jsem za nutné vysvětlit důvody, které vedly tyto nekatolíky k opuštění Čech v 17. století a poukázat také na jejich život v dnešním Polsku. Bez těchto počátečních kapitol by mi hlavní část práce připadala jako vytržená z kontextu.

Hlavním zdrojem informací k počátkům a situaci v Münsterbergu a v dalších koloniích v Pruském Slezsku byl strojepis Ing. Mosese z roku 1986, nazvaný P o h l e d

do historie reemigrantů, Čechů, navrátišíc h se roku 1945 z exilu v Polsku.¹ Moses vychází z různých publikací, především z knih od Dr. Štěříkové, tudíž jeho soupis není důvod nepokládat za hodnověrný. Sám se také o tuto historii velice detailně zajímá. I přesto, že ve svém strojopisu čerpal z knih Štěříkové, uvádím ho zde hlavně proto, že vytáhl ze zmíněných knih to nejdůležitější. Jedná se vlastně o zestručnění a zpřehlednění problematiky emigrace exulantů.

Dalšími publikacemi, zabývajícími se celou historií reemigrantů od jejich odchodu z Čech až po návrat zpět po druhé světové válce, jsou knihy od Dr. Edity Štěříkové, sestavené na základě pramenů z různých archivů, ať už v Čechách, nebo v zahraničí, a ze vzpomínek repatriantů.

Vznikem českých kolonií v Sasku a Lužici se Štěříková velmi podrobně zabývá ve své publikaci *Exulantská útočiště v Lužici a Sasku*. Zde popisuje velmi podrobně všechny exulantské kolonie této oblasti. Hodnotnou knihou o útočišti českých nekatolíků v Pirně je publikace od Lenky Bobkové *Exulanti z Prahy a severozápadních Čech v Pirně v letech 1621 - 1639*.

V knize *Stručně o pobělohorských exulantech* poskytuje Edita Štěříková ve zkrácené verzi výklad o vzniku těchto kolonií. Kromě toho je v této knize přehledně uveden exil do Berlína a okolí, do Pruského Slezska, Polska a do Uher. Další kniha o emigraci českých nekatolíků do Berlína a Českého Rixdorfu je opět od Edity Štěříkové, tentokrát s názvem *Běh života českých emigrantů v Berlíně v 18. století*.

Prvními emigrantskými koloniemi ve Slezsku se Štěříková zabývá v knize *Pozvání do Slezska*. Zde je podrobně pojednáno o útočišti českých exulantů v Münsterbergu, v koloniích Goschütz a Tarnovice. Kniha obsahuje i hodnotné seznamy emigrantských rodin ve Velkém a Malém Táboře, jakož i v Čermíně.

Historii českých kolonií v Pruském Slezsku od doby vzniku až po odchod reemigrantů zpět do Čech a jejich první roky zde zachycuje další kniha Štěříkové nesoucí název *Země otců*. Z této knihy jsem především čerpala v souvislosti se

¹ Přesné citace zmiňovaných pramenů a literatury jsou uvedeny v seznamu pramenů a literatury v závěru práce.

vznikem sboru Bratrské jednoty baptistů v Teplé a Českobratrské církve evangelické v Černošíně. Dále pro mě byla hodnotným zdrojem k získání informací o usídlení reemigrantů na Bezručicku.²

Emigraci českých nekatolíků v 18. století do Pruského Slezska popisuje Edita Štěříková také ve své úplně první knize s názvem *Z n o u z e o s p a s e n í*. Kromě velmi cenných vzpomínek na emigraci 18. století obsahuje kniha řadu fotografií a ilustrací.

České kolonii v Zelově a ostatním v jeho okolí věnovala Edita Štěříková další knihu s názvem *Z e l ó w*. Tato kniha vysvětluje vše okolo vzniku Zelova až po novodobou historii tohoto polského města.

Útržky o běžném životě reemigrantů v cizině obsahuje *S b o r n í k v y d a n ý k 5 0. v ý r o č í v z n i k u s b o r u B J B v L i b e r c i*, sestavený kazatelem BJB³ Janem Bistraninem.

² Uvedená publikace vyšla v roce 1995, druhé, rozšířené vydání je z roku 2005 (viz seznam literatury). Protože jsem se tématem zabývala dlouhodobě, je zpočátku odkazováno na vydání první, v dalším textu na druhé.

³ Bratrská jednota baptistů.

I. NÁBOŽENSKÁ SITUACE V ČESKÝCH ZEMÍCH PO BITVĚ NA BÍLÉ HOŘE

I/1. Důsledky bitvy na Bílé hoře

Na bitvu na Bílé hoře, která se odehrála 8. listopadu 1620, se většinou vzpomíná zejména kvůli jejím důsledkům. Zajímavou myšlenku předkládá čtenáři Olivier Chaline ve své knize *Bílá hora*, kde píše, že celkový názor na tuto bitvu je ovlivněn především tím, jak se na ni dívají poražení, zatímco názor vítězů zcela vyklidil pole. V politickém kontextu historických studií směřovala tato bitva až přespříliš proti proudu toho, co se zdálo být smyslem dějin, totiž vítězství liberálních protestantských mocností evropského severu a západu nad katolickým absolutismem jihu.⁴

Během 19. století Češi dokonce udělali z Bílé hory uhelný kámen svého národního vědomí. Jako evidentní je brána skutečnost, že Češi jsou protestantský národ, který byl na Bílé hoře rozdrčen germanizátorským a katolickým absolutismem Habsburků, kdy po této události nastala doba „temna“. Nastal čas exilu společenské a intelektuální elity, čas pronásledování, pálení knih, jezuitského triumfu. Bylo nutno vyčkat až doby národního obrození, kdy byl obnoven český jazyk, a roku 1918, kdy bylo opět dosaženo nezávislosti. Dle Chalinea se válečná událost této bitvy však velmi často vytrácí. Její zdánlivá bezvýznamnost, neboť trvala ani ne dvě hodiny, kontrastuje s nesmírným rozsahem jejích trvalých následků a v této neshodě tak tví kus tragédie Bílé hory.⁵

Utrpení bylo příliš silné, než aby bylo možné o bitvě hovořit. Česká vylíčení této události jsou proto nemnohá. Poté, co byla načas zapomenuta, došlo před více než stoletím opět k její rekonstrukci, proměněna ve vzpomínku, jež nepomíjí. Před rokem 1918 se dokonce toto pole stalo poutním místem, kam se chodilo z Prahy plakat a naříkat.⁶

⁴ Olivier CHALINE, *Bílá hora*, Praha 2013, s. 56.

⁵ *Tamtéž*, s. 57.

⁶ *Tamtéž*, s. 58.

Vedle tradičních velkolepých poutí na Bílou horu sílil od doby národního obrození v povědomí národa i protichůdný, tragický význam symbolu. Josef Petráň ve své knize *Staroměstská exekuce* cituje historika Josefa Kalouska, který píše o Františku Palackém, že nechtěl na bělohorské bojiště ani vstoupit, ani slyšet, že by někdo z vlastenců na toto místo vkročil. Karel Hynek Mácha oproti tomu použil bělohorskou tragédii k vysvětlení národní povahy posledních dvou set let. Národ byl podle něj poznamenán odchodem nejlepších duchů do vyhnanství, prošel mravním rozvratem a tyto důsledky ho stále oslabují duchovně i mravně.⁷

V době národního obrození považovali obrozenci za příčinu národního probuzení právě bitvu na Bílé hoře, která vedla k pomyslnému úpadku českého národa. Obrození podle nich tedy znamená odčinit následky této národní tragédie a probudit národ znovu k životu. Bylo třeba pokračovat v kulturní tradici, kterou přerušila právě porážka protestantů na Bílé hoře.⁸

Mýtus Bílé hory se dostal později i do kultury první republiky. Při vzniku první republiky byly hledány základní pilíře, na nichž by mohla být postavena národní ideologie. Jedním z hlavních pilířů bylo husitství. Doba demokracie a vítězství. Jako opak této doby byla stavena Bílá hora jako místo porážky a začátku nesvobody. Dnes v 21. století je Bílá hora, potažmo i poprava na Staroměstském náměstí v roce 1621 vnímána jako křivda na českém národě, na rozdíl od prvorepublikového vnímání, kdy poprava byla brána spíše jako trest za nepovedené povstání.⁹

I/2. Odchod nekatolíků po Bílé hoře

První emigranti odcházeli vzápětí po bitvě na Bílé hoře v průběhu let 1620 - 1621. Jednalo se především o politické uprchlíky. Další vlnu emigrace tvořili vypovězení duchovní a měšťané královských měst, kteří se nechtěli vzdát své evangelické víry. Odchody měšťanů byly zpočátku tajné a tím pádem emigranti přicházeli i o většinu majetku, který si nemohli vzít s sebou. Až v roce 1626

⁷ Michaela HALLEROVÁ, *Návraty pobělohorských emigrantů za první republiky. Bakalářská práce* PedF UK Praha 2013, s. 13.

⁸ *Taméž*, s. 14.

⁹ *Taméž*, s. 15 – 16.

mohli svobodní měšťané odejít do exilu a současně také získali právo prodat před odchodem svůj majetek. Měšťané v poddanských městech ale toto právo nikdy nezískali.¹⁰

Třetí a zároveň také nejsilnější vlna emigrace proběhla na konci dvacátých let sedmnáctého století. Vyvolala ji zesílená protireformační aktivita státu a církve. V důsledku této emigrační vlny zemi opouštěla především nekatolická šlechta a to na základě patentu, nazvaného Obnovené zřízení zemské, vydaného Ferdinandem II. v roce 1627. V tomto patentu bylo totiž povoleno jako jediné náboženství katolictví.¹¹ Luteráni a novoutrakvisté odcházeli především do Saska, příslušníci Jednoty bratrské zase do Polska. Do polského Lešna odešel například i Jan Amos Komenský. Mezi exulanty té doby patřil také spisovatel Pavel Stránský či dějepisec Pavel Skála ze Zhoře.

Představu o tom jak byli nekatoličtí kazatelé v této době pronásledováni, dokládá následující příběh protestantského pastora Matouše Ulického, jenž byl na konci léta roku 1627 zatčen císařskými vojáky během své cesty lesem u Kouřimi.¹²

Ulický vykonával svůj duchovní úřad tajně a úkryt opustil jenom proto, aby v Čáslavi navštívil svou nemocnou ženu. Krátce po svém zatčení byl předán popravčímu, který jej opakovaně podrobil sérii mučicích procedur. Vyšetřovatelé se z něj totiž pokoušeli dostat co největší množství informací o sboru, ve kterém působil. Natáhli jej na skřípec a pod značným tělesným nátlakem mu nabídli záchranu vlastního života, zřekne-li se své víry. Navzdory oslabení a obrovské bolesti zůstal však neoblomný a odpadlictví odmítl.¹³

Následujícího dne jej vyvedli na popraviště. Z úředního rozhodnutí ho nesměl nikdo doprovázet, a když mu cestou jeden mladý muž nabídl náboženský zpěvník, vojáci z Ulického eskorty ho popadli a coby možného stoupence protestantství surově zbili. Na popravišti byl Ulický vyzván, aby natáhl pravou ruku. Po chvilkovém zaváhání

¹⁰ Pavel BĚLINA et al., *Kronika Českých zemí*, Praha 2003, s. 318.

¹¹ Dále se zde také výrazně omezovala pravomoc zemského sněmu, kam bylo nyní po více jak dvě stě letech znovu uvedeno duchovenstvo. Měštům se při jednáních ponechával pouze jediný hlas. Mezi další body patřilo i potvrzení dědičnosti českého trůnu pro Habsburky a zrovnoprávnění němčiny s češtinou jako úředního jazyka. Pro Moravu začal tento patent platit od 1. června 1628.

¹² Howard LOUTHAN, *Obrácení Čech na víru aneb Rekatolizace po dobrém a po zlém*, Praha 2011, s. 173.

¹³ *Tamtéž*.

se kat rozmáchl a ruku jedním mávnutím sekyry uťal. V následné agonii byl Ulický zesměšňován a zasypan celou řadou slovních útoků. Úředníci ukázali na uťatou ruku a připomněli pastorovi, že právě tímto údem se dopustil bezmezné urážky Boha, když laikům podával kalich. Následně jej donutili pokleknout, položit hlavu na špalek a počkat si na katovu sekeru. Poté vojáci zbavili tělo vnitřností a rozčtvrtili ho. Nabodli všechny čtyři části těla na ostré kůly a pak jej vztyčili tak, aby je každý mohl vidět. Ulického zakrvácenou hlavu pak napíchli na další kůl a vystavili blízko popraviště.¹⁴

Tento příběh jasně dokazuje, že mezi nástroje používané rekatolizací patřily velmi často nátlak a násilí.

Po obsazení Prahy saským vojskem v roce 1631 se do vlasti začali vracet někteří čeští pobělohorští emigranti, kteří se na severu Čech začali ujímat svých bývalých statků. V pražských městech, jejichž obyvatelstvo bylo nedávno obráceno ke katolictví, se zase konaly nekatolické bohoslužby a veřejná kázání. Naděje na návrat k původním poměrům ale skončila odchodem saské armády v roce 1632 po opětovném zmocnění se Prahy císařským vojskem.¹⁵

K rozsáhlejším návratům exulantů docházelo ještě za vpádů švédských vojsk ve čtyřicátých letech sedmnáctého století.¹⁶ Neustále vydávaná nařízení však svědčila o stále velkém počtu nekatolických šlechticů a měšťanů v Českých zemích a současně i o neschopnosti státu účinně proti nim zasáhnout.¹⁷

¹⁴ *Tamtéž*, s. 174.

¹⁵ Pavel BĚLINA et al., *Kronika Českých zemí*, Praha 2003, s. 328.

¹⁶ Švédské vojsko obsadilo Prahu 25. července 1648.

¹⁷ *Tamtéž*.

II. EMIGRACE ČESKÝCH NEKATOLÍKŮ V 17. A 18. STOLETÍ

II/1. České kolonie v Sasku a Lužici

Uprchlíkům a vyhnancům ze středních a severních Čech se nabízela po bitvě na Bílé hoře nejbližší cesta do Saska, ale také do Lužice, která byla v rukou saské armády. Saský kurfiřt, vyznáním luterán, ovšem zároveň císařův spojenec, emigranty neodmítl, avšak každý z nich musel osobně o povolení pobytu v Sasku požádat.¹⁸

Císař kurfiřtovi přijímání uprchlíků nezazlíval, ale měl obavy, aby s nimi do Saska neuniklo příliš mnoho peněz. Když byli koncem října 1622 vyhnáni z Prahy i němečtí luterští kazatelé, vydal saský kurfiřt dne 13. prosince 1622 nařízení, podle něhož směli z Čech vykázaní duchovní zůstat v Sasku bez jakýchkoli zvláštních žádostí o povolení pobytu. Obsazenou Lužici dostal kurfiřt za svou nákladnou válečnou pomoc od císaře do zástavy. Exulanti, jejichž počet začal v Lužici stoupat, počítali s kurfiřtovou ochranou. Císařovi se tato skutečnost příliš nelíbila, jelikož Lužice patřila i přes zástavu stále k české koruně, odkud měli být evangelíci vypuzeni. Dne 18. srpna 1628 vydal tedy císař mandát, jímž přikazoval, aby exulanti v Lužici nebyli trpěni, avšak tento příkaz nikdo nedodržel.¹⁹

V roce 1631 se saský kurfiřt postavil proti císaři a jeho armáda začala bojovat po boku Švédů. Když pak došlo v roce 1635 k uzavření pražského míru s císařem, získal saský kurfiřt definitivně Lužici. Tento pražský mír z května 1635 zaručoval, že exulanti, kteří se stali kurfiřtovými poddanými, dostanou povolení vrátit se na krátko do Čech za účelem urovnání svých majetkových poměrů.²⁰

V Sasku a Lužici byli sice Češi trpěni, ale čím více jich přicházelo, tím méně je místní obyvatelé vítali. Exulanti v Sasku a Lužici žili ve větších i menších skupinách. Nejpočetnější komunity vytvořili čeští exulanti na přelomu dvacátých a třicátých let sedmnáctého století v Pírně²¹ a v Žitavě²². O něco později také pronikli do Drážďan.²³

¹⁸ Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Stručně o pobělohorských exulantech*, Praha 2005, s. 37.

¹⁹ *Tamtéž*, s. 38.

²⁰ *Tamtéž*.

²¹ Lenka BOBKOVÁ, *Exulanti z Prahy a severozápadních Čech v Pírně v letech 1621 – 1639*, Praha 1999. První zmínka o českých exulantech z Pírny pochází z roku 1621, kdy saský kurfiřt žádal

Drážďany lákaly především českou šlechtu. Kurfiřt si však v Drážďanech cizince nepřál. Výjimkou byli vypovězení němečtí luterští kazatelé z Prahy, kteří přijeli v listopadu 1622 do Drážďan po Labi. Přes všechny zákazy se emigranti do města přece jen dostávali. V roce 1628 žilo ve městě 81 exulantských rodin, z toho 26 šlechtických a 55 měšťanských. V 2. polovině 17. století přicházelo do Drážďan vedle šlechty a měšťanů také stále více českých poddaných. V roce 1659 čítal exulantský sbor již 1017 členů.²⁴

Početnější české skupiny žily také ve Freibergu,²⁵ Annabergu,²⁶ Zhořelci²⁷ a jinde, ale tam se jim nepodařilo zorganizovat se v české sbory.²⁸

V důsledku rekatolizace českých zemí od 50. let 20. století vznikaly v Sasku a Lužici další nové exulantské kolonie. Ve větších městech, kde se exulantů zdržovalo mnoho, mělo místní obyvatelstvo neustále strach ze zavlečení různých nakažlivých nemocí exulanty,²⁹ ze zvýšení cen, nedostatku potravin a z řemeslnické a nádenické konkurence.³⁰

I po smrti saského kurfiřta Johanna Georga I., který zemřel v roce 1656, pokračovali jeho nástupci v přijímání exulantů pod podmínkou, že hledají útočiště z náboženských důvodů. Exulanti měli být v nové zemi rozptýleni, aby nedošlo k přelidnění pohraničních oblastí. Záměr se ovšem nedařil. Uprchlíci se rádi usídlovali v blízkosti hranic, neboť na druhé straně zůstávali jejich příbuzní, které tajně navštěvovali.³¹

Po roce 1650 tedy vznikalo v Sasku a Lužici velké množství českých kolonií. Níže bych zmínila několik nejdůležitějších. Kolem roku 1651 začali exulanti zalidňovat

o jejich seznamy. V Pirně v té době bylo zachyceno sedm osob.

²² V roce 1630 zde byl vytvořen český exulantský sbor. Původně české královské město Žitava se nacházela již tehdy v Lužici, dnes německé město Zittau.

²³ Německy Dresden, český sbor zde trval od 17. do 19. století.

²⁴ Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Stručně o pobělohorských exulantech*, Praha 2005, s. 44.

²⁵ Do Freibergu přišli exulanti především z Duchcova, Mostu, Žatce, Prahy, Slaného, Chomutova, Mělníka, Mladé Boleslavi, Jihlavy a dalších oblastí, zejména severních Čech. První větší skupiny exulantů se ve Freibergu sešly v roce 1624.

Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Exulantská útočiště v Lužici a Sasku*, Praha 2004, s. 56.

²⁶ První skupina českých exulantů se zde sešla již v roce 1620.

Tamtéž, s. 46.

²⁷ Město v Horní Lužici, nazývané německy Görlitz a polsky Zgorzelec. První zmínka o exulantech v tomto městě pochází z roku 1629, kdy šest exulantů ze Slezska žádalo o přijetí do Zhořelce.

²⁸ Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Stručně o pobělohorských exulantech*, Praha 2005, s. 39.

²⁹ V letech 1679 - 1680 řádl mor.

³⁰ *Tamtéž*, s. 40.

³¹ *Tamtéž*.

lužické městečko Meffersdorf, od roku 1678 nazývané Wiegandsthal.³² V roce 1654 přibyla v Sasku nová exulantská kolonie Johanngeorgenstadt.³³ Nově založenou česko - německou kolonií byla od roku 1670 Neusalza, také v Sasku.³⁴ Daleko v saském vnitrozemí vznikla v roce 1670 česká vesnička Wespen,³⁵ česky Ves Páně, a v Lužici v roce 1675 větší české kolonie v Gebhardsdorfu³⁶ a v Niedererdmannsdorfu.³⁷

Saský kurfiřt Friedrich August I., zvolený v roce 1697 polským králem jako August II., vešel do nového 18. století už jako katolický panovník. Země však zůstala luterská a exulanti měli být i nadále přijímáni. Ve dvacátých letech osmnáctého století nebylo pro evangelíky ve Slezsku příliš bezpečno, a proto začali někteří odcházet do Lužice. V touze po kázání v mateřštině se chtěli usadit tam, kde působili čeští kazatelé. Žitava se však snažila exulanty setřást, Gebhardsdorf byl přeplněn a nepříznivé podmínky v městečku Neusalza také nelákaly. Exulanti tedy hledali vhodné příležitosti k založení své nové existence ve vsích okolo Žitavy, aby mohli navštěvovat české bohoslužby.³⁸

Početnější kolonie se tak vytvořila v Ullersdorfu. Německým farářům se vždy nelíbilo, že čeští lidé, bydlící v jejich farnosti, se přidržují českého sboru v Žitavě. Za podpory svých pietistických přátel se exulantům podařilo založit několik nových kolonií, z nichž vynikla především německá kolonie Moravanů Herrnhut.³⁹ Herrnhut byl založen moravskými bratry na pozemcích Mikuláše Ludvíka, hraběte z Zinzendorfu. Z dalších českých kolonií je třeba jmenovat Großhennersdorf⁴⁰ (založenou roku 1724)⁴¹ a *Gerlachsheim*.⁴²

³² Nazváno tak bylo po svém zakladateli Wiegandovi z Gersdorf, dnes Pobiedna v Polsku.

Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Exulantská útočiště v Lužici a Sasku*, Praha 2004, s. 76.

³³ Viz Johann Christian ENGELSCHALL, *Betreibung der Exulanten- und Bergstadt Johann-Georgenstadt*, in: Verlegung Friedrich Lanckischens Erben und Christoph Kircheisen, Leipzig 1723, s. 14.

³⁴ Viz *Geschichtliche Nachrichten über die Stadt Neu-Salza auf Grund historischer Urkunden und Überlieferungen. Festgabe zum 200jährigen Bestehen der Stadt Neusalza* (autor ani rok není uveden, fotomechanický přetisk Druckwerkstatt Voigt, Neusalza 2000), s. 5 – 6.

³⁵ Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Exulantská útočiště v Lužici a Sasku*, Praha 2004, s. 284.

³⁶ Dnes město Giebułtów. *Tamtéž*, s. 335.

³⁷ České bohoslužby se zde konaly od roku 1683. Niedererdmannsdorf byl lidově nazýván také Etdorf. *Tamtéž*, s. 358.

³⁸ Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Stručně o pobělohorských exulantech*, Praha 2005, s. 41.

³⁹ Česky Ochranov. Toto město leží nedaleko Žitavy.

⁴⁰ Jednalo se o českou kolonii Schönbrunn, česky nazývanou Na Kopečku. Nyní je Schönbrunn městskou částí města Großhennersdorfu. Tato kolonie vznikla na panství baronky Jindřišky z Gersdorfu, tety hraběte Zinzendorfa. V roce 1726 povolala do hennersdorfského sirotčince nového učitele, kandidáta teologie Jana Liberdu, který měl zároveň sloužit Čechům jako kazatel.

⁴¹ Viz Ferdinand HREJSA, *Čeští exulanti od 16. století, zvláště na Žitavsku*, in: Žitavsko v českých dějinách. Sborník prací členů výzkumného vědeckého sboru při koordinacním zahraničním výboru

V Grobhenndorfu se však exulanti necítili úplně svobodní. Když se nemohli dohodnout se svojí vrchností, odešla jich většina v říjnu 1732 do Berlína.⁴³ Saský kurfiřt se velmi rozhněval a zakázal pod pohrůzkou trestu sto dukátů přijímat v jeho zemi další exulanty z Čech, Moravy a Slezska. Hornolužický vrchní hejtman i kurfiřtova tajná rada se snažili jeho hněv zmírnit a upozorňovali na zásluhy exulantů i na neuskutečnitelnost nového nařízení. Kurfiřt své nařízení sice neodvolal, ale přistoupil na to, aby se v budoucnu rozlišovalo mezi svobodnými lidmi a poddanými. V praxi se však o dodržování kurfiřtova nařízení téměř nikdo nestaral.⁴⁴

V následujících letech přitahoval české exulanty především Gerlachsheim. Když však byla kurfiřtovi předložena stížnost z Čech se seznamem uprchlíků z Lichtenštejnova lanškrounského panství, opustili Češi ze strachu z vyšetřovací komise v roce 1737 Gerlachsheim a odešli také do Berlína, kam se pak přeneslo těžiště českého exilu.⁴⁵

II/2. Čeští exulanti v Berlíně a okolí

Někteří čeští nekatolíci žili v Berlíně již v 17. století. Když se stal saský kurfiřt počátkem 18. století katolíkem, přenesla se naděje pronásledovaných evangelíků v českých zemích na pruského krále. Pruský král však nechtěl přijmout do Berlína najednou větší počet lidí. Díky výmluvnosti kazatele Jana Liberdy v létě 1732 se přece jen pohnulo královo zbožné svědomí, avšak jeho slib ohledně přijetí exulantů byl nejasný.⁴⁶

Král se spíše snažil posunout celou záležitost až na příští jaro. Češi měli nejprve vyčkat, jak dopadnou královy přímluvy u císaře. Když budou bezúspěšné, mohou do Berlína přijít, ovšem pouze v malých skupinkách, které by nebudily pozornost. Velká skupina Čechů v Lužici však byla v nouzi. Lidé nemohli čekat do jara, když neměli přístřešek, kde by přečkali zimu. Král nebyl nadšený, když 21. října 1732 dostal

v Praze, Praha 1947, s. 135.

⁴² Jednalo se o českou kolonii Carlsdorf v letech 1729 - 1737. Dnes Grabiszyce Dolne.

Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Exulantská útočiště v Lužici a Sasku*, Praha 2004, s. 414.

⁴³ Viz II/2 kapitola.

⁴⁴ Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Stručně o pobělohorských exulantech*, Praha 2005, s. 42.

⁴⁵ *Tamtéž*.

⁴⁶ *Tamtéž*, s. 64.

hlášení, že pět set polonahých a otrhaných Čechů stojí na hranici. Zalekl se a zakázal jim vstup do země.⁴⁷

Čeští nekatolíci si rozzlobili svým svévolným odchodem z Lužice jak saského kurfiřta, tak pruského krále. V Lužici nemohli zůstat a do Pruska měli vstup zakázán. Nezbyvalo jim nic jiného, než se rozdělit do malých skupinek a hledat si možnost přezimování. Většina z nich se tajně dostala do Berlína. Jejich přítomnost se neutajila, avšak král dělal, že o nich neví. Když se pak císař se svým protestem už nepřihlásil a Češi se i přes svoji chudobu osvědčili jako pilní lidé, obdařil pruský král Čechy svojí přízní a Berlín se stal významným střediskem české emigrace.⁴⁸

Kromě exulantské kolonie v Berlíně existovala od roku 1737 také v blízkosti tehdejší hranice města kolonie zvaná Český Rixdorf.⁴⁹ Pruský král Friedrich Wilhelm I. však v roce 1740 zemřel. Jeho syn Friedrich II. sice nesdílel otcovu zbožnost, ale práci českých exulantů hodnotil stejně příznivě. Friedrich II. hned v počátcích své vlády získal větší část Slezska, kam začal zvát české nekatolíky. Počátkem 50. let 18. století jim nabízel několik míst k usazení se. Zároveň v roce 1751 byla založena kolonie Nová Ves⁵⁰ v Braniborsku. Dále v roce 1751 vznikla Krásná Hora,⁵¹ v roce 1752 Krásná Lípa a o rok později Friedrichshagen. Nově odcházející exulanti se neradi vzdalovali od hranic Čech, a proto odcházeli z vlasti spíše do Slezska, kde se pro ně v 50. letech 18. století měnily poměry k lepšímu.⁵²

⁴⁷ *Tamtéž.*

⁴⁸ Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Stručně o pobělohorských exulantech*, Praha 2005, s. 64.

⁴⁹ Německy Böhmisches Rixdorf, dnes Berlin - Neukölln.

⁵⁰ Německy Nowawes, dnes Potsdam - Babelsberg.

⁵¹ Německy Schöneberg.

⁵² Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Stručně o pobělohorských exulantech*, Praha 2005, s. 65.

III. NÁBOŽENSKÁ SITUACE V ČESKÝCH ZEMÍCH V 18. STOLETÍ

III/1. Rekatolizace za Karla VI.

Ve druhé polovině 17. století a na počátku 18. století se náboženská situace v českých zemích mírně uklidnila. Rekatolizace však pokračovala i nadále. Zesílila především po nástupu císaře Karla VI. v roce 1711 a to zejména proto, že tajní nekatolíci ve východních Čechách nalézali podporu v Prusku, které v té době představovalo pro habsburskou monarchii jisté nebezpečí. Do země začali pronikat luteránští kazatelé⁵³ a současně se do Čech dostávaly náboženské nekatolické knihy tištěné v Prusku, Sasku a saské Lužici.

Sousední nekatolické země, především právě Prusko, ochotně přijímaly české nekatolické emigranty. Tím jednak docházelo k úbytku poddaných a zároveň vznikala sympatie k nepříteli monarchie. Opatření habsburského státu směřovala zejména proti dovozu nekatolických knih a proti působení protestantských kazatelů v Čechách. První výnos proti nim byl vydán v prosinci 1717, čímž započala nová vlna rekatolizace. Tento patent byl vydán ještě v přísnější formě 3. března 1721. Kupci a obchodníci s nekatolickou literaturou měli být potrestáni zabavením svého zboží, nekatolickým kazatelům hrozil trest smrti. Nastala doba zesílených represí, vyhledávání nekatolické literatury a působení jezuity Antonína Koniáše.⁵⁴

Poměry se začaly uvolňovat až po smrti Karla VI. v době válek s Pruskem probíhajících ve 40. a 50. letech 18. století. Teprve osvícenské prostředí přineslo v roce 1781 toleranční patent, vydaný císařem Josefem II., čímž s konečnou platností skončila pobělohorská rekatolizace.

⁵³ V dobové terminologii nazývaní predikanti.

⁵⁴ Viz Jiří BÍLÝ, *Jezuita Antonín Koniáš*, Praha 1996.

III/2. Emigrace českých protestantů v 18. století

V roce 1701 vzniklo z Braniborska Pruské království, které po dlouhou dobu poskytovalo azyl lidem pronásledovaným kvůli protestantské víře. Nebyly to však jen pohnutky náboženské, jež vedly pruského krále k otevření dveří českým emigrantům. Pro něj bylo významné také to, že mohl znovu osídlit a hospodářsky pozvednout válkou zničené kraje.

Předkové reemigrantů odešli z Čech a Moravy převážně v letech 1742 – 1755. Jedná se o vlnu emigrace, jejímž usídlením vznikly ve Slezsku obce Husinec,⁵⁵ Velký Tábor,⁵⁶ Malý Tábor,⁵⁷ Čermín,⁵⁸ Poděbrady,⁵⁹ později také Zelov,⁶⁰ Kučov⁶¹ a jiné. V době sedmileté války někteří emigrovali také, ale nebylo jich mnoho, protože přecházet hranice v této době představovalo jisté nebezpečí.⁶²

Od roku 1732 a zejména po roce 1737, kdy se rozpadly některé české kolonie v Lužici, byl hlavním cílem emigrantů Berlín. Od roku 1737 zde totiž měli k dispozici nově postavený český kostel. V prosinci 1740 vpadl pruský král Friedrich II. do Slezska.⁶³ O rok později pak využil nevýhodné situace Marie Terezie a pronikl i do Čech a na Moravu. Slezsko mělo velmi dobré předpoklady pro rychlý hospodářský rozvoj, ale nebylo zde mnoho pracovních sil, proto Friedrich II. uvítal, když čeští nekatolíci projevíli ochotu vystěhovat se právě sem.⁶⁴

Přestěhování ze strany českých nekatolíků v té době zajišťoval reformovaný berlínský kazatel Jan Liberda. Na pozvání pruského krále Friedricha II. tedy odchází z Čech větší množství rodin, kolem 1500 osob, směřujících do slezského městečka

⁵⁵ Německy Hussinetz, dnes polská vesnice Gęsiniac v polské obci Springfield v okrese Střelín.

⁵⁶ Zpočátku nazývaný Bedřichův Tábor, německy Friedrichstabor, dnes vesnice Tabor Wielki v obci Bralin, okres Kępno.

⁵⁷ Zpočátku nazývaný Žižkov, dnes Tabor Mały, okres Kępno.

⁵⁸ Německy Tscherrmin, dnes Czermin, okres Kępno.

⁵⁹ Německy Podiebrad, dnes polské město Góścięcice.

⁶⁰ Dnes polské město Zelów.

⁶¹ Polsky Kuczów, v 90. letech 20. století na místě obce byly otevřeny doly.

⁶² Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*, Praha 1995, s. 20.

⁶³ Friedrich II. získal Slezsko do svého vlastnictví 7. listopadu 1741 oficiálním aktem ve Vratislavi za přítomnosti zemské šlechty.

⁶⁴ *Tamtéž*, s. 16.

Münsterberg. Jan Liberda, jejich zastánce, však ještě v roce 1742 umírá a nekatolíci zůstávají bez opory. Liberdovi pomocníci z řad emigrantů, jmenovitě Lukáš Pinkas, Václav Bukovský, a jakýsi Mervart a Moses, byli pruskými úřady ignorováni a stali se bezmocnými. Emigrantům nastalo sedm těžkých let, trvajících až do 30. dubna 1749, kdy smlouvou pruského krále byly zaručeny hospodářské úlevy pro emigranty a potvrzena koupě dvou dvorů u Střelína. Sem se pak záhy přestěhovali téměř všichni z Münsterbergu a tím vznikly osady Husinec a Poděbrady.⁶⁵

Tohoto úspěchu dosáhli emigranti pod vedením mladého kazatele reformované církve, Václava Blanického, který umožnil zakoupení dvorů u Střelína sbírkami, uspořádanými ve Švýcarsku, Holandsku a také v Prusku. Blanický byl původně katolickým mnichem v Čenstochové, odtud však utekl do Berlína, kde se připojil k českému reformovanému sboru. V Münsterbergu pak svým kázáním strhl na svoji stranu i ty, kteří dosud váhali přijmout jej za kazatele. Jeho konkurentem byl luterský kazatel Pavel Pintzger, jehož se přidržela menšina. V roce 1744 došlo tedy v Münsterbergu na žádost exulantů k ordinaci⁶⁶ Blanického v jeho čtyřiaadvaceti letech F. V. Jablonskim (vnukem Komenského) na kazatele českého reformovaného sboru.⁶⁷

V německy psaném dopise Václava Blanického z 9. listopadu 1748 jsou velmi podrobně vypsány události kolem odchodu Čechů do exilu v již zmíněném roce 1742. V dopise se píše, že v roce 1741 se dostalo pruské vojsko až do Hradce Králové. Tam se k pruskému generálovi dostavili někteří tajní přívrženci husitských myšlenek a vylíčili mu neustálé pronásledování pro víru. Žádali, zda by jim bylo možné pomoci k novému výkonu bohoslužeb a k získání kostela. Generál považoval tuto věc za důležitou, protože o ní uvědomil krále. Pruský král ihned poslal kazatele českého sboru v Berlíně Jana Liberdu i s jeho ženou a ještě s šesti muži, aby v tichosti zjistili počet a situaci prosebníků. Kazatel s sebou dostal listinu, která obsahovala základní body přislíbené českým exulantům: 1. pruský král jim postaví český kostel, faru a školu, 2. zajistí služné kazateli a každé osobě, která umí číst, věnuje český Nový zákon a zpěvník, 3. udělí právo inkolátu,⁶⁸ jakož i volně a zdarma občanské a cechovní právo.

⁶⁵ Více se touto událostí zabývá další kapitola.

⁶⁶ Oficiální uvedení do funkce kazatele před celým sborem.

⁶⁷ *Kronika sboru Českobratrské církve evangelické v Černošíně* (uložena tamtéž). Část první - historické pozadí.

⁶⁸ Právo zakoupit se, tj. stát se právoplatným "občanem".

Toto vše se v Čechách velmi rychle rozšířilo. Ve své zprávě kazatel Liberda uvedl, že se mnoho lidí dostalo z důvodu jiného náboženského smýšlení do vězení, a proto bylo na různá místa posláno vojsko, aby je osvobodilo. Celkem se podařilo osvobodit kolem 200 osob, z nichž některé byly deset až dvacet let ve vězení. Bezpečný odchod exulantů z Čech mělo zajišťovat pruské vojsko. Převážnou část vystěhovalců tvořili rolníci znalí tkalcovství. Jejich rodná místa se nacházela převážně v severovýchodních Čechách, od Litomyšle po Podkrkonoší. Do exilu odešlo asi 2000 lidí. Své domovy opustili s velmi skrovnými prostředky, někdy jen s tím, co unesli na zádech. Nemocní a staří byli vezeni na zvláštních vozech. Cesta sama přinesla mnohá utrpení. Kolonu emigrantů dokonce přepadli v kladském pohoří loupeživí panduři⁶⁹ a řada vystěhovalců byla postřílena, někteří doslova rozsekáni na kusy, mnozí zranění. Většina dobytka byla odehnána, skrovný majetek zničen.

Cílem jejich putování se stal slezský Münsterberg mezi Kladskem a Vratislaví. Sami exulanti nechtěli jít příliš daleko od českých hranic a to s odůvodněním, že by byla znemožněna cesta dalším z Čech a Moravy. Tolik ze zmíněného dopisu Václava Blanického.⁷⁰

III/3. Vzpomínky na emigraci 18. století

Všední dny českých poddaných v 18. století byly velmi tvrdé. Feudální vrchnosti se staly jejich neomezenými pány. Zároveň si vrchnost dělala nárok i na myšlenky a víru každého jednotlivce. K nejzajímavějším zakázaným tématům této doby patřila vyprávění o Čechách a jejich kazatelích v Lužici a v Berlíně. Toto neznámé dobrodružství lákalo především děti, avšak zodpovědnost za své rodiny a strach z bídy zrazovala jejich rodiče. Vždyť bylo známo, že emigranti v cizině žijí sice svobodně, leč v největší chudobě.⁷¹

Pokud tedy nebyli tajní protestanté dohnáni k útěku prozrazením nebo hrozcím nebezpečím, plánovali svůj odchod velmi pečlivě, někdy i několik měsíců předem.

⁶⁹ Slovinsko-chorvatský pěší voják v 18. století, zařazený do uherské armády té doby.

⁷⁰ Rudolf Jan MOSES, *Pohled do historie reemigrantů, Čechů, navrátilivších se roku 1945 z exilu v Polsku*, strojopis, Tachov 1986, s. 4.

⁷¹ Edita ŠTĚŘIKOVÁ, *Z nouze o spasení. Česká emigrace v 18. století do Pruského Slezska*. Praha 1992, s. 5.

Svévolný odchod poddaných se totiž trestal. Obtížné bylo také najít si co možná nejméně nápadnou a nejrychlejší cestu přes hranice. Z tohoto důvodu si emigranti objednávali průvodce, který by je bezpečně převedl.⁷²

Pro lepší představu nesnadné emigrace této doby uvádím jednu vzpomínku nepříliš typického odchodu z Čech, popsaného v dopise, který posílal kazatel Kephallides jako odpověď hallskému inspektorovi na otázku, proč Češi nesnáší utrpení raději doma. V tomto dopise se zmiňuje o Anně Staškové:

„...milá dívenka, stará 24 let, která šla z Berlína do Čech, aby přivedla svou ubohou matku a aby svým sourozencům zvěstovala Boží milost v Ježíši Kristu. Cestou však byla ještě s jinými čtyřmi dobrými dušemi u Chrastavy, tři míle od nás, chycena. V tom městečku seděla spolu s těmi ostatními [spoluzajatými] osm dní. Pak byla odvedena i s ostatními na úřad do zámku blízko městečka Tuschin.⁷³

Následujícího dne byli všichni tvrdě vyslýcháni. U výslechu byli také dva kněží. Ostatní uvěznění byli ještě slabí ve víře a ze strachu z toho, co na ně čeká, nemohli skoro ani odpovídat na otázky. Tato [dívka] ale byla čilá... Přiznala se, že je evangeličkou... Pak se jí ptali, jestli věří v Marii a svaté. Odpověděla: 'Věřím, že Marie i ostatní svatí, kteří jsou očištěni krví Kristovou jsou v nebi. ...' Dále byla tázána: 'Věříš, že ti mohou pomoci?' Odpověděla: 'Ne, pomoci mi nemohou.' Na to řekl jeden z kněží: 'Nechte jí dát dvacet ran a uvidíme, jestli bude volat Marii a svaté.' Ačkoliv jí svlékli kabátek a tak tvrdě ji bili, že tekla krev a lepila se na košili, křičela jasným hlasem jen: 'Pane Ježíši! Smiluj se a pomoz mi!' Jeden z přísedících ji nechal přidat ještě deset ran. Ona volala mezi ranami o to hlasitěji: 'Pane Ježíši, pomoz mi to snést!' Svatých se nedovolávala. Ten, který výslech vedl, řekl na radu kněze: 'Měli bychom jí nechat dát ještě dalších dvacet ran.' Ostatní ale mínili, že je toho pro tentokrát dost. Když si to nerozmyslí, mohou ji zítra a pozítří podrobit znovu stejnému trestu.

Pak byli ostatní odvedeni do šatlavy, ona však byla odvedena do rychtářova domu. Tam dostala okovy a pouta, která byla přikována ke kládě, takže mohla udělat sotva jeden, dva kroky. Tak musela vydržet deset dní. Volala přitom stále o pomoc k Ježíši Spasiteli, který její modlitbu vyslyšel, a sice 3. července v pět hodin ráno tímto způsobem: den předtím rychtář až do půlnoci pil a pak tvrdě usnul. Ona pochopila

⁷² Tamtéž, s. 9.

⁷³ Jednalo se o město Děčín, německy Tetschen.

příležitost a žádala rychtářku, aby jí sundala pouta, že musí vykonat svou potřebu. Rychtářka byla velmi zaměstnaná, vzala z kapsy svého muže klíček, dala jí ho, aby si sama pouta sundala, došla si ven a hned se vrátila. Dívka se zbavila pout, položila klíček na stůl a vyšla ven. Když venku viděla, že ji nikdo nehlídá, utekla do nejbližšího lesíka, který byl na dostřel. Schovala se tam v poraženém lískovém keři, kde ji přikryla ruka Všemohoucího, aby ji nikdo nenašel, ačkoliv ji hledali lidé i psi. Psi přišli až k ní, ale nedali žádné znamení, že by se tu někdo zdržoval. Hledání trvalo dva dny a dvě noci. Lesík byl obsazen strážemi. Ona však ležela pokojně a docela potichu pod keřem, od pátku do neděle bez jídla a pití. Když pak všechno utichlo, vydala se v neděli v noci, v jedenáct hodin, na cestu. Teprve po šesti dnech se ve velmi bídném a zuboženém stavu dostala až sem k nám...“⁷⁴

⁷⁴ Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*, Praha 1995, s. 11 - 13.

IV. POČÁTKY V PRUSKÉM SLEZSKU

IV/1. Münsterberg

V únoru 1742 přivedl kazatel Jan Liberda do Münsterbergu⁷⁵ na třicet emigrantů. Jejich počet se však velmi rychle zvyšoval. Již počátkem května jich zde bylo 1100. Odtud pak měli odejít do své budoucí kolonie. Münsterberg⁷⁶ měl v té době po různých válkách 228 prázdných domů a pro úřady se tak naskytla možnost vyřešit dlouholetý problém osídlení právě usídlením nových přistěhovalců. Zároveň tím ale byla posílena evangelická menšina ve městě, kterou silně omezovala katolická městská rada. Ve městě žilo 140 evangelických rodin. Neměli však faráře, ani kostel, a tak museli docházet k bohoslužbám na venkov. Prosby evangelické menšiny se dostaly až k pruskému králi, a tak bylo rozhodnuto, že usazením Čechů budou vyřešeny oba problémy, hospodářský i náboženský. Došlo tedy ke změně poměrů a Prusko začalo podporovat protestanty.⁷⁷

V této době došlo mezi českými emigranty v Berlíně a Rixdorfu k rozdělení na tři církve. První směr byl luterský, dále herrnhutský a reformovaný (kalvínský). Vystěhovalci z roku 1742 chtěli vědomě navázat na tradice husitů (podobojí), i když pocházeli z rodin s různým vyznáním. Vlivem silné protireformace byla konfesijní vyhraněnost setřena, a tak vedle sebe stanuli potomci husitů (novoutrakvistů), Jednoty bratrské, luteránů, ale i původem katolíci, zasaženi vlivem misijní práce pietistických⁷⁸ kazatelů.

V Münsterbergu se emigranti necítili dobře, měli velké problémy zejména s živobytím. Jak již bylo zmíněno, jednalo se především o sedláky se znalostí tkalcovství. Ve městě se tedy jen stěží užívali.⁷⁹ Fridrich II. také zjistil, že ve Slezsku

⁷⁵ Münsterberg zmiňován již dříve, viz III/2. Dnes polské město Ziębice.

⁷⁶ Viz Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Pozvání do Slezska. Vznik prvních českých emigrantských kolonií v 18. století v pruském Slezsku*, Praha 2001, s. 32.

⁷⁷ Rudolf Jan MOSES, *Pohled do historie reemigrantů, Čechů, navrátivších se roku 1945 z exilu v Polsku*, strojopis, Tachov 1986, s. 4.

⁷⁸ Pietismus reagoval na strnulost protestantské ortodoxní dogmatiky. Klade důraz na praktickou zbožnost, tzn., že křesťan musí veškerý svůj vnitřní i vnější život vědomě podříditi křesťanským zásadám.

⁷⁹ Rudolf Jan MOSES, *Pohled do historie reemigrantů, Čechů, navrátivších se roku 1945 z exilu v Polsku*, strojopis, Tachov 1986, s. 5.

nemá tolik půdy, jak očekával. Habsburkové ji totiž v předchozích letech dávali v léno a do zástavy. Rovněž se slezskou šlechtou musel zacházet velmi opatrně. Navíc musel nechat opravit pevnosti pro případnou válku o Slezsko. Starost o české emigranty se mu tedy začala stávat přítěží, a tak tímto úkolem pověřil münsterberského landráta Ernsta Wilhelma von Eckwrichta. Ten musel dbát na to, aby počet emigrantů v Münsterbergu nepřesáhl 1000. Snažil se je rozmístit po kraji, avšak Češi se tomu bránili a trvali na splnění králových slibů. Přesto se mu však podařilo přemístit asi stovku Čechů do Nisy, kde měli pracovat na opravách poškozeného opevnění. Žili zde ve velmi špatných podmínkách, nicméně si mohli dobře vydělat na chleba. Dvacet rodin pak rozmístit na svém panství a v dubnu 1742 usadil 300 osob různě po kraji.⁸⁰

V srpnu 1742 náhle zemřel kazatel Jan Liberda ve věku dvačtyřiceti let.⁸¹ V této době bylo usazeno 190 českých rodin do vesnic v münsterberském a střelínském kraji. Mezi Čechy v Münsterbergu došlo k panice, když bylo několik mladých mužů násilím odvedeno na vojnu. Nato se někteří emigranti sami rozhodli hledat své prozatímní útočiště jinde. Řada rodin se ještě usadila různě v Kladském hrabství, kde již bylo i starší české osídlení.⁸²

IV/2. Kolonie v Goschütz a v Tarnovicích

Našla se také další dvě místa, jejichž majitelé byli ochotni poskytnout půdu některým českým kolonistům. Jednalo se o panství hraběte Reichenbacha v Goschütz,⁸³ který chtěl na svůj statek Donnerslowitz přijmout padesát rodin, a o panství hraběte Henkela v Tarnovicích,⁸⁴ jenž chtěl osídlit svůj statek Chechlov. Emigranti zpočátku nechtěli o rozdělení ani slyšet, ale nakonec se dali přemluvit, a vyslali na obě místa delegace ke zjištění poměrů a podmínek.

⁸⁰ Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*, Praha 1995, s. 17.

⁸¹ Viz III/2. Emigrace českých protestantů v 18. století.

⁸² Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*, Praha 1995, s. 17.

⁸³ Dnes město Goszcz v jižním Polsku.

⁸⁴ Německy Tarnowitz, dnes město Tarnowskie Góry, nacházející se v jižním Polsku.

V Goschütz byla půda špatná, zpustošená a hrabě jim nabídl podmínky, které nechtěli přijmout. Předložená smlouva obsažně a jasně hovořila o povinnostech, nebyla v ní však žádná zmínka o právech. Navíc je místní lidé uvítali s otázkou, co zde pohledávají. Lépe dopadla delegace v Tarnovicích, kde jim hrabě Henkel nabídl příznivé podmínky a navíc zjistili, že tady žije kazatel, rodák z Čech, který by jim mohl sloužit Božím slovem česky. Většina rodin se rozhodla pro Tarnovice, ale odchod se z důvodu různých pochybností oddaloval. Nakonec zasáhly úřady hrozbou, že provedou přestěhování násilím, což pomohlo. Na poslední chvíli se však většina z neznámých důvodů rozhodla pro vystěhování do Goschütz.⁸⁵ Na jaře a v létě 1743 tedy odešlo na panství Henkelovo 26 rodin a na Reichenbachovo 54.⁸⁶

Kolonie v Goschütz⁸⁷ měla tvrdé podmínky a také krátké trvání. Za dobu své existence čítala nanejvýš 202 osob. Hrabě ze svých podmínek nemínil ustoupit, navíc se místní horlivý luteránský kazatel snažil i násilím vymýtit učení Čechů. Tak se brzy museli znovu rozhodnout, kam jít, zda do Polska, do Münsterbergu nebo jinam do Slezska. Už v roce 1746 zbylo v Goschütz pouze sedm mužů.⁸⁸

Kolonie v Tarnovicích⁸⁹ byla početně slabší, čítala 125 osob. Hrabě Henkel je popisován jako mírný a laskavý pán, ale jim se zdálo, že pro ně učinil až příliš málo. V roce 1752 zůstalo v Tarnovicích jen šest rodin.

Na konci sedmileté války už nezůstal v Goschütz a v Tarnovicích ani jeden Čech. Většinou se vraceli zpět do Münsterbergu. Po odchodu do Goschütz a Tarnovic zde zůstalo 85 rodin. V Prusku se v té době celkově nacházelo přes 5000 osob různě roztroušených. Odmítali státu platit poplatky, dokud nebudou mít v ruce listinu, potvrzující jejich skutečné usídlení. Ze strany úřadů velká pomoc stále nepřicházela. Farář Blanický navázal písemné styky s reformovanými sbory ve Švýcarsku

⁸⁵ Rudolf Jan MOSES, *Pohled do historie reemigrantů, Čechů, navrátilivších se roku 1945 z exilu v Polsku*, strojopis, Tachov 1986, s. 5.

⁸⁶ Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*, Praha 1995, s. 18.

⁸⁷ Viz Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Pozvání do Slezska. Vznik prvních českých emigrantských kolonií v 18. století v pruském Slezsku*, Praha 2001, s. 73.

⁸⁸ Rudolf Jan MOSES, *Pohled do historie reemigrantů, Čechů, navrátilivších se roku 1945 z exilu v Polsku*, strojopis, Tachov 1986, s. 6.

⁸⁹ Viz Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Pozvání do Slezska. Vznik prvních českých emigrantských kolonií v 18. století v pruském Slezsku*, Praha 2001, s. 81.

a Holandsku, podnikl také několik cest za účelem získání hmotné podpory Čechům. Dokonce navrhoval, aby do těchto krajín odešli, nejlépe do Holandska.⁹⁰

IV/3. Vznik českých kolonií

Nakonec se však čeští přistěhovalci v Münsterbergu přece jen finančně vzpamatovali a začali hledat místo, kde by mohli zakoupit pozemky. Brzy dostali řadu nabídek, z nichž jedna byla z městského úřadu ve Střelíně,⁹¹ v jehož blízkosti se nacházely dva poplužní dvory, odpovídající požadavkům emigrantů. K tomuto území patřil i starý nepoužívaný kostel, což pro ně mělo také velký význam. Jednání probíhala poměrně dost dlouho, až v dubnu 1743 došlo k potvrzení kupní smlouvy královským úřadem. V květnu bylo vydáno povolení spojit oba dvory v jednu vesnici s možností výstavby. Přesídlili sem zejména stoupenci Blanického, zpočátku asi 507 osob. Přistěhovalci tuto kolonii nazvali Husinec. Tak vznikla první trvalá česká obec exulantů.⁹²

V roce 1748 ustanovil Čechům komoří k osídlení pustá pole velkostatku v Baldovicích, a tak zde byl v roce 1749 založen Bedřichův Tábor. Přišlo sem 41 rodin z Goschütz a 13 rodin z Tarnovic. Brzy byl příliv nových přistěhovalců tak velký, že vedle Bedřichova Tábora, zvaného také Velký Tábor, vznikl usídlením 14 rodin v roce 1752 Malý Tábor, který se původně jmenoval Žižkov.⁹³

Velký Tábor byl původně založen v lese na požářišti, kde byla velmi neúrodná půda, a sousedství lesa vedlo ke konfliktům s lesní správou, jež tvrdila, že občané zneužívají výhod v lese právě ke škodě lesa, což nebyla pravda. Až 70. letech 19. století docílil tehdejší majitel panství toho, že celá vesnice byla přeložena asi 3 km jihovýchodně na místo, kde se dnes Velký Tábor nachází, v sousedství města Bralín. Pozemky jim vyměnil za lepší, ale tím zároveň vykoupil i jejich právo k používání lesa.

⁹⁰ Rudolf Jan MOSES, *Pohled do historie reemigrantů, Čechů, navrátivších se roku 1945 z exilu v Polsku*, strojopis, Tachov 1986, s. 6.

⁹¹ Německy Strehlen, dnes město Strzelin v jihozápadním Polsku. Viz III/2.

⁹² Rudolf Jan MOSES, *Pohled do historie reemigrantů, Čechů, navrátivších se roku 1945 z exilu v Polsku*, strojopis, Tachov 1986, s. 6.

⁹³ *Tamtéž*, s. 7.

Nové domky si museli Táborští také postavit sami. Jen kostel a faru nechal vystavět majitel panství.⁹⁴

Dle záznamů Jana Auerhana bylo české národní povědomí v Táboře daleko silnější než například v Bedřichově Hradci. Nejspíše měl na tom velkou zásluhu farář Josef Kačer, jenž ve Velkém Táboře v letech 1830 – 1870 působil.⁹⁵ Postupem času se situace v Táboře zhoršovala. V roce 1912 nebylo místo faráře vůbec obsazeno a místní měli jen malou naději, že by se této funkce mohl ujmout kněz znalý češtiny. Ve školách děti vůbec nemohly mluvit česky, i zdravít venku musely pouze německy. Česky tedy mluvily pouze doma. Ještě v polovině 19. století však ve Velkém Táboře působil ve škole český učitel, v Čermíně se již tehdy vyučovalo německy.

Protože byla na Tábořsku půda neúrodná a kraj chudý, odcházeli také někteří dočasně na průmyslovou práci do Saska a zejména do Westfálska. Odtud si domů přinášeli značné úspory, ale také oblibu v němčině.⁹⁶

Čechů v Baldovickém lese i přes všechna strádání přibývalo. Ohlíželi se tedy po další půdě. V roce 1763 dostali od pruského krále k dispozici severně od Tábora položenou starou, zpustlou obec Čermín. Čermínský kostel, který přetrval třicetiletou válku, byl v roce 1758 už opuštěnou zříceninou.⁹⁷

Nově postavené domy reemigrantů se v Čermíně vyznačovaly svojí upraveností a spořádaností. Zvláštní ráz jim dodával modrý nátěr okenních rámu.⁹⁸

Koncem 18. století měl Velký Tábor 305 obyvatel, Malý Tábor 66 obyvatel a Čermín 129 obyvatel. V polovině 19. století již Velký Tábor čítal 58 domů a 393 obyvatel, Čermín pak 74 domů a 448 obyvatel. V roce 1910 měl Velký Tábor již 627 obyvatel.⁹⁹

I po sedmileté válce emigrace pokračovala. Emigranti nejčastěji směřovali do Husince, který se nacházel nejbliže u hranic. Protože už zde nebylo místo pro nově příchozí, poskytly úřady další pozemky v blízkosti Husince. Tak v roce 1764 vznikla

⁹⁴ Jan Auerhan, *Osady českých emigrantů v Prusku, Polsku a Rusku*, Praha 1920, s. 10.

⁹⁵ Na fotografii č. 14 v přílohách je uvedeno působení Josefa Kačera ve Velkém Táboře v letech 1830 – 1871. Vzhledem k tomu, že se jedná o fotografii z kroniky ČCE, která vznikla déle než kniha Jana Auerhana, považuji spíše léta 1830 – 1870 za hodnověrnější.

⁹⁶ *Tamtéž*, s. 11.

⁹⁷ Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*, Praha 1995, s. 37.

⁹⁸ Jan Auerhan, *Osady českých emigrantů v Prusku, Polsku a Rusku*, Praha 1920, s. 12.

⁹⁹ Podobné záznamy o Malém Táboře a Čermíně nejsou známy. *Tamtéž*, s. 10.

obec Poděbrady, která se postupně rozdělovala na tři samostatné vesnice – Dolní, Střední a Horní Poděbrady.

Ve Slezsku byla v té době založena ještě třetí velká kolonie poblíž města Opolí.¹⁰⁰ Nazývala se Bedřichův, někdy také Friedrichův Hradec.¹⁰¹ Její vznik je některými historiky kladen do roku 1752.¹⁰² Husinec a Tábor zůstaly trvale reformovanými obcemi. Bedřichův Hradec se v 70. letech 19. století připojil k unionované církvi. Ta vznikla na nátlak pruského krále, jenž chtěl zamezit náboženským rozdíům právě spojením všech protestantů do jedné církve. Výsledkem ovšem byl vznik zase jen další církve.¹⁰³

K reformovaným českým obcím patřil také Zelov u Lodže.¹⁰⁴ Historie jeho vzniku ale spadá do doby pozdější a je spojena s exulanty ve Velkém Táboře. Nejprve je nutný malý pohled do všeobecné historie. V roce 1772 došlo k prvnímu dělení Polska, které bylo z velké části rozděleno mezi Rusko, Rakousko a Prusko. V roce 1795 se pak uskutečnilo třetí dělení Polska, opět mezi již zmíněnými mocnostmi. Polsko tím vlastně přestalo existovat. Pruský zábor v Polsku sahal zhruba od Těšína¹⁰⁵ za Čenstochovou,¹⁰⁶ Lodž a Varšavu. Do těchto okrajových pruských držav u Lodže se v roce 1802 vypravilo několik rolníků z Táborska. Ovšem zmíněná území připadla po napoleonských válkách, tedy po roce 1815, kdy byly opět upravovány hranice, k ruské državě, která se nyní posunula více na západ až k Poznani.^{107, 108}

Podle kroniky reformovaného sboru v Zelově se někteří z polského Táborska rozhodli dne 5. listopadu 1802, že zakoupí velkostatek Zelov nacházející se asi 40 km od Lodže, a to s veškerými pozemky a budovami. Asi 17 rodin se obrátilo na šlechtice Alexandra Petrozelína de Korvin s prosbou, aby jim byl rádcem a zmocněncem při všech úředních a právních jednáních. Zelov rodiny zakoupily od šlechtice Josefa Svidžinského za 25 666 pruských tolarů, což bylo přibližně 154 000

¹⁰⁰ Polsky Opole, německy Oppeln.

¹⁰¹ Německy Friedrichsgrätz, v současné době polské město Grodziec.

¹⁰² Rudolf Jan MOSES, *Pohled do historie reemigrantů, Čechů, navrátilivších se roku 1945 z exilu v Polsku*, strojopis, Tachov 1986, s. 7.

¹⁰³ *Tamtéž*.

¹⁰⁴ Polsky Łódź, třetí největší město Polska.

¹⁰⁵ Německy Teschen, polské město Cieszyn, část na území ČR – Český Těšín.

¹⁰⁶ Polské město Czestochowa.

¹⁰⁷ Německy Posen, polsky Poznań.

¹⁰⁸ *Tamtéž*.

polských zlatých. Smlouvu podepsaly v Čermíně 20. listopadu 1802, čímž nabyla právní moci.¹⁰⁹

Do Zelova šli především Táborští. Zpočátku však neměli vlastního duchovního, nechávali tedy křtít své děti v katolických kostelech. Až o něco později začali kazatelé dojíždět ze Slezska. Nejprve to byl Jakub Stettius z Bedřichova Hradce, který rovněž vykonával administrátora sboru v Táboře, později také Tomáš Kováč a Jan Fábry. Prvním stálým duchovním se však stal Polák Alexander Glowacki, za jehož působnosti byl vystavěn v letech 1821-1825 kostel. Na jeho výstavbu údajně přispěl i ruský car. Glowackého pak ve službě vystřídal rovněž Polák Jan Moses a to v letech 1830-1871. Toho času vyslali Zelovští do vlasti svého zástupce Jana Tomeše, aby vzbudil zájem některého českého duchovního o exulantský sbor. Tomeš přišel do Čech za Janem Karafiátem se žádostí Zelovských. Byl však odkázán na B. K. Radechovského, který nabídku přijal a později se stal jedním z hlavních iniciátorů reemigrace části zelovských Čechů v roce 1925.¹¹⁰

V okolí Zelova se nacházela ještě řada menších vesnic s českými obyvateli: Zelůvek,¹¹¹ Josefátov,¹¹² Černý Les,¹¹³ Požděnice,¹¹⁴ Ignácov,¹¹⁵ Bochořín,¹¹⁶ Herbertov¹¹⁷ a Faustynov.¹¹⁸ V roce 1818 byla zakoupena část velkostatku zvaného Kučov, vzdáleného asi 35 km jižně od Zelova. Zde tedy vyrostla další česká vesnice, v níž v roce 1851 vznikl samostatný reformační sbor s připojenými německými obcemi.

V roce 1863 došlo k porážení posledního polského povstání a celé území ruského záboru postihla ostrá vlna rusifikace. V roce 1875 dostala zelovská škola ruského učitele, takže česky se vyučovalo pouze náboženství. Nepřestaly však styky

¹⁰⁹ *Tamtéž.*

¹¹⁰ Táborští v té době uvažovali rovněž o návratu do vlasti, vyslali dokonce tříčlennou delegaci do Čech, která měla zjistit tamější poměry. Není známo, kde a u koho delegace pobývala, protože delegáti zřejmě na základě nějakých špatných zkušeností odmítli podat podrobnější informace o výsledku cesty, a nechtěli o návratu do Čech vůbec mluvit.

Tamtéž.

¹¹¹ Polsky Zelówek.

¹¹² Polsky Josefátów.

¹¹³ Polsky Czarny las.

¹¹⁴ Polsky Požděnice.

¹¹⁵ Polsky Ignaców.

¹¹⁶ Polsky Bachorzyn.

¹¹⁷ Polsky Herbertów.

¹¹⁸ Polsky Faustynów.

Viz Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Zelów. Česká exulantská obec v Polsku*, Praha 2002.

osobní a příbuzenské s Tábořskem (tedy přes hranice), což bylo důležité zvláště kvůli česky psané náboženské literatuře. Ve Slezsku zůstávaly poměry ve věci svobody náboženství a jazyka stále dobré, takže byly tištěny české knihy (zvláště péčí faráře Josefa Kačera z Velkého Táboře) i v malých městech, např. v Sycově¹¹⁹ u Vratislavi.

Zelovský sbor evangelické reformované církve měl v roce 1925 přibližně 3500 členů i přesto, že se po roce 1860 odstěhovalo mnoho Čechů kvůli nedostatku místa na Volyň a jiná místa na Ukrajině a v carském Rusku, kde v této době vznikly české vesnice Borjatín, Michajlovka, Novostavce, Kvasilov u Rovna, Kupičov, Mirotín a Ozerany.¹²⁰ Někteří odešli do samarské oblasti na Krymu a na Kavkaz, do chersonské oblasti na Ukrajinu (osady Alexandrovka, Ljubaševka, Bohemka). Na daleké Sibiři byl cílem Petropavlovsk. Vlna rusifikace však přinesla na mnohých místech i nátlak carských úřadů na přestupy k pravoslaví. Stávalo se, že tomu, kdo ztratil osobní doklady, byly mu nové vydány jen za předpokladu přestupu k pravoslaví. Úřady rovněž bránily i v možnosti nákupu půdy. Z tohoto důvodu se někteří původně čeští emigranti vystěhovali až do Jugoslávie, Bulharska či Ameriky.¹²¹

IV/4. Život v cizině

Potomci českých exulantů během dvou set let založili nebo zabydleli řadu osad, vesnic a městeček od Pruského Slezska přes centrální Polsko až na Volyň na Ukrajině, i dále, až na Kavkaz. Jedním z typických znaků těchto lidí byl jejich vřelý vztah k české vlasti a snaha řady z nich o návrat do „země otců“. Obraz této vlasti, který v sobě nesli, ale neodpovídal skutečnosti, vycházel spíše z romantických představ, o čemž se později byli nuceni přesvědčit.¹²²

Z mnohých historických pramenů se dozvídáme o tom, že počátky jejich života v cizině byly většinou nesmírně těžké. Museli snášet velká strádání a přetěžkou práci, neboť nejprve zúrodňovali zemi, kterou tvořily samé lesy, jež bylo třeba vykácet,

¹¹⁹ Polsky Syczów.

¹²⁰ Dnešní názvy osad na Ukrajině a v Rusku jsem nehledala, neboť nejsou součástí sledovaného tématu.

¹²¹ Rudolf Jan MOSES, *Pohled do historie reemigrantů, Čechů, navrátivších se roku 1945 z exilu v Polsku*, strojopis, Tachov 1986, s. 8.

¹²² Jan BISTRANIN, *Sbor Bratrské jednoty baptistů v Liberci 1945 – 1995*, in: Sborník k 50. výročí sboru BJB v Liberci, Liberec 1995, s. 28.

a půdu vyčistit od pařezů a teprve pak zasít obilí. Všechno prováděli ručně a bez pomocných nástrojů. Po ruce měli pouze sekery, nedokonalé pily, motyky a lopaty, bez jakékoliv mechanizace.¹²³

Pobělohorští exulanti naráželi v cizině při své bídě na různé předsudky a nevraživosti, ale vcelku prosluli svou pracovitostí. Nad jejich náboženskou horlivostí se pozastavovali nejen saští a pruští úředníci. Jejich znalosti Bible a touha po výkladech Slova Božího udivovaly kazatele a zahanbovaly evangelíky ve svobodnějších zemích. Posilovali se navzájem biblickými citáty, písněmi i tradovaným vyprávěním z české reformované historie. Zpěv k oslavě Boha a modlitby tvořily jejich základní životní potřebu. Svůj těžký život vyhnanců vkládali nadějně do Božích rukou.¹²⁴

Většina potomků českých exulantů nejpozději v páté či šesté generaci již splynula se svým novým prostředím. Pouze několik českých kolonií v Pruském Slezsku, Polsku, ale i na Volyni a Ukrajině, si uchovalo českou řeč i exulantskou tradici až do nejnovější doby.¹²⁵

Často ovšem na exulanty dopadal germanizační tlak. Již ve 30. letech 19. století byl v Prusku vypracován plán germanizace škol, který šel ruku v ruce s germanizací sborového života. Avšak za dvanáct let německého vyučování se téměř nic nezměnilo, proto podle vládních nařízení z 25. července a 12. listopadu 1842 bylo v českých školách znovu povoleno vyučování češtiny a od roku 1845 došlo opět k výuce základních předmětů v češtině. V červenci 1874 dostala vratislavská konzistoř od vládního úřadu nepřímou důtku. Děti v emigrantských koloniích se totiž měly ve školách už po desetiletí povinně učit německy, takže i starší lidé by již měli rozumět německy natolik, aby se mohli účastnit německých bohoslužeb.¹²⁶

V této době konzistoř prosazovala, aby se v českých kostelích konaly jednou za měsíc výlučně německé bohoslužby. Brzy nato žádal student teologie Gustav Chlumský z Husince, aby byl ponechán dosavadní stav, tzn. každou čtvrtou neděli německé bohoslužby vedle bohoslužeb českých. Konzistoř však trvala na svém. Chlumský tedy opět žádal, aby vedle německých bohoslužeb došlo k povolení

¹²³ Richard NOVÁK, *Některé vzpomínky na život pobělohorských exulantů v Polsku a na jejich repatriaci do Čech*, strojopis, Broumov 2005, s. 2 – 3.

¹²⁴ Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Stručně o pobělohorských exulantech*, Praha 2005, s. 136.

¹²⁵ *Tamtéž*, s. 137.

¹²⁶ Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*, Praha 1995, s. 162.

odpoledních českých biblických hodin. Konzistoř tedy povolila při německých bohoslužbách používání českých zpěvníků. Tento kompromis trpěla konzistoř zhruba deset let, pak vlivem různých stížností povolila konání německé bohoslužby jen každou třetí neděli, které však měly být pro mládež povinné.¹²⁷

Pro poslední generace ve Slezsku znamenal český jazyk především úzký vztah k rodině a k rodné vsi. Druhým jazykem se stal jazyk vyučovací, tedy němčina, ve kterém se děti naučily daleko větší a modernější slovní zásobě. Kromě toho se v tomto jazyce uměly vyjádřit i písemně.¹²⁸

Také v Polsku byli Češi ve svých koloniích ovlivněni školní výchovou. Ruského cara však obyvatelé považovali za vetřelce a Češi, kteří žili s Poláky, se postupem času naučili rozumět jejich touze po obnovení samostatnosti. Ve školách se učili polsky i rusky. Naděje na návrat patřila rovněž k odkazu otců předávanému z generace na generaci. Tradovala se ve Slezsku, Polsku i na Volyni.¹²⁹

Kromě evangelického vyznání se v polovině devatenáctého století začala mezi věřícími objevovat i misie baptistická. Američtí baptisté oslovili především křesťany, hledající vroucnější důslednost víry. Co se týče potomků českých exulantů, tak baptismus zasáhl především ty, kteří žili v Polsku, a nebyli zasaženi německým hnutím Evangelického společenství.¹³⁰

V listopadu 1858 došlo ke křtu prvních baptistů ve vsi Adamov v Polsku, ležící deset mil severovýchodně od Varšavy. Baptisté nebyli v Polsku vítáni. Netěšili se přízni katolické ani pravoslavné církve, světských úřadů ani ostatních obyvatel. Proto se mnozí z baptistů už po třech letech stěhovali na Volyň v naději, že tam budou žít svobodněji. Koncem 60. let 19. století vznikla skupina baptistů v Kurówku, nedaleko Zelova. V Zelově se o této skupině vyprávěly odstrašující pomluvy. Několik mužů se prý dokonce rozhodlo přesvědčit se na vlastní oči, co se mezi baptisty děje. Nenašli však nic zavrženíhodného. Vlivem toho pak v prosinci 1869 ohlásil

¹²⁷ *Tamtéž*, s. 163.

¹²⁸ *Tamtéž*, s. 164.

¹²⁹ *Tamtéž*, s. 165.

¹³⁰ *Tamtéž*, s. 210. Hnutí evangelického společenství se organizovalo na několika úrovních: říšské, provinciální, okrskové a místní. Ve Slezsku se začalo formovat v roce 1895. Viz *tamtéž*, s. 200.

zelovský starosta mezi obyvateli Zelova třináct baptistů. V srpnu 1886 pak vznikl samostatný český baptistický sbor, který při svém založení čítal sto osm členů.¹³¹

V roce 1913 se bohoslužeb v nově vznikajícím baptistickém sboru účastnilo dvacet rodin. Do shromáždění přicházeli také Poláci. V roce 1922 došlo k vyhlášení samostatného sboru Ostrzeszow¹³² - Čermín. Při vzniku měl sbor 115 členů, bydlících v Čermíně a blízkém okolí. Na jiném místě, ve Veronikapoli, se scházela ještě jiná skupina, která si ve svých shromážděních sama vysluhovala Večeři Páně v chlévě, a to prý proto, že se v chlévě narodil Ježíš.¹³³

¹³¹ Edward MARTUSZEWSKI, *49 listów z powodu braci czeskich*, Lodž 1971, s. 143.

¹³² Německy Schildberg.

¹³³ Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*, Praha 1995, s. 219.

V. REEMIGRACE DO ZEMĚ OTCŮ

V/1. Reemigrace po první světové válce

První vlna reemigrace proběhla po 1. světové válce v roce 1922 jen z ruského záboru v Polsku. Celkem se v této vlně vrátilo do Čech 127 rodin. Část navrátilců se usadila v Zábřehu na Moravě, v Suchdole nad Odrou, na Litoměřicku (Čížkovice, Encovany, Sulejovice a Lovosice) a několik i na Slovensku v Miloslavově prostřednictvím Kostnické jednoty¹³⁴ pod vedením Jana Auerhana.¹³⁵

Již vzápětí po vzniku Československé republiky se Kostnická jednota a zejména bývalý zelovský reformovaný farář Bohumil Radechovský¹³⁶ pokusili využít pozemkové reformy pro založení osad potomků exulantů. I přes osobní sympatie a podporu prezidenta Masaryka se pokus nevydařil. Překážky ze strany úřadů i nevstřícný a nechápavý postoj části domácího obyvatelstva způsobily, že přestěhovat se podařilo jen nevelkému počtu rodin.¹³⁷

Několik rodin ze Zelova koupilo za vlastní úspory od knížete Lichtensteina Velký dvůr u Zábřehu. Tuto koupi jim Státní pozemkový úřad 24. srpna 1922 potvrdil a povolil osídlení. Přidalo se i několik rodin z Volyně.

Na jaře 1924 přijel druhý transport na Litoměřicko s rodinami ze Zelova, Lodže, Michajlovky a Mirotína. Další rodiny, které čekaly na své přesídlení, se však nedočkaly, protože neklid poválečné doby přerostl v nebezpečí války. Ztráta Sudet a obsazení

¹³⁴ Kostnická jednota je občanské sdružení evangelických křesťanů, kteří se hlásí k odkazu české reformace, Mistra Jana Husa a J. A. Komenského. Vznikla v roce 1903, jako spolek se ustavila v roce 1905. Jedná se o první ekumenickou organizaci u nás. Od svého vzniku se zasazovala o zřízení evangelické teologické fakulty.

¹³⁵ Jan BISTRANIN, *Sbor Bratrské jednoty baptistů v Liberci 1945 – 1995*, in: Sborník k 50. výročí sboru BJB v Liberci, Liberec 1995, s. 29.

Dr. Jan Auerhan založil v roce 1928 Československý ústav zahraniční, který se později stal velkou pomocí při hledání východisek ze spleťných uliček úředních řízení spojených s reemigrací. Jeho původním úkolem však bylo udržovat styky s Čechy v zahraničí. Jan Auerhan byl zavražděn okupanty 9. června 1942. – viz Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*, Praha 1995, s. 263 a 417.

¹³⁶ Bohumil Radechovský (1880 – 1955) – farář českého reformovaného sboru v Zelově, od roku 1923 farářem v Praze. Viz Lubomír BALCAR, et al.: *Církev v proměnách času*. Sborník k 50. výročí spojení Českobratrské církve evangelické. Praha 1969, s. 298.

¹³⁷ Jan BISTRANIN, *Sbor Bratrské jednoty baptistů v Liberci 1945 – 1995*, in: Sborník k 50. výročí sboru BJB v Liberci, Liberec 1995, s. 28 - 29.

Československa německou armádou přinesly reemigrantům dvacátých let záhy ztrátu nového domova v Čechách. Byli bezohledně vykázáni protektorátními úřady ze svých dvorů.¹³⁸

V/2. Druhá světová válka a její následky

Ihned po vypuknutí války pocítil národnostně smíšený Zelow tlak rasové politiky. Němci se snažili získat Čechy ke spolupráci všemi způsoby. Nabízeli jim různé výhody za to, že si zažádají o německou příslušnost na základě skutečnosti, že jejich předkové přišli do Zelova z Pruského Slezska. Na rozdíl od říšských Němců (Reichdeutsche) se používal pro Němce narozené mimo Říši název Volksdeutsche.¹³⁹

Asi nejhrůznějším zážitkem zelovských Čechů se stala poprava deseti zelovských Židů. Představení židovské obce si totiž museli sami ze svého středu určit deset mužů k veřejné popravě a deset jiných mužů ze stejné obce, kteří měli popravu svých druhů oběšením provést. Poprava byla podle tohoto plánu skutečně provedena a zelovští občané se jí museli povinně účastnit. Touto krutostí však jejich tragédie zdaleka neskončila. Válku přežilo jen deset lidí z původní pětitisícové zelovské židovské obce.¹⁴⁰

Zmíněnou popravu deseti zelovských Židů popisuje ve své memoárové knize Vlastimil Pospíšil, rodák z polského Faustynova:

„V den, kdy bylo oběšeno deset Židů na veřejném prostranství zelovského rynku, byla obloha bez jediného mráčku... Za popravené Židy kanuly slzy i na Faustynově...

I náš otec toho dne šel do Zelova. Šel se rozloučit se svým fabrikantem aspoň na dálku – mlčky. Fabrikant ho jistě neviděl, ale táta viděl jeho. Táta říkal: '...Židé, ač stáli na popravištním lešení a oprátky měli již na krku, vypadali statečně, jako rytíři...' Když táta stál před touto hrůzostrašnou událostí, jeho život mu před očima proběhl jako film, zejména ta část života, ve které pracoval pro Žida, který bude

¹³⁸ Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Z nouze o spasení. Česká emigrace v 18. století do Pruského Slezska*. Praha 1992, s. 143.

¹³⁹ Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*, Praha 1995, s. 239.

¹⁴⁰ Teofil MILLER, *Paměti*. Strojopis uložený v Husitském muzeu v Táboře, s. 124 – 129.

za chvílečku viset na šibenici! Každý, kdo stál na rynku, byl přinucen dívat se na popravu. Táta byl jeden ze svědků a „diváků“, kteří se museli, byť i nedobrovolně,¹⁴¹ dívat na hrůznou věc, na kterou otec nikdy nezapomněl... Táta zřetelně viděl, jak jeden Žid za druhým vystupovali na lešení. Každý z nich se postavil pod svou oprátku. Za chvíli přišlo dalších deset Židů a museli jim již připravenou oprátku na krk navléknout. Židovky nesměly mít na hlavách šátky, aby si neutíraly slzy. Ženy ani muži nesměli plakat, ani naříkat nad popravenými soukmenovci... Gestapo stálo vedle, ruce měli vztažené na pozdrav: „Heil Hitler.“ Když to vyslovili, Židé museli podtrhnout lavici, na které stálo deset statečných Izraelců...

Zatímco oběšení Židé viseli na zelovském rynku, jiní museli vykopat společný hrob na nádvoří, několik domů od lékárny. Židé museli popravené sundat, odnést do společného hrobu, nasypali na ně vápno a zaházet zeminou. To vše se dělo pod dohledem německé policie a gestapa. Několik měsíců nesměl nikdo vyjma Němců na dvůr vstoupit...¹⁴²

Pamětník Teofil Miller se pokusil o sestavení seznamu obětí druhé světové války z řad zelovských Čechů. Napočítal dvaadvacet mužů českého původu ze Zelova a okolí, kteří byli umučeni, pět dalších přišlo o život na nucených pracích v Říši. Devět mužů se z vězení vrátilo, čtyři se po celou dobu okupace ukrývali, dva zelovští muži byli nalezeni na poslední chvíli v Berlíně a Varšavě¹⁴³ s mizíciemi známkami života v hromadách mrtvých těl a vráceni k životu, avšak s těžkými následky zranění. Tři zelovští muži padli jako vojáci Rudé armády a devět jich bojovalo ve Svobodově československé armádě.¹⁴⁴

V době stále ještě poválečného chaosu byla v Polsku prozatímní milice, složená většinou z příslušníků, kteří se sami jako milicianti ustanovili, a někteří tam dle vzpomínek vůbec neměli patřit. V čele této policie pro okolí Čermína a Tábora byl jistý muž, velký alkoholik, který dokonce v opilosti ztrácel i svoji zbraň.¹⁴⁵

¹⁴¹ Je zde rozpor v citaci. Na jedné straně autor vzpomínky uvádí, že se šel jeho otec rozloučit se svým fabrikantem, a na druhou stranu tvrdí, že jeho otec byl jedním ze svědků, kteří se museli nedobrovolně dívat na popravu.

¹⁴² Vlastimil POSPÍŠIL, *Návrat domů*, Brno 2003, s. 48 – 50.

¹⁴³ Pravděpodobně někdy na konci druhé světové války.

¹⁴⁴ Není jasné, zda v Zelově, Slezsku nebo úplně jinde. Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*, Praha 1995, s. 241.

¹⁴⁵ Richard NOVÁK, *Některé vzpomínky na život pobělohorských exulantů v Polsku a na jejich repatriaci do Čech*, s. 9.

Po válce přišel ze sovětské strany rozkaz, aby polská strana vyslala transport pomocných pracovníků pro zemědělský kombinát v Oděse, kteří by tam pod dohledem vojenského majora pracovali a doplňovali tak počet chybějících lidí na velkých polních lánech. Právě zmíněný velitel milice však do Sovětského svazu neposlal ani jednoho Poláka, nýbrž ty, kteří neměli polskou národnost a nebyli katolíci. Na tuto práci vybral i některé muže z řad reemigrantů.¹⁴⁶

Pracovní normy byly v tomto pracovním táboře mimořádně vysoké, téměř nesplnitelné a jídla velmi málo. Když se vyšší sovětské úřady dozvěděly, že tito pracovníci jsou Češi, ihned došlo k jejich propuštění.

Jen pár dní před odjezdem domů zemřel v Oděse jako jediný z těchto mužů na následky celkového vyčerpání a hladu Vilém Hovorka¹⁴⁷.¹⁴⁸ Dle vzpomínek se ho jeho synovec Harry Hovorka neustále snažil povzbuzovat, aby útrapy ještě pár dní vydržel, neboť v brzké době pojedou domů. On sám mu však odpověděl, že je již velmi slabý a že tam jistě zemře.¹⁴⁹

Otec Richarda Nováka, Artur Novák byl do tohoto pracovního tábora také spolu s ostatními odvezen: „... došlo k tomu, že náš táta byl sebrán nekompetentní milicí, s několika ostatními muži a poslán na nucené práce do Sovětského svazu, kde byl po válce nedostatek pracovních sil. V tamním pracovním táboře však byly velmi neutěšené poměry, velmi těžká dřina a velmi málo jídla. Sám Pán Bůh tatínka zachoval. Potom se mohl vrátit. Ale jaká hrůza, jak velmi nemocný! Celé tělo oteklé, plné vody jako důsledek hladovění.“¹⁵⁰

... Jeho žaludek z tohoto hladomoru onemocněl natolik, že kdyby se nyní doma najedl dosyta, musel by umřít, neboť dlouhým hladem onemocnělý žaludek by nyní normální stravu nezvládl.

Naložili jsme tátu na vůz, do kterého jsem naložil dostatek slámy, na kterou se položil, nevydržel by ve svém stavu sedět na sedadle, a vezl jsem jej do okresního města

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ Zemřel v 23. 11. 1945. Nejedná se o organizátora reemigrace Viléma Hovorku, je to pouze shoda jmen.

¹⁴⁸ Richard NOVÁK, *Některé vzpomínky na život pobělohorských exulantů v Polsku a na jejich repatriaci do Čech*, strojopis, Broumov 2005, s. 9.

¹⁴⁹ Vzpomínky Harryho Hovorky.

¹⁵⁰ Richard NOVÁK, *Některé vzpomínky na život pobělohorských exulantů v Polsku a na jejich repatriaci do Čech*, strojopis, Broumov 2005, s. 70.

*Kempna k starému, moudrému lékaři, jenž jej znal z dřívějšího. Ten mu nařídil tu nejpřísnější dietu, pouze vodou ředěné mléko, a později lehčí polévku. Jinak by svůj stav nepřežil, jak ho lékař varoval. Uposlechl a s Boží velkou pomocí táta zůstal naživu.*¹⁵¹

V/3. Reemigrace po druhé světové válce

Druhá světová válka ještě nebyla u konce a už se začalo hovořit o odsunu Němců a o potřebě osídlit pohraničí českým obyvatelstvem. Předseda košické vlády, Zdeněk Fierlinger, již v dubnu 1945 prohlásil, že se vláda bude snažit otevřít dveře všem Čechům a Slovákům, kteří jsou roztroušeni v zahraničí.

V červnu 1945 pak obdržely československé zastupitelské úřady od ministerstva zahraničí zprávu, že návrat Čechů ze zahraničí je žádoucí a potřebný. Dne 31. července československá vláda oficiálně vyzvala emigranty k návratu. Jejich přepravu mělo zajistit ministerstvo sociální péče a o jejich usazení v zemi se mělo zase postarat ministerstvo zemědělství.¹⁵²

Sami reemigranti museli vyplnit formulář, na jehož základě jim byla příslušnou československou misí vystavena propustka k přechodu hranic. K vyplněnému dotazníku bylo třeba přiložit potvrzení výboru české kolonie o češství a spolehlivosti. Dále měl mít každý reemigrant seznam věcí, které si chce vzít s sebou, a místní úřad měl potvrdit, zda se skutečně jedná o jeho osobní majetek. V Československu se pak podle vyhlášky ministerstva sociální péče z 18. září 1945 museli všichni reemigranti ještě jednou zaregistrovat. Museli doložit svou totožnost osobní legitimací a předložit osvědčení o národní spolehlivosti. Po provedení této registrace obdrželi registrační průkaz.¹⁵³

Těžké rozhodování pro odchod z Polska působila českým exulantům¹⁵⁴ i skutečnost, že měli být usídleni v domech, které museli opustit sudetští Němci. Sudetští Němci brzy zpozorovali, že reemigranti umí velmi dobře německy. Někteří se

¹⁵¹ Richard NOVÁK, *Některé vzpomínky na život pobělohorských exulantů v Polsku a na jejich repatriaci do Čech*, strojopis, Broumov 2005, s. 64.

¹⁵² Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*, Praha 1995, s. 261.

¹⁵³ *Tamtéž*, s. 262.

¹⁵⁴ Jednalo se pouze o reemigranty z Polska.

s nimi přátelsky domluvili, což jim ulehčovalo situaci, ale jiní (zejména Češi) pochybovali o češství takových reemigrantů. Někteří Češi v pohraničí se také špatně dívali na religiozitu reemigrantů. Pokud to šlo, usídlovali se exulanti pohromadě, tudíž na sebe poutali pozornost okolí.

Místní správní orgány v pohraničí nebyly o původu a minulosti potomků pobělohorských emigrantů dostatečně informovány a třídily lidi pouze do dvou kategorií: přítel či nepřítel, přičemž každého, kdo hovořil německy, považovaly za nepřítele. Přitom nejmladší děti reemigrantů mluvily většinou už jen německy a měly německá křestní jména, protože se narodily do nacistického režimu.¹⁵⁵

Sbor českých exulantů¹⁵⁶ zaslal na začátku roku 1947 prezidentovi republiky a ministerstvům vnitra, zahraničí a sociální péče memorandum s žádostí, aby byly místní orgány lépe poučeny o původu reemigrantů a aby urychlily reemigraci ze Slezska. Také žádali rychlé propuštění otců a synů reemigrantských rodin z válečného zajetí.

Po svém návratu z válečného zajetí reagovali muži na nový domov v Čechách většinou kladně, i když mnozí z nich pociťovali rozpaky a nejistotu. Museli totiž počítat s tím, že jim budou čeští sousedé předhazovat teprve nedávno svlečenou německou vojenskou uniformu.¹⁵⁷

Pro úřady se stala nepříjemným problémem tzv. černá reemigrace. Té se mohlo čelit pouze urychlenou legálně organizovanou reemigrací. Protože však organizace vázla, přicházeli do Čech ilegálně především ti, které zastihl konec války na útěku nebo kteří zmeškali z nejrůznějších důvodů první hromadné transporty. Prověřování a vyřizování žádostí o reemigraci trvalo příliš dlouho. Cesta přes zelenou hranici byla lákavá a ani ne příliš dlouhá.¹⁵⁸

Ilegální reemigraci prožil také Erich Nevečeřal, který během druhé světové války bojoval ve Francii a Nizozemí. Na konci války se dostal do amerického zajetí, kde velmi těžce onemocněl, trpěl velkými horečkami. Na základě tohoto byl propuštěn domů. Když se vrátil zpět do Polska, z příbuzenstva zastihl v Malém Táboře v Polsku

¹⁵⁵ *Tamtéž* s. 287.

¹⁵⁶ Viz podkapitola VII/5. Vznik místního odboru Sboru českých exulantů ve Zhořci.

¹⁵⁷ Edita ŠTĚRÍKOVÁ, *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*, Praha 2005, s. 288.

¹⁵⁸ *Tamtéž*, s. 289.

pouze svoji matku¹⁵⁹, jež byla Polka, tudíž se nemohla do Čech vystěhovat. Ostatní jeho příbuzní, mezi nimi i jeho sestra Eliška, odjeli již v prosinci 1945 s ostatními reemigranty vlakem do Československa. Jeho otec, Čech Karel Nevečeřal, byl v té době v Německu se svým druhým synem Ervínem a do Čech se již nedostal, jelikož v roce 1949 zemřel. Erich se musel v Polsku ukrývat několik dní ve sklepení jejich domu, i přesto, že již bylo po válce, jelikož byl po otci Čech, a Poláci je v této době neměli v oblibě. Obzvlášť také proto, že za války byl nucen obléci německou uniformu.

Jednou v noci se pak tajně vydal na nádraží s jediným cílem – dostat se do Čech. Jelikož neměl jízdenku, ukrýval se na toaletě vždy, když šel jízdenky kontrolovat průvodčí. Na polsko – české hranici byl objeven a předveden na policii, kde musel podat vysvětlení. Vilém Hovorka, organizátor reemigrace, za ním musel přijet a zaručit se, že se skutečně jedná o českého reemigranta. Poté byl Erich Nevečeřal propuštěn a nějaký čas vypomáhal právě u Viléma Hovorky na hospodářství v Kohoutově.

Fakt, že na německé straně bojovalo velké množství jiných národností, je všeobecně známý. Spousta osob byla odvedena na frontu nedobrovolně či dokonce násilím. Vzhledem k tomu, že během druhé světové války bylo západní Polsko, konkrétně tedy i Slezsko, připojeno ke Třetí říši, musela spousta mladých mužů, také z řad reemigrantů, nedobrovolně narukovat do německé armády.

Také Erich Matalla¹⁶⁰ byl nucen bojovat za německou stranu. Při plavbě, pravděpodobně do Afriky, byla jejich loď potopena 24. 3. 1943 a jeho tělo nalezeno na Stromboli 10. 5. 1943. Nyní je pohřben na vojenském hřbitově na Sicílii.¹⁶¹

Voják Pavel Matalla¹⁶² zase padl ve Francii do zajetí a v letech 1945 – 1948 pomáhal v Německu při odstraňování válečných škod. Až poté se vrátil do Československa.¹⁶³

¹⁵⁹ Ema Katnerová (1897 – 1969).

¹⁶⁰ Viz obr. 45 v přílohách, nar. 1. 1. 1923.

¹⁶¹ Vyprávění synovce Roberta Mataly.

¹⁶² 1919 – 1971.

¹⁶³ Vyprávění vnuka Pavla Mataly.

V/4. Reemigrace z Táborska

Táborští uvažovali o odchodu do Čech již ve dvacátých letech. Sám jejich farář Nathanael Kačer byl ochoten odejít s nimi, protože měl také předky českého původu. Pouze jeho manželka byla Němka. Poslední dny druhé světové války však faráře zavály do Durynska, takže Táborští se o emigraci rozhodovali sami.¹⁶⁴

Po skončení druhé světové války byla rozhlasem vysílána výzva československé vlády, směřující ke všem Čechům a Slovákům žijícím v cizině, aby se vrátili do vlasti. Tato výzva se dostala i k českým exulantům do Čermína, Malého a Velkého Tábora. Téměř všichni se hned odhodlali k návratu do vlasti. Delegation, složená z Viléma Hovorky, Miroslava Nevečeřala, Josefa Mundila a Emila Duška, se vydala do Prahy, aby se informovala o případné reemigraci. Zpět se vrátili s radostí, že je vlast očekává. Začalo jednání s polskou vládou, které vedl především Vilém Hovorka a Jiří Tuček.¹⁶⁵ Jednání dopadlo úspěšně, a proto vyjela tentokrát již osmnáctičlenná delegace do Prahy, kde byl reemigrantům přidělen okres Planá u Mariánských Lázní.¹⁶⁶ Podle vzpomínek pamětníka Richarda Nováka měl být v delegaci také jeho otec Artur Novák: „*Byla tedy ustavena delegace, která se měla tam nejprve podívat, kterou tvořilo několik mužů, mezi nimiž byl i náš táta Artur Novák...*“¹⁶⁷

Představitelé tohoto okresu pak reemigrantům stanovili k užívání osady Zhořec, Kohoutov, Pačín, Kamýk, Loučky, Hanov, Vrbice, Milíkov a Lestkov. Také byl zajištěn potřebný počet usedlostí, aby všichni reemigranti, kteří měli v Polsku svoji zemědělskou usedlost, získali novou. Zpět do Polska se pro celý transport vrátili pouze Vilém Hovorka a Jiří Tuček.¹⁶⁸

V této souvislosti Richard Novák vzpomíná, jak jeho otec Artur Novák zůstal s některými členy delegace již v Československu: „*Asi pátý den jsme od táty obdrželi dopis, v něm všechno potvrdil, co jsme slyšeli, a že máme přijet. Sám tam už zůstal, a to na hospodářství zemědělském, které si vybral a kde budeme žít a pracovat...*“¹⁶⁹

¹⁶⁴ Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*, Praha 1995, s. 268.

¹⁶⁵ Autor kroniky Zhořce. SOKA Tachov, Jiří TUČEK., *Kronika Zhořce 1948*, pag. 1 - 6.

¹⁶⁶ *Tamtéž*.

¹⁶⁷ Richard NOVÁK, *Vzpomínky z mého života*, strojopis, Broumov 2013, s. 69.

¹⁶⁸ SOKA Tachov, Jiří TUČEK., *Kronika Zhořce 1948*, pag. 1 - 6.

¹⁶⁹ Richard NOVÁK, *Vzpomínky z mého života*, strojopis, Broumov 2013, s. 70.

Polská vláda vyšla reemigrantům vcelku vstříct, celý živý a mrtvý inventář z hospodářství však zůstal na usedlostech. Dne 23. prosince 1945 byl na nádraží okresního města Kempno přistaven zvláštní vlak a v poledne téhož dne již připraven k odjezdu. Celý transport čítal 463 osob. Vlivem válečných událostí zůstala část krajanů stále ještě roztroušena po celém Německu. Teprve večer vyjel vlak z Kempna a 24. prosince ve večerních hodinách dorazil k československým hranicím. Telefonicky byl objednan vlak z Československa, který přijel kolem desáté hodiny večer. Za hodinu museli všichni přestoupit do přistaveného vlaku a zástupci reemigrantů ještě vyřizovali poslední úřední záležitosti s polskými úřady. Štědrý večer již reemigranti slavili ve vagónech, vyzdobených větvíčkami a malými stromečky. Kolem štedrovečerní půlnoci projížděl vlak, naplněný vánočním zpěvem, hranice naší vlasti. Pro reemigranty to pravděpodobně byly jedny z nejšťastnějších Vánoc, neboť podle vzpomínek každý pociťoval obrovskou radost z návratu do země předků.¹⁷⁰

Až 27. prosince 1945 dojel vlak na nádraží do Bezručic, kde již čekaly povozy, které rozvážely jednotlivé rodiny do určených osad. Každé rodině byla dána usedlost v jedné z přidělených obcí s tím, že pokud dotyčnému nebude vyhovovat, může si najít sám usedlost jinou, protože Hovorka i Tuček znali usedlosti pouze z papíru. Samozřejmě, že se také vyskytly určité potíže s osídlením. Všeobecně lze říci, že kromě malých nedorozumění, vzniklých z lidské závisti, byli všichni spokojeni.¹⁷¹

K uskutečnění reemigrace pomáhaly v Čechách ústřední úřady v Praze a hlavně Československý ústav zahraniční. Totéž se nemůže tvrdit o místních a okresních úřadech, které reemigranty zase až tak přátelsky nepřijali. Podle svědectví na reemigrantech hledali nějaké chybičky, např. odsuzovali cizí státní příslušnost, kterou však v cizině museli mít.¹⁷²

Repatriace se týkala pouze zahraničních krajanů, kteří byli trvale usídleni v cizině. Návrat do vlasti byl dobrovolný a nárok na něj měli všichni "spolehliví" příslušníci českého a slovenského národa bez zřetele na státní příslušnost. Celou repatriaci prováděl Československý stát prostřednictvím příslušných orgánů a úřadů. Této akci předcházelo mezistátní právní jednání, na jehož podkladě byla repatriace provedena. Osobní závazky, dluhy atd., si každý krajan vyřizoval sám

¹⁷⁰ SOkA Tachov, Jiří TUČEK., *Kronika Zhořce 1948*, pag. 1 – 6.

¹⁷¹ *Tamtéž.*

¹⁷² *Tamtéž.*

před odstěhováním do vlasti. Při přestěhování se kladl důraz na to, aby krajané ze stejných míst, zejména zemědělci, byli pokud možno usazováni opět pohromadě.¹⁷³

Během podzimu 1945, tedy ještě v Polsku, museli reemigranti vyplnit přihlášku k repatriaci. Ta byla určena pro celou rodinu na jediném formuláři. Přední dvě strany popisovaly osobu žadatele a jeho rodinu. Třetí strana se pak lišila podle povolání pro 1. zemědělce, 2. řemeslníky a živnostníky, 3. dělníky, úředníky a jiné. Formulář obsahoval podrobné otázky, které s repatriací souvisely, to znamená problematiku likvidace majetku, převod z movitostí,¹⁷⁴ pojištění, vkladů apod., aby byl co nejdříve znám materiál pro mezistátní řešení těchto otázek.

Jeden z organizátorů tábořské reemigrace Vilém Hovorka píše ve svých vzpomínkách:

„Táborští nikdy nečekali, že by jim někdo mohl vzít zemi, již tak dlouho obdělávali. A právě to se stalo. Bezprávně a bez nějaké diskuse jim bylo vše sebráno. Poláci Tábořské nařkli, že jsou Němci, protože kromě češtiny užívali i němčinu. Troufalé obvinění obce s českými nápisy na hřbitově! To, že někdo umí více řečí, není přeci důkazem o jeho vícenárodnosti. Vždyť oni mluvili i polsky. Proto zavládlo na obou stranách napětí. V takto vypjaté době přišla výzva od československého prezidenta Edvarda Beneše, aby se potomci Českých bratrů vrátili zpět do vlasti. Otázkou bylo, kdo odchod zorganizuje. Pustil jsem se do toho já, protože jsem v té době měl značný respekt. Ryze katolická polská komise z cizí obce se totiž pokusila odtrhnout mě od ženy a dvou malých dcer a poslat mě na Sibiř. Velitel komise však nakonec uznal, že jsem Čech a propustil mne domů. Poláci byli zahanbení a má autorita vzrostla. Začal kolotoč zařizování repatriace.“¹⁷⁵

Při jiné příležitosti Vilém Hovorka řekl:

„...Vydal jsem se na Tábor a do Čermína, tam už také došla ta zpráva [o repatriaci]... Poté jsem jel s Polákem Zbygněcem Matyášem a Josefem Mundilem vyzvídat do Prahy. Zastavili jsme se ve Střelíně. Ze Střelína vyjednával Dušek a Sršeň. Vít Sršeň byl Čech z Volyně a patřil ke Svobodově armádě. Napsal mi doporučení do Prahy na ministerstvo sociální péče a podepsal je jako seržant NKVD. S tím jsme jeli

¹⁷³ SOkA Tachov, Přihláška k repatriaci, karton Zhořec II, Kamýk (desky) - dosud nezpracované archivem.

¹⁷⁴ Převod přenosného majetku.

¹⁷⁵ Pavel REICHARD, *Smutný osud Českých bratrů*, Kraslické noviny 3, 2001, č. 2, s. 8.

do Prahy, to mělo váhu. Byli jsme u faráře Radechovského, od něho jsme dostali přihlášky k repatriaci, šli jsme na ministerstvo sociální péče i na ministerstvo zemědělství, pak jsme jeli do Plané u Mariánských Lázní a všechno jsme si prohlédli. Shledal jsem, že hospodářská situace tu je o 100 % lepší. I když chalupa někdy nebyla pěkná, ale půda byla dobrá. Vybrali jsme¹⁷⁶ vesnice na bývalém panství Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdržic: Lestkov (Hanov, Milíkov, Vrbice), Zhořec (s osadami Kohoutov, Pačín, Kamýk a Loučky). Byla mi svěřena repatriace z Táborska (Velkého i Malého Tábora, Čermína, Utraty – jinak Veronikapol, Smoláka a Celinky) do Čech...

Co nejrychleji jsme vypravili první skupinu reemigrantů z Tábora, aby rezervovali vybrané obce. V listopadu 1945 odjela skupina, ke které patřili: Tuček a Mundil ve Zhořci, Novák, Jirsák, Hovorkovi v Kohoutově, Matala ve Vrbici, Tořinská v Pačíně.¹⁷⁷

Samotný transport do Čech popisuje Hovorka takto:

„Po návratu do Polska jsem jel na ředitelství polských drah objednat repatriační vlak. Můj otec tenkrát prodal krávu a obnos mi dal do kapsy s tím, že to budu určitě potřebovat. Měl pravdu.

Ředitelem jsem byl přijat značně lhostejně a měl jsem čekat. Nechal jsem na stole plnou obálku a čekal. Za chvíli jsem byl zavolán a s největší ochotou se mnou dojednali, že 24. prosince v 8 hodin budeme mít vlak připraven na nádraží. Měli jsme tři dny na přípravu.¹⁷⁸

Na Štědrý den ráno v 8 hodin byli všichni do jednoho v Kempně. Bylo nás okolo sta rodin. Nikdo nezůstal, jen moje sestřenice, která byla v Bralíně vdaná za Poláka. Do Německa se nestěhoval nikdo. Mrzelo mne jen, že Táborští nesplnili mé přání a nevzali s sebou nejdůležitější dokumenty z fary. Zakopali je raději pod zdi u kostela.

Vlak už tam stál: dva osobní a čtyři nákladní vozy. Asi v 10 hodin bylo naloženo. Šel jsem za komandantem Mendykou (byl to můj dřívější kolega, ředitel školy) nahlásit,

¹⁷⁶ V kronice obce Zhořec však Jiří Tuček uvádí, že osady v okrese Planá vybrali v Praze zástupci reemigrantů s představiteli okresu.

¹⁷⁷ Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*, Praha 1995, s. 268.

¹⁷⁸ Pavel REICHARD, *Smutný osud Českých bratří*, Kraslické noviny 3, 2001, č. 2, s. 8.

že potřebujeme vyjet. Ten nařídil nejdřív prohlídku. V jednom pytli našli německou uniformu, byly z toho těžkosti. Když jsem za ním přišel podruhé, řekl mi, že nepojedeme. Šel jsem to oznámit lidem do vlaku, že komandant nepovolil odjezd. Lidé se modlili. Měl jsem z Čech doporučení, aby nám byla poskytnuta veškerá pomoc. Podepsán byl Rudovský a ještě někdo. Bylo to napsáno v polštině a na rubu v ruštině. Šel jsem tedy na ruskou komandaturu a pověděl jsem ruskému komandantovi, že nás Poláci nechtějí pustit... Četl, zahromoval, zadupal, zatelefonoval a nařídil, aby vlak okamžitě odjel. Já běžel k vlaku, aby mi neujel. Skutečně, už houkal a já měl ještě 100 metrů běžet, když jsem nastupoval, už se rozjížděl... Náš majetek zůstal v Táboře Polákům zadarmo.¹⁷⁹

„V Katovicích velitel milice Mendyka nařídil náš vlak odsunout na slepou kolej, kde jsme v mrazu stáli čtyři hodiny. Nejvíce trpěly děti a staří lidé. Konečně přijel kolega [Tuček] z České mise z Poznaně a náš vlak dostal povolení k odjezdu do Bohumína. Tuček nám pověděl, že viděl, jak železniční policie vedla železničáře v poutech. To asi toho, který nás nechal postavit na vedlejší kolej.¹⁸⁰

„Na hranici Poláci už nekontrolovali, žádali od nás jen vodku (Zelovští jim totiž dávali), my ale neměli. Večer jsme už byli na nádraží v Bohumíně, kde svítil vánoční stromek. V Bohumíně nám Češi vyměnili lokomotivu a přidali osobní vagóny, aby lidé přešli z nákladních do osobních vozů. Pak jsme jeli celou noc s jedinou krátkou zastávkou v Praze. Bratr učitel Tuček a já jsme celou noc rozdělávali popisná čísla v obcích, jak byla pro jednotlivé rodiny určená (v poměru k jejich majetku zanechaném v Polsku). Znali jsme majetkové poměry Táborských a prohlédli jsme si nové usedlosti. Snažili jsme se je spravedlivě usídlit.

Pražské osidlovací úřady nařídily Němcům v Lestkově a Bezdržicích, aby na první vánoční svátek v 6 hodin ráno na nás čekali s povozy na bezdržickém nádraží a aby nás odtud dovezli na místa určení. Na cestě, dvě stanice před Bezdržicemi (v Čelivi), zemřela jedna babička, Běta Jánková, přes osmdesát let stará, kterou jsme tam nechali, aby ji pochovali.¹⁸¹

¹⁷⁹ Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*, Praha 1995, s. 269.

¹⁸⁰ Pavel REICHARD, *Smutný osud Českých bratří*, Kraslické noviny 3, 2001, č. 2, s. 8.

¹⁸¹ Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*, Praha 1995, s. 269 – 270.

Transportem o Vánocích 1945 přijelo z Táborska do Bezdržic dle dochovaného seznamu Viléma Hovorky 109 rodin.¹⁸²

Připojme ještě úryvky ze vzpomínek Richarda Nováka, které sepsal na mou žádost. Vzpomíná na dobu svého dětství a na následnou repatriaci zpět do Čech:

„Narodil jsem se ve Weronikopoli u Čermína. A roku 1945, kdy skončila druhá světová válka, jsem se s rodiči, sourozenci a s ostatními českými exulanty účastnil naší repatriace z Polska zpět do země otců, do Čech, do tehdejšího Československa, jehož prezidentem republiky byl do roku 1948 Dr. Edvard Beneš.

Roku 1918 skončila první světová válka a hned po ní vzniklo samostatné Polsko, jakožto svobodný stát s vlastní polskou vládou, které předsedal polský maršál Józef Piłsudski. Tím skončil všechen dosavadní vliv německé pruské vlády. Úřední řečí se stala polština a ve školách se vyučovalo už jen polsky, takže roku 1937 jsem nastoupil už do polské základní školy. Moji rodiče a prarodiče pod pruskou vládou navštěvovali německé školy. Politické a hospodářské klima se po roce 1919 naprosto změnilo. Stali jsme se polskými obyvateli s českou národností.

Uběhlo však dvacet let a nastal velikánský politický zvrat a otřes, kdy takřka za našimi humny začala druhá světová válka, nastolena Německem Adolfa Hitlera. Totiž 1. září 1939 se ráno za naším dvorkem pojednou objevili němečtí vojáci Wehrmachtu. Valili se v dlouhých kolonách s děly a s celou moderní vojenskou výzbrojí a německá vojenská letadla Luftwaffe přelétávala nad našimi hlavami směrem na polské hlavní město Varšavu s náložemi bomb.

Během tří krátkých týdnů bylo Polsko německou přesilou poraženo a změnil se téměř celý svět, přinejmenším celá Evropa. Téměř všechny evropské státy pocítily tvrdou botu nacistické diktatury a gestapáckého teroru, nejvíce však bezbranný lid židovský. Polské školy byly uzavřeny, polské děti nesměly chodit do škol. Nastal okamžik, kdy jsme se museli ptát, co bude s námi, s dětmi českého původu. Traduje se, že byl v této věci dotazován sám diktátor Hitler. Ten prý souhlasně poznamenal: 'To jsou děti „starých Čechů“ (Kinder der alten Böhmen), ať tedy do školy chodí.' A tak my, děti českých exulantů, jsme směly německou školu navštěvovat, Poláci nikoliv. Mám

¹⁸² Tamtéž.

za to, že to souviselo s tím, že Čechy a Morava se staly německým protektorátem, v němž české děti také směly chodit do školy, navíc české.¹⁸³

Druhá světová válka se však po pěti letech trvání chýlila ke svému konci, neboť se začala hroutit Hitlerova velkoněmecká říše. Němci sice předtím stále vyhrávali velké bitvy, ale válku zcela prohráli. Roku 1944 do Polska vstoupila sovětská Rudá armáda, Polsko bylo takto od nacismu osvobozeno. Jenže tato svoboda nesla výraznou sovětskou pečeť. Nad nynější polskou svrchovaností vládl totiž silný vliv stalinismu z Moskvy, takže mezi Sověty a Poláky vládlo určité politické napětí, taktéž mezi polskými a sovětskými vojáky, jak jsem to sám mohl pozorovat. Poláci to ve své vrozené polské hrdosti těžko snášeli, aby ve svém středu měli cizí živel, natož cizí armádu.

Tuto zvláštní jejich zášť jsme nyní silně pociťovali i my čeští exulanti. Často a různými způsoby nám to dávali najevo. Jejich alergii vůči nám jsme pociťovali dost silně. Kdo nebyl Polák ani katolík, takového pociťovali jako nějaké cizí těleso ve vlastním těle. Jedno jejich úsloví to výstižně vyjadřuje: 'Polsko musí být čisté jako sklenka čiré křišťálové vody!'

Takže po skončení druhé světové války a v těchto změněných politických poměrech jsme se my, lidé českého původu a protestantského vyznání, pojednou začali cítit velmi nedobře. Také veškerý pocit bezpečí byl zcela pryč. Naše tamní statky, pole, lesy a majetek byly nám vyvlastněny. Naše další temná budoucnost se nám začala rýsovat tak, že budeme polskými poddanými, kdy na našich hospodářstvích budou hospodařit oni, a my budeme jejich nádeníky a služkami. Tyto negativní jevy začínaly nabírat jasnějších kontur, když někteří čeští hospodáři byli novými nabyvateli dokonce biti a trápeni i psychicky. Už to nebyl náš domov jako doposud těch 200 let, nýbrž studená a zlá cizina.

Zvláště v tomto období konce války a přechodného bezvládí jsme to vůbec neměli lehké a neměli jsme žádnou možnost se legálně bránit nebo někam odvolat. Už jsme se nesměli ani shromažďovat ve své baptistické modlitebně v Čermíně ke společným nedělním shromážděním, což nás nejvíce zraňovalo a zarmucovalo. Tento bezútěšný stav trval a napětí hluboké nejistoty se jen stupňovalo. Ale tu pojednou Pán Bůh zasáhl a všechno se od základu změnilo v „konec přežádostivý“. Ze země otců,

¹⁸³ Vzhledem k tomu, že se jedná o vzpomínku pamětníka, nelze s jistotou tvrdit, že polské školy byly uzavřeny.

totiž z Československé republiky, ústy vlády Dr. Edvarda Beneše vyšla do světa výzva, aby se všichni po světě roztroušení lidé českého původu vrátili do Československa. To byl pro nás ohromný, naději nabitý signál, signál pro svou pohádkovitost téměř neuvěřitelný. Všechno bylo viditelně řízeno Pánem Bohem, zvláště i to, že jsme se o tom vůbec dověděli, především my, kteří jsme bydleli na vzdálených periferiích větších obcí. Vždyť noviny neexistovaly, ani rádio¹⁸⁴. Doslechli jsme se o těchto věcech téměř na poslední minutu tak, že v poslední chvíli přiběhl mládenec z Čermína, jehož někdo poslal, aby nám tyto důležité věci sdělil.

Během dvou krátkých dní jsme měli být bleskově připraveni pro transport do Čech! Vzít s sebou jsme si mohli pouze to nejnnutnější na cestu: nějakou deku na přikrytí v nevytopených vagónech, některé věcičky do několika kufříků, chleba na několik dní a nějakou tu peřinku na přikrytí nemluvnat, aby nemrzla. Můj nejmladší bratr měl tehdy teprve něco málo přes rok. Bylo krátce před Vánocemi 1945 a venku mráz.

Všichni jsme se měli dostavit do Bralína, malého nádraží vzdáleného kolem pěti kilometrů od nás, kde nás čekalo několik nevytopených vagónů, namnoze s vyraženými okny, navíc bez lokomotivy. Proto jsme tam museli dlouho čekat ve stojícím vlaku, neboť nebylo lokomotivy, která nás měla odvézt. Připadalo nám to jako nějaká schválnost ze strany Poláků, kteří náš odjezd velmi neradi viděli, neboť začali vnímat, jak jim uniká levná pracovní síla. Takže už na tom nádražičku jsme hodně promrzli, zvláště v noci, ale i potom během dlouhé pomalé jízdy. Při tom hlemýždím cestování jsme velmi silně prochladli, takže se nám dětem od zimy začaly viklat zuby v dásních, jako by byly umístěny v měkké gumě a ne v kosti čelistní. A starší lidé byli na tom zrovna tak zle, například moje stará babička, tehdy již 84letá, a mnozí s ní, ztráceli od nachlazenosti mozkou orientační smysl a začali blouznit ve vagónech.

Polské dráhy zřejmě dostaly pokyn, aby celý tento transport vystavily obstrukcím, brzdily a protahovaly. Samé překážky se nám kladly do cesty, až nás to lekalo. Hlemýždí rychlostí jsme se z Bralína dostali do polských Katovic. Jenže polský velitel katovického nádraží nařídil, aby nás odsunuli na vedlejší slepou kolej a tam nás

¹⁸⁴ Myšleno v jejich vesnicích, kde chudší obyvatelé rádio neměli a noviny se k nim také tak často nedostaly.

nechali stát ve velké nejistotě, co s námi bude dál. Tam se totiž proslýchalo, že budeme odsunuti na Sibiř do Sovětského svazu. Polští vojáci s nasazenými bodáky nás tam hlídali, obcházeli náš vlak a vykřikovali na nás, že pojedeme na Sibiř a nikoliv do Čech. Byly to pro nás hrozné okamžiky. Teprve moudrý a rozhodný zásah tamního sovětského velitele, na naléhavou prosbu Viléma Hovorky, pomohl, když se dozvěděl, že jsme původu českého, a když tento důstojník prokoukl lest Poláků. Ó, jak jsme si oddechli! A všichni naši muži vystoupili z vlaku na perón, sundali své čepice a formou přísahy a slibu daného Pánu Bohu tam na onom polském nádraží pronesli tato slova, která se hluboce vryla do mé chlapecké duše, když řekli: 'Jestliže nám Pán Bůh dá milost a ještě někdy střechu nad hlavou, budeme mu co nejvěrněji sloužit, budeme pravidelně navštěvovat nedělní bohoslužby a k Němu se modlit.' Ano, toto jsem slyšel na vlastní uši a velmi se mne dotkla síla slov těchto mužů...

A tak se konečně náš reemigrantský vlak dal definitivně do pohybu směrem do Československa, už bez obstrukcí a jiných zdržování v naší cestě z ciziny domů, odkud byli vypovězeni a často velmi bolestně vyháněni naši praotcové do studené a někdy i nepřátelské ciziny. Zanedlouho jsme projížděli polsko-českou státní hranici a zastavili na nádraží v Bohumíně. Mnozí tamní lidé nám mávali na uvítanou. V některých domech jsme uviděli ještě ozdobené vánoční stromky...

Nyní jsme už seděli ve vytopených, pohodlných osobních vozech české dráhy. Doslovně jsme roztáli v tomto příjemném teplu a velmi si to pochvalovali. I naši stařečkové a stařenky viditelně roztáli z onoho polského zimního chladu tamních studených vagónů a jasně si uvědomovali, kde se už nacházíme, a kam že to jedeme: směr Mariánské Lázně, přes Plzeň do cílové stanice Bezručic. Tam na nás čekaly povozy, aby nás zavezly do okolních devíti obcí na kdysi bývalém panství Kryštofa Haranta z Polžic a Bezručic, jak to navrhly úřední místa v Praze obírající se otázkou osídlení západočeského pohraničí.

*Československá, tehdejší ještě Benešova vláda, nám prostřednictvím dekretů tato místa přidělila k bydlení a obhospodaření. Konkrétně to byly tyto obce i s polnostmi a inventářem: Kohoutov, Zhořec, Pačín, Kamýk, Loučky, Hanov, Lestkov, Milíkov a Vrbice u Bezručic.*¹⁸⁵

¹⁸⁵ Richard NOVÁK, *Některé vzpomínky na život pobělohorských exulantů v Polsku a na jejich repatriaci do Čech*, strojepis, Broumov 2005, s. 3 – 7.

Na základě kroniky obce Zhořec, kterou vedl jeden z organizátorů odchodu Jiří Tuček, a vzpomínek Viléma Hovorky a Richarda Nováka si můžeme utvořit představu o celém transportu reemigrantů z Polska do Čech.

Mírné rozpory se však objevují na začátku, a to v datu odjezdu. Podle Jiřího Tučka se z Kempna odjždělo 23. prosince 1945. Vilém Hovorka zase zmiňuje den odjezdu 24. prosince 1945. Také den příjezdu do Bezdržic se různí. Jiří Tuček v kronice Zhořce uvádí jako den příjezdu do Bezdržic 27. prosinec a Vilém Hovorka zase první svátek vánoční, tedy 25. prosinec. Také v knize Edity Štěřkové Země otců, ve vzpomínkách Emila Líbala, se hovoří o dni příjezdu do Bezdržic jako o 27. prosinci 1945. Richard Novák konkrétně o dni odjezdu a příjezdu nepíše, ale zmiňuje se, že jejich rychlá příprava před transportem probíhala ve dnech před Vánoce. Na základě těchto skutečností bych považovala zápis Jiřího Tučka za pravdivý, protože za jeden den, který uvádí Vilém Hovorka, by bylo jistě obtížné dostat se z Kempna do Čech vzhledem k průtahům, které prováděli Poláci. Lze tedy předpokládat, že i samotný odjezd z Polska se uskutečnil ještě před Štědrým dnem.

Počet osob v transportu se shoduje, jelikož Jiří Tuček uvádí počet transportovaných osob a Vilém Hovorka zase počet rodin, tzn., že na jednu rodinu vycházely přibližně čtyři osoby.

Rozpor je také v místě odjezdu, protože Richard Novák popisuje, že reemigranti odjžděli z Bralína¹⁸⁶. Podle vzpomínek Richarda Nováka však pravděpodobně vlak z Bralína jel do Kempna¹⁸⁷, kde se napojil na hlavní vlak jedoucí do Československa.

Nelze s jistotou říci, o které vlaky se při odjezdu z Polska do Čech jednalo, protože pamětníci si většinou tuto skutečnost již nepamatují. Podle popisu Hovorky se však jednalo o nákladní vlaky, vypravené z Kempna k československým hranicím. Tuto skutečnost lze považovat za hodnověrnou, protože i Richard Novák uvádí, že vlaky z Polska měly vytlučená okna a byly nevytopené. Hovorka i Novák se také shodují v odsunutí vlaku v Katovicích na slepou kolej a v zdržování odjezdu vlaku ze strany Poláků. V Bohumíně pak reemigranti přestoupili do pohodlných osobních vlaků, v nichž pokračovali do Bezdržic. Ke krátké zastávce došlo pouze v Praze.

¹⁸⁶ Polská vesnice Bralin, která se nachází přibližně 6 km od Kempna.

¹⁸⁷ Polské město Kępno, německy Kempen.

Jisté je také to, že ještě před transportem musela delegace reemigrantů odjet vyjednávat do Prahy, zda je transport skutečně žádaný. Po návratu této delegace zpět do Polska se zase někteří vydali na polské úřady a poté se vrátili opět do Prahy, kde došlo k přidělení okresu Planá u Mariánských Lázní. S představiteli tohoto okresu pak byly ujednány výše zmíněné osady. Veškerou organizaci reemigrace zajišťoval Vilém Hovorka a dalším vyjednávačem byl také Jiří Tuček.

VI. POVÁLEČNÁ SITUACE NA BEZDRUŽICKU

VI/1. Vzájemné soužití českých reemigrantů a Němců v roce 1946

V den příjezdu reemigrantů do Bezdržic čekali Němci s povozy na místním nádraží, aby je rozvezli do devíti předem připravených okolních obcí. Společně pak sdíleli domácnost po několik následujících měsíců, než byli Němci definitivně odsunuti.

První setkání Němců s reemigranty bylo jistě rozpačité a zvláštní pro obě strany. Již v této chvíli věděli, že budou muset svůj domov opustit, zanechat zde své usedlosti, které několik let předtím budovali a ještě sdílet s někým cizím několik měsíců vlastní bydlení. Také pro reemigranty to byla nelehká situace. Vrátili se sice do své původní pravlasti, ovšem i tak to byla pro mnohé svým způsobem cizina, kde se ocitli poprvé ve svém životě, navíc jistě ani oni se necítili nejlépe, když se měli nastěhovat k někomu do cizího domu.

O příjezdu do nového domova a prvotním setkání s Němci píše ve svých vzpomínkách Richard Novák: *„Konečně jsme z polského Bralina přijeli do své poslední nádražní stanice, do Bezdržic. Byly to ohromné, nebývalé pocity. Stanuli jsme pojednou na naprosto neznámé půdě, v krajině, o níž jsme nikdy neslyšeli, její vzduch nikdy nedýchali, poprvé v životě viděli její kopce a hory, o jakých jsme neměli ani potuchy...*

Tam už na nás čekal náš táta¹⁸⁸ a ostatní povozy, aby nás rozvážely do devíti okolních obcí..., jak to navrhly úřední místa v Praze obírající se otázkou osídlení západočeského pohraničí...

Mezitím jsme za necelou hodinu přijeli do malé čisté obce jménem Kohoutov, obydlené sudetskými Němci. Ti se zase dívali upřeně na nás jako já na jejich zdejší hory a pahorky. Ale nastalé napětí zvědavosti rychle pominulo, když oni zjistili, že mluvíme plynule německy a že jakožto věřící jsme i rozumní a přátelští.

Prostě od prvního okamžiku mezi námi všechno dobře ladilo, ano měli jsme se lidsky rádi. Jistě, zadarmo zabíráme veškeré jejich statky a všechno, čeho se

¹⁸⁸ Artur Novák (1907 – 1985).

vlastnoručně dopracovali. Oni ovšem přesně vědí, že my za to nemůžeme, že jsou to následky a důsledky války...

Naše máma jim také vyjasnila, jak to s námi je, a že jsme tam v Polsku také všechno zanechali a směli s sebou vzít jen tolik, co se vešlo do našich kufrů a co jsme měli na sobě. Tato mámina dobrá a moudrá informace na ně velmi zapůsobila. Měli o čem přemýšlet a hloubat, jaká je pravda o bývalé německé expanzi na Východ, a co to sebou přineslo bolestného i pro ně osobně.

Bydleli jsme společně v jejich domě, od ledna do června 1946. Pak byli vysídleni do západního Německa. Osobně jsem je odvázel velkým koňským povozem do sběrného tábora do Chodové Plané, odkud byli vlakem odváženi většinou do Bavorska, ale i do jiných částí Německa. “¹⁸⁹

V jiných pamětech, sepsaných na mou žádost, vzpomíná na společné soužití s Němci v Kohoutově Richard Novák: „*Původním vlastníkem usedlosti, na kterou jsme do Kohoutova přišli, byl pan Josef Benedikt s manželkou, kolem sedmdesátky, s dcerou Julianou a dvěma syny, kteří byli u wehrmachtu. Pokojné soužití a dobré společné vycházení spočívalo ve dvou věcech. Za prvé byli jsme věřící lidé a za druhé vynikajícím spojujícím mostem mezi námi bylo to, že jsme ovládali němčinu, takže jsme mohli s těmito Němci plynule mluvit a komunikovat. Nejednalo se o žádnou kostrbatou konverzaci, ale i možnost si civilně a přátelsky popovídat i o problémech, a vyváženě vyjadřovat rozdílné názory a podobně...*

Pod jednou střechou nás žilo a bylo ubytováno celkem čtyřicet osob: majitel – pan Benedikt, jeho žena, dcera, starý strýc¹⁹⁰, jeden z války vrátivší se letec, jeho snoubenka, pak druhý letec, oba zde prozatím pracovali na hospodářství, ze Slezska uprchlá vdova s třemi dcerami, náš táta, naše máma, babička, a nás deset dětí ve věku od jednoho do patnáctého roku¹⁹¹. Část bydlela v podkroví, část přímo v podstřešených prostorách, pak ve dvou komorách, táta v kuchyni na gauči, babička v menší světnici a my s mámou ve větším obýváku, menší děti po dvou v jedné posteli, a pak na podlaze na matracích.

A žilo se spokojeně, nikdo nenaříkal, všichni jsme byli rádi. A to i proto, že

¹⁸⁹ Richard NOVÁK, *Vzpomínky z mého života*, strojopis, Broumov 2013, s. 75.

¹⁹⁰ Viz Tab. 5.2 (přílohy).

¹⁹¹ Alžběta a Artur Novákoví měli později ještě další dvě děti, celkem tedy 12 dětí.

prožitá válka svými často palčivými nedostatky způsobila, že se nás nepřidržela žádná přehnaná zhýčkanost nebo ohrnování nosu nad velmi často hodně prostou stravou a podobně.

Mně, sotva šestnáctiletému mladíkovi, přecházely oči nad vším, co jsem zde mohl vidět a obdivovat na tomto německém statku, co jsem nikdy v Polsku u rolníků neviděl – zemědělskou moderní techniku a elektrifikaci celého objektu. V kůlnách moderní pluhu, žací stroje, vyorávač brambor. A co teprve hotový div pro mne! Totiž nejmodernější mlátičku na obilí poháněnou nikoli koňmi pomocí starého žentouru, ale elektřinou, moderním elektromotorem! Nic takového jsem dosud nikde neviděl, ani o tom neslyšel. Cítil jsem se jako na jiné planetě.

Můj vztah k nim byl vřelý a oni to poznali. Majitelka, starší už selka, přišla jednou na dvorku za mnou, objala mě a se slzami v očích řekla: 'Chlapče, ráda tě vidím, tolik mi připomínáš syna, který je na frontě vojákem, a o kterého se tolik bojím, aby tam nezůstal, ale se mi vrátil.'

Všechno bylo v našem jinak dobrém spoluzití čeřeno otázkou zatím otevřeně nevyřčenou, jak se díváme, co si myslíme a jak máme mluvit o tom, co se tu zrovna nedávno během války odehrálo, v našich i v jejich životě. Jak máme všechno co nejspravedlivěji hodnotit? Jaké uvádět argumenty a protiargumenty? Jak uvést a vyslovit pravdy, jež protistranu bolí a jsou jí naprosto nepříjemné a bolestně tnoucí do živého? Toto umění ovládala naše věřící, velmi sečtělá a bohatými zkušenostmi obdařená maminka. Navíc své výroky pronášela s velkým citem a taktem.

Jednoho večera se naskytla vhodná příležitost, kdy jsme s Němci zrovna seděli u jednoho stolu a maminka jim začala líčit, co znamená pojem Bílá hora a všechny události, následky a důsledky, které se k tomu vážou. Zdůraznila hlavně momenty, které souvisely s našimi českými prarodiči, jak se staly exulanty, vyhnanci a jak jsme se ocitli až v Pruském Slezsku. Při tomto líčení historických událostí se Němcům otevíraly nejen oči a ústa, ale i vzhled do tehdejších poměrů, o nichž nic nevěděli. Asi se dosud domnívali, že jen oni teď prožívají nejtěžší časy a nejbolestnější utrpení... Tohoto večera byli velmi zamlklí a zamyšlení. A slyšenému slovu nijak neprotiřekli...

Po jejich odsunu jsme od nich (již z Bavorska) obdrželi několik dopisů, které byly psány v přátelském duchu, navíc i díky za dopisy z naší strany, které jim psala naše máma, v nichž podrobně popisovala, co je zajímalo z jejich bývalé domoviny...

Dnes už nikdo z nich nežije, jak jsme se dozvěděli. ¹⁹²

Také podle svědectví Němky Anny Löffler, rozené Drexler, která žila s rodiči a sourozenci v domku v Leskově č. p. 165, měla její rodina s příchozími reemigranty dobré vztahy. Jednalo se o rodinu pana Tomeše z Polska, který přišel do Čech i s manželkou a dětmi Heidi, Walterem, Irmgard, Erikou, Harrym a Gerdem. Dokonce ještě po odsunu byli spolu v kontaktu a ještě i v současné době se bratr zmíněné Anny Löffler Anton Drexler navštěvuje se synem pana Tomeše - Harrym. Bylo to asi i tím, že se dokázali vcítit do situace sudetských Němců. Podle jejich slov museli také oni v Polsku vše zanechat, konkrétně svůj statek, který si pár let před odchodem z Polska nově postavili.

Ovšem podle jejich slov nebylo pravidlem, že by mezi starousedlíky a nově příchozími panovaly vždy jen shody. Teta její matky si například nesměla brát ze své vlastní mouky, nová rodina v jejím domě jí to zakazovala. ¹⁹³

Paní Anna Löffler se do svého rodného domu v Lestkově znovu podívala až v roce 1968, kdy tam dokonce i přespala a navíc ještě ve své původní posteli. Tento dům byl po smrti pana Tomeše prodán a nyní je ve vlastnictví jistých manželů z Plzně, s kterými je paní Löffler také v kontaktu. ¹⁹⁴

Další vzpomínku na vyprávění své maminky poskytla paní Alena Blasiusová, rozená Jirsáková. ¹⁹⁵ Její maminka Anna spolu se svými rodiči Annou a Pavlem Hejtmánkovými bydlela v Čermíně. Po příjezdu do Čech o Vánocích 1945 se přestěhovali do domu v Kamýku č. 4, jehož majiteli byli Němci Wilhelm a Marie Benediktovi. S nimi údajně ve společné domácnosti žila také nějaká běženkyně cizí národnosti, ke které se však Marie Benediktová chovala velmi špatně. I přesto, že Anna Hejtmánková s touto Němkou problémy neměla, její chování k běženkyni jí hodně vadilo. Proto se rozhodla z domu odstěhovat. Domluvila se s jinou německou rodinou Spitzhüttelových z Kamýku č. 8, a po následné dohodě s úřady se celá rodina přestěhovala právě tam. V té době byl domek již obýván pouze německou rodinou. Chvilí předtím zde bydleli staří manželé z řad reemigrantů, ale po smrti jednoho z nich,

¹⁹² Richard NOVÁK, *Vzpomínky*, strojopis, Broumov 2014, s. 2 – 5.

¹⁹³ V tomto případě však není jisté, zda se jednalo právě o reemigranty, nebo obyvatele, kteří se z centrálních Čech také stěhovali do pohraničí.

¹⁹⁴ Vzpomínky paní Anny Löffler, její dcera Regina Löffler – Klemsche je zaslala e-mailem autorce práce.

¹⁹⁵ Narodena v roce 1958.

se ten druhý odstěhoval k příbuzným, pravděpodobně do Černošína.

Místo Hejtmánkových dům osídlili Karel a Marie Jelínkovi, také z Polska.¹⁹⁶ Oni ovšem pravděpodobně nepřišli do Čech o Vánocích 1945, ale až později, protože z archivních záznamů je patrné, že usedlost převzali až 1. září 1946.¹⁹⁷ Jistě to bylo z důvodu, že manželka Karla Jelínka - Marie, byla původně Němka, s kterou se oženil v Německu, kam odešel nejspíš po válce z Polska, tudíž nemohli přijet do Čech hned v prosinci 1945 jako ostatní.¹⁹⁸

Jelikož jména reemigrantských manželů, obývajících původně dům č. 8 nejsou nikde v záznamech uvedena, ani Alena Blasiusová si je z vyprávění rodičů nepamatuje, lze se domnívat, že smrt jednoho z nich musela nastat někdy během následujícího měsíce po jejich návratu do Čech, a tudíž i přestěhování Hejtmánků muselo proběhnout velmi rychle. V oficiálních záznamech totiž převzali novou usedlost v Kamýku č. 8 již 1. února 1946.¹⁹⁹

Dalším dokladem naopak vzájemně dobrých vztahů mezi reemigranty a Němci během jejich společného soužití je také smutná vzpomínka paní Gisely Nevečeřalové, rozené Hovorkové²⁰⁰, která bydlela se svojí maminkou Annou Hovorkovou a dvěma bratry Gustavem a Horstem v Kamýku č. 2, společně i s Němci Karlem a Teresíí Löschovyými.

Tento dům měl pouze dvě místnosti, kuchyň a obytnou místnost, kterou reemigranti nazývali nářečím jako „seknice“. V kuchyni spala Anna Hovorková s dětmi a v druhé místnosti přebývali Němci. 20. července 1946 odešli všichni společně pracovat na pole u Kamýku. V domě zůstali pouze malý Horst Hovorka²⁰¹, který právě spal, a jeho starší bratr Gustav²⁰². Když se vzbudil, brečel a hledal svoji matku. Dokonce rozházal slupky od brambor po celé kuchyni, proto ho jeho bratr Gustav vzal na pole, kde byla jejich maminka. Tam si oba sedli do žebříňáku na seno a Němec Lösch popojížděl s koněm. Malý Horst však z vozu vypadl a těžké kolo vozu ho přejelo přes břicho. Ihned jeli pro lékaře, mezitím ho prý Karl Lösch odnesl z pole do domu.

¹⁹⁶ Poznámky z vyprávění Aleny Jirsákové ve vlastnictví autorky práce.

¹⁹⁷ Viz Tab. 8.1 (přílohy).

¹⁹⁸ Karel Jelínek byl bratr Alžběty Novákové, roz. Jelínkové (z Kohoutova č. 3) a bratranec Anny Hovorkové (Kamýk č. 2).

¹⁹⁹ Viz Tab. 8.1 (přílohy).

²⁰⁰ Babička autorky práce (1931 – 2010).

²⁰¹ 18. 3. 1944 – 20. 7. 1946.

²⁰² 1934 – 2002.

Poté mu lékař píchl injekci, ovšem zranění byla tak velká, že chlapec hned po podání injekce zemřel. Byla to obrovská tragédie. Dle vzpomínek Gisely Nevečeřalové, údajně i manželé Löschovi byli z celé události zničeni a velmi plakali. Dodnes na tomto místě²⁰³ stojí náhrobek, který byl nedlouho po této události přinesen údajně z lesa z jiného neznámého hrobu, a jež má vše připomínat.

Chlapec byl pohřben v Lestkově, avšak při likvidaci starých hrobů na tamním hřbitově, byl i tento v 70. letech srovnán se zemí. V té době již celá rodina bydlela v Aši.²⁰⁴

V kronice obce Horní Polžice²⁰⁵ zachytila německá kronikářka Hilda Giebl konec války a následné soužití Němců s Čechy takto: *„Válka byla u konce, avšak ta veliká hrůza teprve přišla, byli jsme obsazeni Američany, snad v dvouhodinové vzdálenosti bylo ale již ruské obsazení. Ale my jsme byli vydáni zcela Čechům, kteří se vrhli v jejich bestiálním pomstychtivém vzteku na nás Němce a s námi jednali jako s válečnými zločinci... Vraždit, plenit, drancovat a zatýkat bylo na denním pořádku. Rudá garda vykonávala každodenní domovní prohlídky. Žilo se neustále ve strachu. Německé rodiny, včetně mládeže, byly jako otročtí pracovníci vlečeny do vnitrozemních Čech.*²⁰⁶

Češi přicházeli a obsazovali dvory jako tzv. komisaři a žádný Němec mu nesměl odporovat, jinak byl zavírán, nebo týrán. Německé rolnické rodiny se musely odstěhovat do nejmenší světnice, celý obytný prostor i dvůr byl k dispozici pro komisaře a jemu patřil. My jsme měli navzdory všech strastí ještě něco štěstí. Náš komisař bydlel v sousedním domě a převzal naše hospodářství o 6 ha s dobyt看 k tomu. Měli jsme tenkrát 5 krav, mladý dobytek, prasata a drůbež. Že jsme nemuseli s ním bydlet pod jednou střechou, bylo již jedno ulehčení a ještě bych chtěla připomenouti: on byl národní Čech a žádný komunista, nejednal s námi nelidsky – nějaký Josef Kubiček s paní a dcerou Jarmilou. Je nutné býti poukázáno na to, že otec nebyl příslušníkem NSDAP, což mohlo hodně znamenat.

Mluvil se pak o vypovězení všech sudetských Němců, což se brzy stalo skutečností. Již v lednu roku 1946 šel první transport se zavazadlem o váze 30 kg

²⁰³ Na okraji pole u cesty směrem do Kamýku.

²⁰⁴ Poznámky z vyprávění Gisely Nevečeřalové ve vlastnictví autorky práce.

²⁰⁵ Německy Harlosee, vzdálené 4 km od Bezdržic, 1 km od Kohoutova.

²⁰⁶ Viz kapitola VI/2.

*na osobu. Brzy šel opět další transport... V každém bylo vždy několik rodin, a tak zde začínalo být pusto a prázdno... Neslyšelo se více žádné německé slovo. My jsme byli poslední německou rodinou v Horních Polžicích*²⁰⁷.²⁰⁸

Dle jejího svědectví vyplývá, že obec Horní Polžice byla po válce osídlena obyvateli z centrálních Čech. I přesto, že se tato práce přímo nezabývá touto obcí, pokládám za důležité tuto vzpomínku z kroniky zmínit jednak proto, že podává svědectví o vzájemném soužití i z druhé strany, tedy z pohledu Němců, a také tato kronika je v soukromém vlastnictví, tudíž širší veřejnosti téměř neznámá.

Jak je patrné z paměti kronikářky, Češi obecně po válce neměli k Němcům příliš vřelý vztah, což je obecně známé a historicky doložené, vzhledem k různým útrapám během války. Rozdílný přístup k Němcům měla však většina příchozích reemigrantů, kteří sami na sobě zakusili těžké odloučení s domovem v Polsku a také, a to především, byli silně nábožensky založení, tudíž jakékoli špatné chování k druhému člověku by pro ně bylo neslučitelné s jejich vírou.

Na obtížné soužití Čechů v převážně německých Bezdruzicích po záboru pohraničí dokládají vzpomínky paní Mgr. Vlasty Burešové, rozené Sýkorové, která se jako tříletá přestěhovala s rodiči z Prahy do Bezdruzic ještě před druhou světovou válkou, když zde její otec získal místo ředitele důchodové kontroly. Oba rodiče uměli velmi dobře německy, takže jim nečinilo problém dorozumět se s německým obyvatelstvem a vycházet s nimi přátelsky. Také Vlasta si brzy našla kamarády jak mezi českými, tak i německými dětmi.

Její vyprávění začíná školní docházkou v roce 1937: „*Do školy jsem začala chodit v roce 1937, byla to jednotřídka a v první třídě jsme byli jen dva žáci. Škola byla umístěna do malého domku pod zámkem. Dole byly dvě místnosti, v jedné se vyučovalo, v druhé se nalézala školka. V obou bylo málo dětí. Německá škola byla na druhém konci Bezdruzic a byla to velká, moderní budova*²⁰⁹...²¹⁰

V Bezdruzicích v té době žilo dvacet českých rodin. Byli to většinou státní zaměstnanci pošty, dráhy, četnictva a některých úřadů. Obchody, hotely a lékárna

²⁰⁷ Rodina Giebl bydlela v Horních Polžicích č. 12.

²⁰⁸ Anton WALDMANN – Josef NADLER – Hilda GIEBL, *Kronika politické obce Harlosee – Horní Polžice, 1919 – 1945*, s. 28 (ve vlastnictví Gustava Černého z Horních Polžic).

²⁰⁹ V současné době budova stále slouží jako základní škola.

²¹⁰ Vlasta BUREŠOVÁ, *Vzpomínky na Bezdruzice*, Trutnov 2010, s. 1.

patřily Němcům. K nim jsme chodili nakupovat a spokojenost byla na obou stranách. Můj otec jezdil po okolních místech na daňové kontroly a nikde se neseťkal s neochotou. Někdy mě bral také a všude se mi jako dítěti věnovali.

V roce 1938 se pomalu začaly vztahy mezi německým obyvatelstvem a českou menšinou měnit. Jednou z příčin byly návštěvy dvou německých funkcionářů – K. H. Franka a K. Henleina. Jezdili do Konstantinových Lázní, byli ubytováni v penzionu pro německé dívky, které úplně podlehly jejich ideologii. Zdravily jen nacistickým pozdravem, ačkoliv byl v té době v Čechách ještě zakázán. Ne všichni Němci byli stejní. Například sedláci zaútočili na Henleina při jeho projevu Ovčím vrchu a shodili ho do křoví. Včasným zásahem českého četnictva se mu nic nestalo. Po vyhlášení částečné mobilizace v květnu 1938 dostaly události rychlejší spád.

Blízko Polžic bylo ležení českých vojáků. Jednu neděli je šly navštívit české ženy a nesly jim něco na přilepšenou. Cestou zpět byly slovně napadeny německou mládeží. Na chvíli se situace změnila, když se na náměstí v Bezručicích objevil tank československé armády. Němci byli vyděšeni, utíkali domů, zavírali okna. Tank asi po hodině odjel zpět do Plzně.“

Netrvalo dlouho a dle svědectví paní Burešové se poměry opět zhoršily. Obchodníci, kteří se donedávna chovali k českým zákazníkům zdvořile a ochotně, neprodali jim již žádné zboží. „Žena, která u nás posluhovala, již k nám nesměla, i když jsme jí dávali jídlo pro jejího manžela, který byl tou dobou nezaměstnaný. Byl to sociální demokrat a hned po zaboru Sudet byl odvezen do koncentračního tábora v Dachau. Doba byla taková, že české ženy byly nuceny jezdit nakupovat až do Plzně, což bylo obtížné. Takový nákup si vyžádal ztrátu téměř celého dne.

Protože v té době neměli mladí Češi rozhlasový přijímač, scházeli se u nás k poslechu zpráv. Jeden večer, když od nás odcházel mladý úředník, byl napaden ordnery a vážně zraněn. Musel být odvezen do nemocnice v Plzni. Měl zlomená žebra, otřes mozku a četné zhmožděniny.²¹¹ Když pronikla zpráva, že zemřel, nedotklo se to provinilců, naopak se vyjádřili, že to čeká všechny „české psy“.

Nezůstalo však při jednom incidentu. Do města přišel mladý dvacetiletý úředník důchodové kontroly. Na tu dobu vlastnil silnou motorku, často projížděl městem

²¹¹ Tamtéž, s. 2.

s československou vlaječkou na řídkách. Protože byl urostlý, velmi hezký, líbil se německým děvčatům, která mu nadbíhala. Tyto důvody přiměli ordnery k tomu, že mu slibovali pomstu. To se jim skoro povedlo, když pochodovali směrem do Konstantinových Lázní. V době, když jel kolem průvodu, mu zastoupili cestu a strhli ho z motorky do příkopu. Otí (jak jsme mu říkali), vystřelil dvakrát do vzduchu. Protože to bylo blízko četnické stanice, dostalo se mu ochrany. Z bezpečnostních důvodů již nemohl ani bydlet ve svém bytě, bylo mu totiž vyhrožováno zabitím. Četnictvo nemohlo nic dělat a německý oblastní tisk uveřejnil zprávu, že český provokatér najížděl do pokojného průvodu německé mládeže. Přáteli mu byl doporučen rychlý odjezd domů do Prahy.

Před odjezdem se skrýval u nás ve vilce a plánoval se jeho bezpečný odjezd. Jeho nepřátelé, když našli jeho byt prázdný, hledali jeho úkryt a napadlo je, že to může být jako málo podezřelé místo – škola. Ve škole právě probíhalo vyučování, když se do ní ordneři začali dobývat. Pan učitel postavil před dveře skříň. Náhle se jejich celá skupina dala na útěk k nádraží, protože pronikla zpráva, že Otí chce odjet. Pan učitel nás vyděšené žáky poslal domů a cestou jsme se s utíkajícími ordnery střetli. Jedna žačka druhé třídy jim přišla do cesty, a tak ji chytli za vlasy a odhodili. Byla to dcera strážmistra.

Domů jsem přiběhla celá ustrašená. Maminka byla také vystrašená, protože tatínek šel hlídat na nádraží a pomoci tak Otímu k bezpečnému odjezdu. Otí byl ukryt v nádražní kanceláři za skříní a bylo dohodnuto s železničáři, že až se vlak rozjede, že do něho naskočí. Tak se i stalo, jenže celý dav pronásledovatelů sedl na kola i motocykly a jel do příští vlakové zastávky. Bylo proto zařízení, že vlak nebude nikde stavět. Otí si tak zachránil život, ale ne na dlouho. Při záříjové všeobecné mobilizaci se v Praze jeho motocykl srazil s vojenským nákladním autem a Otí byl na místě mrtev...

Celá česká menšina těžce nesla průběh této události. Má matka, která odjela do Prahy, dala článek do novin o poměrech v pohraničí. V té době jí žádná redakce tuto zprávu nechtěla přijmout, až pak to učinil tisk Stříbrného. Matka nenapsala své jméno, ale bylo uvedeno, že se do redakce dostavila jedna paní z Bezručic, což všem bylo ihned jasné, kdo to byl. Matka za několik dní dostala otevřený dopis s obsahem, kdo ji zabije. Údajně to měla provést Frau Werner. V té době neměly německé rodiny žádné rozhlasové přijímače, ani nikdo nesměl vlastnit jakoukoli zbraň. Dle nařízení české

vlády jim musely být tyto předměty odebrány.

*Den ode dne byly vztahy mezi českým a německým obyvatelstvem napjatější. Po dlouhé a plné emoční řeči Adolfa Hitlera 12. září, vyšli do ulic všichni nacisté, provolávali mu slávu a některým českým rodinám házeli kameny do oken. Asi o půlnoci k nám přišel správce ze statku a oznámil nám, že ihned musí odjet všechny české ženy se svými dětmi. Pamatuji, že mne maminka vzbudila a že jsme utíkaly přes louku na nádraží. V Plzni se některé oddělily a matka se mnou pokračovala dál do Prahy. Prozatím jsme bydlely u tety. Pokračovat ve školní docházce jsem nemohla, všechny školy byly plně obsazené a já měla jen to nejnnutnější na sebe. Maminka se proto rozjela do Bezručic, ale doma nemohla zůstat, jen vzala to nejnnutnější a uchýlila se na četnickou stanici. Tatínek ji všude doprovázel a měl u sebe i zbraň...*²¹²

*Otec stále setrval v úřadě a čekal na to, aby ho mohl předat. Po Mnichovském diktátu byl nucen odjet posledním českým vlakem do Prahy. Bylo mu nabídnuto místo ředitele důchodové kontroly v Hlinsku... Celou dobu okupace se naše rodina bála, že si maminku najdou a zavrhou ji. Ztratili ale kontakt, mysleli si, že zmizela někde v Praze.*²¹³

VI/2. Vysídlení Němců z Bezručicka

Prohra Německa ve druhé světové válce se pochopitelně citelně dotkla také německých obyvatel na Bezručicku. Konec války prožívali němečtí obyvatelé z Horních Polžic takto: „Na konci války šli přes vesnici zajatci (pravděpodobně z nějakého koncentračního tábora). Byli špatně oblečení a vyhladovělí. Hledali na polích něco k jídlu (brambory a řepu). Jiní zase prosili po chalupách o něco k jídlu.

V roce 1944 přišli uprchlíci ze Slezska do Horních Polžic a bydleli u Hoschkary a Wanky. Marianne Wanka²¹⁴ si pamatuje, že mezi nimi byl starší manželský pár, dvě ženy a děvčátko ve věku pěti až šesti let.

U Wurdingera byli zase ubytováni uprchlíci ze Sedmíhradska²¹⁵. Nějaký mladý muž tam zemřel na cukrovku, poněvadž se mu nedostalo inzulínu.

²¹² Tamtéž, s. 3.

²¹³ Tamtéž, s. 4.

²¹⁴ Provdaná Seidel.

²¹⁵ Sedmíhradsko, známé také jako Transylvánie, je historická země rozkládající se v dnešním Rumunsku.

Časté byly také letecké nálety, při kterých padaly bomby, například o Vánocích roku 1944 u Teplé a u Wiesengrundu²¹⁶ za sebou zanechaly několik mrtvých. Náletem byl také přerušen pohřební průvod pana Mattise z Horních Polžic na hřbitov do Čelivi.

Krátce před koncem války přišel do naší vesnice²¹⁷ oddíl německých vojáků, téměř ještě děti, a přenocovali ve stodolách. Jejich velitelé byli ubytováni v místním hostinci, kde měli vše k dispozici, zatímco mladí vojáci museli o vše žebrať. Na Ovčím vrchu měli vojenské cvičení. Po třech týdnech pokračovali dál.²¹⁸

Dle vyprávění pamětnice Anny Rubick, po příchodu Američanů se v Horních Polžicích jeden německy mluvící Američan sháněl po másle a vejcích, za které zaplatil kávou a čokoládou. On jim také radil, aby děvčata odešla na Západ, protože Rusové se už pomalu blíží. Nabídl jim, že by je mohl dostat k příbuzným do Selbu. Anna Rubik a Erna Dorschner, stejně jako i jejich rodiče měli strach.²¹⁹ Více se v pamětech o této události nepíše, ale pravděpodobně k odchodu k příbuzným onoho muže nedošlo, vzhledem k tomu, že obě jmenované popisují v dalších vzpomínkách oficiální odsun do Německa.

Němečtí vojáci, kteří se již nemohli vrátit na Moravu, se zdržovali v Horních Polžicích. Oni a ještě několik děvčat (Anna a Marie Worschechovy a Frieda Stadler) uprchli do Bavorska.²²⁰

Jak přesně se němečtí obyvatelé Horních Polžic dozvěděli o svém odsunu, píše ve vzpomínkách Erna Dorschner: „*Během žní jsme pracovali na poli, když v tom přiběhli obyvatelé ze sousední vesnice, z Bezdružic, že prý slyšeli v rádiu, že Němci mají být vysídleni. Volali, ať zanecháme práce a začneme si balit svoje věci.*“²²¹

Všichni se tedy začali připravovat k odchodu. Dle vzpomínek se začali šít pytle, připravovalo prádlo a byly zhotovovány bedny. První Češi, kteří do Horních Polžic přišli, obsadili Wurdingerův a Weisův dům. Na Mikuláše roku 1945 se přistěhoval jistý Čech do rodiny pana Gebharta. Některé rodiny se musely přestěhovat do nejmenšího

²¹⁶ Německé město v Braniborsku.

²¹⁷ Myšleno Horní Polžice.

²¹⁸ Marianne SEIDEL - Erna DORSCHNER – Frieda KLEIN – Toni ROSAM, *Das Dorf Harlosee. Erzählungen und Erinnerungen*, Herzogenaurach 2009, s. 7 (ve vlastnictví Gustava Černého z Horních Polžic).

²¹⁹ *Tamtéž.*

²²⁰ *Tamtéž.*

²²¹ *Tamtéž.*

pokoje usedlosti. Začalo docházet i k prohlídkám jednotlivých domů a odebírání věcí.²²²

„Jan Wessely přišel do domu k rodině Wankových. Jemu pak museli odevzdávat veškeré tržby z prodeje brambor a obilí. Soužití s ním bylo relativně dobré, protože chápal, že je tam pouze jako přistěhovalec.

Paní Auerová, jejíž muž ve válce padl, naložila své věci na vůz a s dětmi i tchýní odešla do Křelovic. Odtud pak byla odsunuta do Hessenska,²²³ pokračují ve svých vzpomínkách někteří němečtí pamětníci z Horních Polžic.

Dle vyprávění v pamětech si česká a německá mládež dobře rozuměla. Dokonce spolu například i tancovali. Den před transportem bylo vždy na obecním zvonu zvoněno, která rodina bude následující den na řadě s vystěhováním. Pokud byla zima a sníh, musela být nejprve silnice zbavena sněhu až do Chodové Plané. V lednu 1946 opustil první transport Bezručice, Konstantinovy Lázně a Kokašice. 26. února 1946 pak byl vypraven transport z Horních Polžic, poslední odtud odjel 3. srpna 1946.²²⁴

Všechna zavazadla musela být uspořádána v místním hostinci, kde je Češi kontrolovali a prohlédávali. Zavazadla, děti a staří lidé byli koňským povozem dopraveni do Chodové Plané. Mladí museli jít pěšky.²²⁵ Na zámku v Chodové Plané byla zavazadla uložena do jedné místnosti. Rodiny zde měli k dispozici lůžka, ale pouze několik. Tak se stávalo, že spaly na jedné posteli i čtyři osoby. Vše bylo zašpiněné, neboť hygiena nedostačovala. K jídlu dostávali Němci bílý chléb.²²⁶

V internačním táboře na zámku v Chodové Plané se museli lidé postavit do řady a za zvuku zvonů pokračovat v cestě na nádraží. Do jednoho vagónu, ve kterém se předtím převáželi koně, se muselo vejít až 30 osob i se svými zavazadly. Dle vzpomínek Erny Dorschner bylo vše naloženo do dobytčích vagónů až po čtyřech dnech, pozdě odpoledne, ve čtyři hodiny ráno pak celý transport odjížděl. Byla velká zima a všichni vymrzli. Podle jejích pamětí byly do transportu přiděleny také dvě cizí ženy, které měly vědra, jež sloužila jako toaleta. Jim byl podáván pouze černý čaj.²²⁷

Vlak jel pouze s krátkou zastávkou přes Cheb až do Wiesau. Tam se překládalo

²²² *Tamtéž*, s. 8.

²²³ *Tamtéž*.

²²⁴ *Tamtéž*.

²²⁵ Cesta byla dlouhá přibližně 20 km.

²²⁶ *Tamtéž*.

²²⁷ *Tamtéž*.

na německou dráhu. Hned co se přejela německá hranice, byly vyhazovány z vlaku bílé rukávové pásky, které museli Němci v Čechách nosit. Jednalo se o 10 cm široké bílé pásky označené písmenem „N“. Na železničním náspu museli lidé s hráběmi odhozené pásky shrabovat.²²⁸

Od stanice Wiesau byla zavazadla oddělena od lidí, Němci již nastoupili do osobních vagónů, zatímco zavazadla zůstávala ve vagónech nákladních. Jízda pokračovala až do Bambergu, kde sudetští Němci strávili dvě noci v jedné z místních škol.²²⁹ Dále se jeli do Adelsdorfu, kde jednu noc přečkali. Zde byla Němcům vyjmenována různá místa, kam by mohli dále pokračovat. Obyvatelé Horních Polžic se rozhodli pro Frimmersdorf, neboť chtěli zůstat pohromadě. Alternativou by býval Oberreichenbach u Herzogenaaurach, který by býval upřednostňoval Johann Wanka kvůli blízké vzdálenosti k jedné textilní továrně. Od tohoto názoru však upustil ve prospěch ostatních. Zpětně by ovšem tato varianta bývala mnohem lepší.²³⁰

Ve Frimmersdorfu strávili Němci jednu noc na slámě v místním tanečním sále. Po této noci se již každý musel postarat o další stravování a ubytování sám. Chleba byl stále ještě k dispozici. Místní usedlíci měli největší zájem o rodiny, u kterých bylo evidentní, že budou nápomocni jako dobrá pracovní síla. Rodiny, v nichž byly ženy s malými dětmi a staří, měly těžší sehnat ubytování, neboť byly považovány jako přítěž. Rodina Gebhart byla poslední, která našla ve Frimmersdorfu ubytování.²³¹

Ve Frimmersdorfu bylo nakonec více vyhnanců než místních usedlíků, což začalo dělat obecní radě vážné starosti, neboť se báli, že by se tito „cizinci“ mohli dát dohromady a přepadnout místní obyvatele. Byli tedy umístěni v částech obce Frimmersdorf – Weikersdorf a Unterwinterbach.

Vraťme se však ještě zpátky do Čech. Na podzim 1945 bylo rozhodnuto, že mladiství starší čtrnácti let budou posláni ze Sudet do Čech na práci. 13. prosince 1945 pak bylo brutálně deportováno bez předchozího vyrozumění 50 rodin z Bezdruzic do centrálních Čech, kde byli pracovníě nasazeni. S sebou si mohli vzít pouze malá zavazadla.

Jaký strach měli mladí z pracovního nasazení, dokazuje zmínka z knihy sepsané

²²⁸ *Tamtéž*, s. 9.

²²⁹ Dle vzpomínek se pravděpodobně jednalo o Martinsschule.

²³⁰ *Tamtéž*.

²³¹ *Tamtéž*.

německými pamětníky v 50. letech minulého století. 15. ledna 1946 chtěla devatenáctiletá dcera rolníka Anna Kaiserová²³² s několika dalšími chlapci a děvčaty z Pačina, ze strachu před odvečením,²³³ uprchnout. Přešla českou hranici u Broumova²³⁴ do Bavorska. Česká pohraniční stráž začala tuto skupinku mladých lidí ostřelovat, přitom byla Anna Kaiserová zastřelena a tři chlapci zraněni²³⁵ Tato dívka je také zapsána na evidenčním lístku, který zaznamenával všechny odsunuté Němce. Její jméno je na něm přeškrtnuto a v poznámce pouze připsáno, že zemřela, žádná zmínka o zastřelení.²³⁶ Vzhledem k tomu, že evidenční lístky sepisovali čeští úředníci a dívka byla Němkou, kterou zastřelila na útěku česká pohraniční stráž, jistě nechtěli do oficiálních úředních záznamů tuto událost více konkretizovat.

Z evidenčních lístků také můžeme zjistit, které osoby byly z osad Kamýk, Pačín, Zhořec, Loučky a Kohoutov poslány do pracovního transportu. Jak jsem již výše zmínila, jednalo se především o mladé lidi²³⁷, ale výjimkou nebyly ani dvě ženy středního věku. Nejmladšímu chlapci Adolfu Muckovi bylo tehdy patnáct let. Stejného příjmení i bydliště jako mladík Adolf Muck byla do transportu zařazena i dívka Emilie Muck. Je pravděpodobné, že se jednalo o jeho sestru, i přesto, že byla na evidenčním lístku zapsána sama, u něj byli připsáni i jeho rodiče²³⁸, ovšem téměř všichni mladiství narození kolem roku 1920 měli v evidenčním lístku vlastní samostatný zápis. Konkrétní jmenný seznam těchto pracovně nasazených je uveden v tabulce v přílohách.²³⁹

²³² Narozena roku 1927, dcera rolníka Václava Kaisera

²³³ Pravděpodobně na nucené práce do centrálních Čech

²³⁴ Německy Promenhof, obec na Tachovsku, ležící při silnici k hraničnímu přechodu Broumov – Mähring.

²³⁵ Alois WUSCHEK – Hans HEIMRATH, *Über Grenzen hinweg. Geschichte, Land und Leute des Plan - Weseritzer Bezirkes Tirschenreuth und Mähring*, Geisenfeld 1964, s. 573.

²³⁶ SOKA Tachov, *Evidenční lístky Němci, Vrbice – Zhořec 1945*, inv. č. 364, signatura III/8b, karton č. 70.

²³⁷ Konkrétně šest děvčat a jeden chlapec.

²³⁸ Otec Albert Muck (narozen 1889) a matka Anna Muck (narozena 1896).

²³⁹ Viz Tab. 7.1 (přílohy).

Některým obyvatelům těchto osad se však do Německa přece jen podařilo uprchnout. Jednalo se o tyto osoby:

Jméno	Povolání	Rok narození	Bydliště
Willibald Rubick	Úředník	1922	Loučky 19
Willibald Wagner (uprchl v lednu 1946)	Dělník v zemědělství	1927	Loučky 36
Adolf Weissbach (uprchl v lednu 1946)	Dělník v zemědělství u Arnošta Wagnera	1920	Loučky 36

Tab. 1: Muži, kterým se podařilo uprchnout do Německa.²⁴⁰

Mladíci Willibald Wagner a Adolf Weissbach nejspíše uprchli společně, poněvadž bydleli ve stejném domě a i časově je jejich útěk shodný. Vzhledem k tomu, že se jednalo o chlapce ve věku kolem dvaceti let, kteří většinou byli posláni do pracovního transportu, je možné, že i tito uprchli do Německa právě ze strachu před ním.

Od této chvíle se měli Němci připravit na odsun. Každá osoba si s sebou směla vzít zavazadlo o váze maximálně 30 kg, obsahující oblečení či domácí potřeby²⁴¹. V internačních táborech pak byla zavazadla znovu prohlédnuta a značně „odlehčena“.²⁴²

Z Bezdruzic do Německa bylo od února do září 1946 vypraveno několik

²⁴⁰ SOKA Tachov, *Evidenční listky Němci, Vrbice – Zhořec 1945*, inv. č. 364, signatura III/8b, karton č. 70.

²⁴¹ Např. kuchyňské nádoby, peřiny, ložní prádlo

²⁴² Alois HARBAUER, *500 Jahre Stadt Weseritz, 1459 - 1959, 25. und 26. Juli 1959 Heimattreffen und Wallfahrt in Tirschenreuth*, Geisenfeld 1959, s. 63.

transportů s Němci.²⁴³ Do jakých měst byli bezdružičtí Němci konkrétně vysídleni ukazuje tabulka v přílohách.²⁴⁴

Tehdy patnáctiletý mladík Richard Novák popisuje ve svých pamětech odsun Němců z Kohoutova takto: „*Celý tento odsun z našeho okolí proběhl za pěkného letního dne a celkem v klidu a pohodě. Až na ty slzy a smutek z loučení sudetských Němců s dosavadním svým dlouholetým domovem v Čechách, kde dosud několik století žili...Ze svých domovů byli odvázeni koňskými potahy, většinou na žebříňáku. Cílem tohoto odvozu byla Chodová Planá u Mariánských Lázní, kde byl v tamním parku sběrný tábor, z něhož byli Němci ve vagónech transportováni do Německa, hlavně do Bavorska...*

Oněměle a rezignovaně seděli na povozu, jímž jsem je osobně odvážel z tohoto jejich světa jakoby do světa beznaděje, do temného neznáma. Tento obraz bezbřehé rezignace, navíc svíravé obavy vyjádřené slovy: 'Co s námi ještě všechno bude?', bylo patrné ve tváři každého staršího jedince. Avšak ne takto se tvářila většina mladších na voze sedících vysídlenců. Na jejich obličejích byl patrný spíše hrdý vzdor a projev pocitu nespravedlivé křivdy. Zvláště jeden mladík kolem osmnácti let to dával silným hlasem najevo, abych to slyšel hlavně i já, který jsem německy rozuměl. Silným a hněvivým tónem vykřikoval: 'Co se to tu s námi Němci nekalého dělá! Jaká to hrubá nespravedlnost vyhánět nás Němce, národ tolik pořádný, všestranně nadaný a zasloužilý! Národ tolik statečný na všech frontách válečného dění a na všech bojištích! Místo aby nyní byl vyznamenan za všechny své heroické činy, děje se mu nyní toto hanebné a ponižující vyhánění a brutální vysídlování. Toto jsme si naprosto nezasloužili!'

Při tomto slovním výbuchu mi bylo, jako by mne přímo ovál duch minulé doby, který vládl v Hitlerjugend, podněcovaný nacistickými demagogickými projevy, které dovedly strhovat mysl tehdejší německé mládeže. Tento zfanatizovaný mládenec ještě nevěděli nic o hrůzostrašných činech nacistického teroru...

Asi za dvě hodiny jsme přijeli do Chodové Plané. Nyní jsem měl možnost vidět a porovnat rozdíl mezi tímto sběrným táborem pro odsunuté Němce a německými tábory smrti. Tito Němci byli přivezeni, nemuseli jít oněch 25 km jít pěšky, nečekal je žádný

²⁴³ Viz Tab. 7.2 (přílohy).

²⁴⁴ Viz Tab. 7.3 (přílohy). Alois HARBAUER, *500 Jahre Stadt Weseritz, 1459 - 1959, 25. und 26. Juli 1959 Heimattreffen und Wallfahrt in Tirschenreuth*, Geisenfeld 1959, s. 64.

pochod smrti. V parku si v klidu sestoupili z vozů, žádný křik, nýbrž pouhý šum polohlasem mluvících lidí při skládání věcí a nakládání do vagónů. Tyto vlaky také neměly za cíl žádný zabijácký koncentrační tábor, jejich cílem odjezdu bylo Německo. Ano, Němci jeli do Německa...

Velmi se mi také líbili přítomní čeští vojáci ve vycházkové vojenské uniformě a lesklých hnědých polobotkách, jak těmto lidem pomáhali skládat a nakládat jejich věci připravené k transportu, a jak se úsměvem pokoušeli navázat přátelský hovor s přítomnými německými dívkami, které většinou česky uměly. Byl to pro mě pěkný moment. Jak by bylo krásné, kdyby všichni usilovali o to mít se navzájem rádi...

*Jak již zmíněno, sudetští Němci své vysídlení viděli hodně jednostranně. Druhou stranu věci neviděli, ani vidět nechtěli.*²⁴⁵

VI/3. Exkurz do historie obcí na Bezdrůžicku nově osídlených reemigranty

Čeští reemigranti se po příjezdu z Polska 1945 usídlili ve Zhořci a přilehlých osadách, patřících v té době právě pod správní jednotku Zhořec. Jednalo se o Kamýk, Pačín, Kohoutov a Loučky. Jelikož o historii těchto obcí není příliš mnoho napsáno, shledávám jako velmi zajímavé úryvky z německy psané kroniky Zhořce a okolních vsí z roku 1928, která popisuje vznik těchto výše zmíněných obcí a některé zajímavosti, jež se k nim vážou. Vývoj těchto obcí není pojat cele od počátku až do roku 1928, kdy byla kronika psána, nikde jinde tyto údaje také nejsou dohledatelné, dovoluji si tedy zaznamenat pouze zajímavosti těchto vesnic, těžko jinde dohledatelných.

VI/3.1 Zhořec

Obec Zhořec²⁴⁶, v lidové mluvě nazývaná také jako Horz, má odvozený název od slova hora nebo horec = německy brennen, což poukazuje na kácení lesů

²⁴⁵ Richard NOVÁK, *Vzpomínky*, strojopis, Broumov 2014, s. 6 – 9.

²⁴⁶ Německy Hurz.

vypalováním před samotným osídlením obce. Vesnice leží přibližně 4 km západně od Bezdržic. V roce 1928 zde byla vybudována silnice spojující Pačín s Hanovem.²⁴⁷

Přesná datace vzniku této obce není známa, avšak je pravděpodobné, že existovala již kolem roku 1300, jakož i ostatní osady k ní náležející. Od roku 1506 patřila tato ves již pod panství bezdržické.²⁴⁸

V soupisu vrchnosti Bezdržic z roku 1566 byli uvedeni jako poddaní v „Horz“ tyto osoby: rychtář Bílek, Široký, Jan Wozkowicz, Leksa²⁴⁹, Kub²⁵⁰, Kunz, Machek, Andres, Jirsa, Martin a Piksa.²⁵¹ Dle uvedených příjmení byli v této obci ještě čeští obyvatelé.

V prvním úplném soupisu daňových povinností v Českém království, tedy v prvním rustikálním katastru²⁵² z roku 1654, se již v obci Zhořec objevují německá příjmení, v některých případech shodná s těmi, které měli odsunutí sudetští Němci. To samé platí o i příjmeních uvedených pro obec Zhořec v Tereziánském²⁵³ a Josefiánském katastru²⁵⁴.²⁵⁵ ²⁵⁶

V roce 1680 došlo k známému selskému povstání na Ovčím vrchu u Bezdržic. Vůdce tohoto povstání Hans Muck pocházel právě ze Zhořce. Při tomto povstání byl zabit. Padli i další sedláci - Michael Muck a Georg Rubick z Pačina a Michael Warthona z Kohoutova. Jejich těla byla pohřbena na hřbitově v Čelivi.²⁵⁷

Ve Zhořci se také narodil redemptorista P. Adalbert Drück²⁵⁸, autor obrazů v čelivském kostele.²⁵⁹

²⁴⁷ Alois WUSCHEK – Hans HEIMRATH, *Über Grenzen hinweg. Geschichte, Land und Leute des Plan - Weseritzer Bezirkes Tirschenreuth und Mährling*, Geisenfeld 1964, s. 569.

²⁴⁸ *Tamtéž*, s. 570.

²⁴⁹ SOKA Tachov, kronika Zhořce z roku 1928 (*Chronik der politischen Gemeinde Hurz*), pag. 20, zde uvedeno jméno Lesa.

²⁵⁰ SOKA Tachov, kronika Zhořce z roku 1928 (*Chronik der politischen Gemeinde Hurz*), pag. 20, zde uvedeno jméno Dub.

²⁵¹ Alois WUSCHEK – Hans HEIMRATH, *Über Grenzen hinweg. Geschichte, Land und Leute des Plan - Weseritzer Bezirkes Tirschenreuth und Mährling*, Geisenfeld 1964, s. 570.

²⁵² Také První berní rula.

²⁵³ První tereziánský katastr rustikální (1741 – 1748) a druhý tereziánský katastr rustikální (1748 – 1757).

²⁵⁴ Roku 1785.

²⁵⁵ Viz Tab. 1.2, 1.3, 1.4 (přílohy).

²⁵⁶ SOKA Tachov, *Chronik der politischen Gemeinde Hurz aus dem Jahre 1928*, pag. 21.

²⁵⁷ Alois WUSCHEK – Hans HEIMRATH, *Über Grenzen hinweg. Geschichte, Land und Leute des Plan - Weseritzer Bezirkes Tirschenreuth und Mährling*, Geisenfeld 1964, s. 570.

²⁵⁸ Data narození a úmrtí nejsou nikde uvedena.

²⁵⁹ SOKA Tachov, *Chronik der politischen Gemeinde Hurz aus dem Jahre 1928*, pag. 37.

Kromě vylepšování usedlostí a modernizace zemědělství se Zhořec a okolní přilehlé vsi v průběhu času příliš nezměnily. V první světové válce padlo patnáct obyvatel správního celku Zhořec a ve druhé světové válce jednatřicet. Mrtví z těchto obcí byli pohřbíváni zpravidla na hřbitově v Čelivi, kde se nacházela farnost, a kam se chodilo do kostela.²⁶⁰

²⁶⁰ Alois WUSCHEK – Hans HEIMRATH, *Über Grenzen hinweg. Geschichte, Land und Leute des Plan - Weseritzer Bezirkes Tirschenreuth und Mährling*, Geisenfeld 1964, s. 573.

VI/3.2 Pačín

Pačín²⁶¹ se nachází 3 km západně od Bezdržic, na hlavní silnici spojující městečka Bezdržice a Teplou. V roce 1789 zde byl postaven hrázděný dům, v současnosti stále stojící, považovaný za nejstarší a nejkrásnější hrázděnou stavbu na Bezdržicku.²⁶²

Traduje se, že v Pačíně kdysi stávala menší tvrz, která měla údajně stát na návsi naproti škole.²⁶³ Po jejím majiteli, rytířovi Bazinovi je Pačín údajně pojmenován.²⁶⁴ Po jeho smrti měly zůstát z rodiny jen jeho tři svobodné dcery, jež veškerý svůj majetek darovaly dědictvím pánům ze Švamberka. Z této rytířské tvrze se stala později zřícenina. Od roku 1413 je tedy Pačín ve vlastnictví vedlejší větve Švamberků z blízkého Kamýku. Roku 1494 darovala slečna Vrata z Pačina čelivské farnosti velkou část lesa, nacházejícího se u Pačina, tzv. Pfarrholz, na pořízení nových relikvií a na udržování farnosti.²⁶⁵

Při některých demoličních pracech v novější době se v Pačíně našly mince z doby Karla IV. a Václava IV.²⁶⁶ V Pačíně se také nacházela škola pro Zhořec a okolní vesnice. Až do roku 1869 se vyučovalo střídavě vždy dva roky ve Zhořci a vždy jeden rok v ostatních vesnicích, každý týden v jiném selském domě. Od tohoto roku se pak Pačín stal trvalý místem, kde byla škola pro celou správní jednotku Zhořec. Od roku 1873 zde stojí budova školy, využívaná pro školské účely až do roku 1975²⁶⁷.²⁶⁸

Další zajímavostí, která je popisována v německé kronice správní oblasti Zhořec, je také to, že v Pačíně stával největší selský statek v celé oblasti Zhořecka, a to dům číslo 4, ke kterému náleželo 44 ha orné půdy. Kvůli různým obchodům s polnostmi a loukami se postupem času majetek zmenšil na 22 ha.²⁶⁹ O velikosti tohoto

²⁶¹ Německy Patzin.

²⁶² *Tamtéž*, s. 572.

²⁶³ Zahrada domu č. 7.

²⁶⁴ SOKA Tachov, *Chronik der politischen Gemeinde Hurz aus dem Jahre 1928*, pag. 14.

²⁶⁵ Alois WUSCHEK – Hans HEIMRATH, *Über Grenzen hinweg. Geschichte, Land und Leute des Plan - Weseritzer Bezirkes Tirschenreuth und Mährling*, Geisenfeld 1964, s. 572.

²⁶⁶ *Tamtéž*.

²⁶⁷ Viz kapitola IX/1. Základní devítiletá škola v Pačíně.

²⁶⁸ Alois WUSCHEK – Hans HEIMRATH, *Über Grenzen hinweg. Geschichte, Land und Leute des Plan - Weseritzer Bezirkes Tirschenreuth und Mährling*, Geisenfeld 1964, s. 573.

²⁶⁹ SOKA Tachov, *Chronik der politischen Gemeinde Hurz aus dem Jahre 1928*, pag. 43.

hospodářství svědčí i největší počet obyvatel, žijící na tomto statku, mezi ostatními usedlostmi těsně před odsunem Němců v roce 1946.²⁷⁰

Za povšimnutí stojí také významný chov ovcí v Pačíně a Kohoutově. Ovčiny existovaly ještě kolem roku 1928, byly však již využívány k jiným hospodářským účelům.²⁷¹

VI/3.3 Kamýk

Tato ves, německy nazývaná Kamigl, nebo též Kamiegl, byla poprvé zmíněna již roku 1115 v kladrubské zakládací listině. Od roku 1413 náležel Johannu Hanowetzovi. Z roku 1489 pocházejí zmínky o Kateřině z Kamýku, vdově po Bernhardovi ze Švamberka a její dceři Anně. Urbář panství bezdružického z roku 1566 zachycuje pět poddaných platících vrchnosti daně. Z roku 1651 pochází zápisy z panství Švamberků o dvaadvaceti poddaných v Pačíně a Kamýku, mezi nimi rychtář Watzka Wagner, sedláci Martin Muck, Georg Lodes, chalupníci Jakob Weber, Anders Schober, Thoma Wagner, Georg Arbes, nájemníci Lorenz Prattner, Jakob Schober, Adam Filber, Hürt a jiní.²⁷²

V roce 1929 zcela shořel statek sedláka Ambrože²⁷³. Záhy poté byl vystaven nový.²⁷⁴ Na zahradě tohoto domu byl nalezen kamenný kříž, který měl na přední straně meč a na zadní straně postavu ženy. Na popud faráře Franze Bureše musel být odstraněn ze zahrady a umístěn na silnici v „Leschtině“²⁷⁵. Proč, to jsem se z žádných materiálů nedozvěděla. Dle ústního tradování dostala tento kříž dcera obyvatele tohoto domu č. 1, když jako první pomohla v Pačíně poraněným a vysíleným po bitvě u kláštera Teplá mezi Švédy a císařským vojskem roku 1647.²⁷⁶

²⁷⁰ Viz Tab. 3.4(přílohy).

²⁷¹ SOKA Tachov, *Chronik der politischen Gemeinde Hurz aus dem Jahre 1928*, pag. 43.

²⁷² Alois WUSCHEK – Hans HEIMRATH, *Über Grenzen hinweg. Geschichte, Land und Leute des Plan - Weseritzer Bezirkes Tirschenreuth und Mährling*, Geisenfeld 1964, s. 573.

²⁷³ Dům č. 1.

²⁷⁴ *Tamtéž*.

²⁷⁵ Psáno německy v kronice, nepodařilo se zjistit, kde se toto území v Kamýku nachází.

²⁷⁶ SOKA Tachov, *Chronik der politischen Gemeinde Hurz aus dem Jahre 1928*, pag. 40.

Na louce nad vesnicí, naproti „Leschtině“ býval pramen, který měl velmi dobrou a kvalitní vodu, jež zásobovala celý Kamýk. V Kamýku nikdy nebyl žádný hostinec, avšak Albert Spitzhüttl, obyvatel domu č. 8, obchodoval s výčepním pivem.²⁷⁷

VI/3.4 Kohoutov

Kohoutov²⁷⁸, malá vesnička kruhovitého tvaru, se nachází severozápadně od Ovčího vrchu. Je pojmenována po svém pravděpodobném zakladateli, nazývaném jako „Cocot“. Ve starších pramenech se u tohoto názvu objevuje koncovka „ov“, tedy Cocotov – Kohoutowo – Kahudowa. Toto místo se v různých listinách objevuje již od roku 1227. V tomto roce daroval Kojata von Brück, jenž neměl žádné děti, svůj majetek rozprostírající se na Bezdrůžicku, svým služebníkům. Tak obdržel Kohoutov jistý Miquardus.²⁷⁹

Dle tradování byl původně v Kohoutově pouze jeden statek, k němuž patřila hájovna, stodola, dům pro pastýře a ovčín. Během husitských válek byl statek pravděpodobně zničen. Poté došlo k novému osídlení.²⁸⁰

V poddanském soupisu bezdrůžického panství z roku 1566 jsou zaznamenána v Kohoutově tato jména: Tim, Damian, Wrte, Bruzic, Janaussek a Prokop.²⁸¹

V prvním rustikálním katastru z roku 1654 se v Kohoutově objevuje, podobně jako ve Zhořci německé příjmení, tentokrát Benedikt, které bylo typické v této oblasti i pro námi sledované sudetské Němce.²⁸²

Kohoutov je také rodištěm císařsko – královského správce mincovnictví a hornictví Johanna Schwary a vojenského lékaře Josefa Drücka²⁸³. Johann Schwara se narodil roku 1814²⁸⁴. Navštěvoval triviální školu ve Zhořci, gymnázium v Chomutově

²⁷⁷ *Tamtéž*, s. 41.

²⁷⁸ Německy Kahudowa.

²⁷⁹ Alois WUSCHEK – Hans HEIMRATH, *Über Grenzen hinweg. Geschichte, Land und Leute des Plan - Weseritzer Bezirkes Tirschenreuth und Mähren*, Geisenfeld 1964, s. 571.

²⁸⁰ *Tamtéž*.

²⁸¹ *Tamtéž*.

²⁸² Viz Tab. 1.1 (přílohy).

²⁸³ Data narození a úmrtí nejsou nikde uvedena.

²⁸⁴ Přesné datum úmrtí nikde neuvedeno.

a pražskou univerzitu, kde studoval filozofii, později také hornickou akademii v Schemnitzu. Zemřel v Grazu, kde žil na konci svého života.²⁸⁵

VI/3.4 Loučky

Vesnička Loučky²⁸⁶, podobně jako Pačín, leží na hlavní silnici, spojující Bezručice a Teplou. První zmínky o ní pochází z roku 1461. Jindřich ze Schönfeldu a Václav z Lochowitz si toto místo přisvojili do vlastnictví i přes protesty Buška z Horušan. Později náležela tato ves pod panství Švamberků. V Loučkách, podobně jako v Pačíně či Zhořci existoval hasičský sbor.²⁸⁷

Od roku 1923 fungovala v Loučkách kovárna Ludwiga Wurtingera a hostinec Floriana Wagnera.²⁸⁸

²⁸⁵ SOKA Tachov, *Chronik der politischen Gemeinde Hurz aus dem Jahre 1928*, pag. 45.

²⁸⁶ Německy Lutschkahäusel.

²⁸⁷ Alois WUSCHEK – Hans HEIMRATH, *Über Grenzen hinweg. Geschichte, Land und Leute des Plan - Weseritzer Bezirkes Tirschenreuth und Mährling*, Geisenfeld 1964, s. 573.

²⁸⁸ SOKA Tachov, *Chronik der politischen Gemeinde Hurz aus dem Jahre 1928*, pag. 39.

VII. POČÁTKY V ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLICE

VII/1. Nové začátky

V nové vlasti to neměli reemigranti vůbec lehké. Někteří lidé neznalí historie (nebo i zde) je považovali buď za Poláky, nebo Němce. Této nálepky se jen těžko zbavovali a většinou přetrvávala až hluboko do šedesátých let i déle. Místním obyvatelům také vadila jejich zbožnost. Reemigranti byli v osadách většinou usídlení pohromadě, a tudíž neunikli pozornosti okolí. V obci Zhořec, včetně okolních osad, nebyl ani jeden český osídlenec, tudíž je reemigranti osídlili na 100%. Ještě než došlo k odsunu, sdíleli reemigranti usedlosti společně se sudetskými Němci. Protože uměli většinou dobře německy, snadno se se sudetskými Němci domluvili a k žádným velkým konfliktům nedocházelo. Ne vždy se ale velikost přidělené půdy rovnala tomu, co bylo Němcům zkonfiskováno.²⁸⁹ Rozsah přidělu půdy se totiž většinou pohyboval okolo 13 ha. V jednotlivých případech byl ovlivněn několika aspekty, zejména velikostí zanechaného majetku v Polsku, početností rodiny a schopností zvládnout za pomoci členů rodiny obhospodařit přidělené pozemky i obstarat dobytek.

Po osídlení obce Zhořec se reemigranti také ujali vedení samosprávy tím, že si zvolili svoji Místní správní komisi, která byla posléze přejmenována na Místní národní výbor ve Zhořci. Prvním předsedou se stal Vilém Hovorka z Kohoutova, který zůstal ve funkci až do 15. 5. 1950 a místopředsedou Jiří Tuček. Po Vilému Hovorkovi se stal předsedou Místního národního výboru Ervín Pospíšil a od roku 1955 Pavel Krüger. Jiří Tuček také vyřizoval všechny záležitosti reemigrantů t.j. přiděl půdy, potvrzení o státní a politické spolehlivosti, státní občanství, výměnu cizích peněz, nárok na důchod pobíraný v cizině apod. Od 1. září 1946 zároveň nastoupil jako učitel na měšťanské škole v Bezručicích. Při svém zaměstnání dále vyřizoval záležitosti všech krajanů a hlavně pečoval o nově zřízenou kazatelskou stanici Českobratrské církve evangelické ve Zhořci,²⁹⁰ kde působil jako její kurátor. Zástupcem kurátora byl v té době zvolen Josef Mundil. Během roku 1946 došlo k úplnému odsunu Němců

²⁸⁹ Viz Tab. 8.10, 8.11, 8.12, 8.13 (přílohy).

²⁹⁰ Viz další kapitola.

ze Zhořce. Současně se však počet obyvatel zvyšoval, poněvadž mnoho příbuzných, válkou roztroušených po celém světě, znovu navázalo spojení se svými rodinami a vraceli se ne do Polska, ale již do Čech.

Kulturní život obce probíhal zejména ve škole v Pačíně a kazatelské stanici ve Zhořci. Škola pro děti reemigrantů byla otevřena na jaře roku 1946. Úplně první bohoslužby se konaly ve školní třídě v Pačíně, ale po odsunu Němců začali občané s opravou obecního domu ve Zhořci, který až dosud sloužil jako tábor uprchlíků. Místní národní výbor ve Zhořci dal kazatelské stanici Českobratrské církvi evangelické²⁹¹ dolní místnost bezplatně k užívání na dobu 99 let. Ostatní místnosti byly ponechány pro účely Místního národního výboru. Členové kazatelské stanice opravili vlastním nákladem a silami celý dům, zařídili si modlitebnu a v rámci svépomoci si do ní vyrobili nábytek.²⁹²

Učitel Vilém Hovorka vyprávěl o počátcích reemigrantů ze slezského okresu Kempno²⁹³ na Bezdrůžicku, o hledání nového domova pro svou rodinu i o svém osobním uplatnění takto:

„Bylo třeba sepisovat inventáře. Z Prahy přijeli, aby nám na místě vyměnili polské peníze... Říkali nám Poláci, nebo Němci. Zorganizovali jsme si náš výbor. Komunisté nám poslali kontroléra Kleisnera. Pak ho stáhli, ale komunistický tlak zůstal. Začalo se povídat o JZD. Ministerstvo zemědělství prohlašovalo, že kolchozy nebudou - a za dva týdny, že musí být JZD.

Dojížděl k nám farář Koch. Černošín, Lestkov a Zhořec byly kazatelské stanice. Rezervovali jsme dvojdomek pro faráře Kačera, ale nepřišel. Ve Zhořci jsem vedl zpěv, besídku, bohoslužby, biblické hodiny. Byl jsem zvolen předsedou národního výboru (Tuček se zřekl, Nevečeřal²⁹⁴ nechtěl).

Hospodaření bylo intenzivní. Reemigranti uměli hospodařit. Dodávali družstvu do Bezdrůžic. Jeden sedlák odváděl tolik jako celý statek. Ale lidi nechtěli pracovat v JZD a odcházeli do továren.

²⁹¹ Kazatelská stanice ve Zhořci byla založena 15. srpna 1946 a spadala pod sbor ČCE v Černošíně.

²⁹² SOKA Tachov, Jiří TUČEK., *Kronika Zhořce 1948*, pag. 1 - 6

²⁹³ Okres Kempno zahrnoval české osady Čermín, Malý Tábor, Velký Tábor, Starý Velký Tábor, Milenčín, Veronikopol, Bralín, Stempno, Celinka, Cihelna, Škrobek.

²⁹⁴ Jednalo se o Miroslava Nevečeřala z Kohoutova, také reemigranta a učitele Obecné školy v Čermíně.

I já jsem se odstěhoval. Z Kohoutova musely děti chodit 7 km do školy do Bezdržic. Radil jsem se s farářem Radechovským²⁹⁵. Ten mi poradil: 'Bud' učitelem náboženství.' Doporučil mi Kraslice a Sokolov: 'Zajed' si za Matičkou²⁹⁶, že tě doporučuju!'

10. května 1950 jsme se přistěhovali do Kraslic. Byt v Kraslicích byl zklamáním pro celou rodinu. Okna byla na sever, ke všemu rozbitá. Popraskané vodovodní trubky, ve sklepě chlév, zahrada poušť s kozou a slepicemi...

Nejdřív jsem musel v Prunéřově dělat politické školení. Musel jsem dělat i zkoušku, ale nedostal jsem potvrzení, které pak církevní tajemník po mně chtěl. V Kraslicích mi bylo k pláči. O církev byl malý zájem. Děti přicházely nepravidelně. Objížděl jsem na kole Kraslice, Stříbrnou, Oloví, Rotavu, Šindelovou, Svatavu, Lomnici, Citici a vyučoval přes sto dětí. Ředitelé v Lomnici a v Rotavě byli prima. Ostatní se stavěli negativně. Rodiče byli přesvědčováni, že nemají posílat děti na náboženství. Šel jsem za inspektorem, abych získal nápravu. Za to jsem měl být vystěhován z Kraslic.

Ve Zhořci po mně převzal práci duchodce Emil Dušek, bývalý profesor slovanských jazyků ve Vratislavi. Dělal tajemníka. Zemřel náhle a asi za dva měsíce po něm i jeho žena. Sborovou práci převzal farář.

Když vyučování náboženství ve školách bylo zlikvidováno, byl jsem staršovstvem církve českobratrské evangelické v Sokolově navržen za duchovního a od roku 1953 tak ustanoven diakonem v Kraslicích. Sloužil jsem za 860 Kčs. Byt byl zamořen houbou dřevomorkou, byl jsem často nemocný. Nezbyvalo, než hledat jiný byt. Koupil jsem tehdy dům ve Wolkerově ulici č. 711, který byl určen k demolici. Dřel jsem roky, než jsme se mohli nastěhovat, a to za těch nejhorších podmínek na faře. Onemocněl jsem, že jsem ani ruce zvednout nemohl. Primář mi dělal obstríky ramen. Po zlepšení mého zdravotního stavu jsem sloužil církvi dál: bez dovolených, celé neděle na cestách ke službám. Sloužil jsem v Kraslicích, Sokolově, Kynšperku, Oloví, Šindelové i v Habartově.²⁹⁷

²⁹⁵ Již zmíněn.

²⁹⁶ Vladimír Matička (nar. roku 1919), od roku 1947 diakonem ve sboru ČCE v Sokolově. Lubomír BALCAR, et al.: Církev v proměnách času. Sborník k 50. výročí spojení Českobratrské církve evangelické. Praha 1969, s. 290.

²⁹⁷ Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*, Praha 2005, s. 296 - 297.

Podle této vzpomínky, které není důvod nevěřit, je opět patrné, že Vilém Hovorka hrál důležitou roli mezi reemigranty i v Čechách, když byl zvolen předsedou Místního národního výboru ve Zhořci a pověřen vedením zpěvu, besídky a biblických hodin, jako i službou při bohoslužbách v kazatelské stanici ve Zhořci. Také po odstěhování do Kraslic působil v církvi dál a to jako diakon ve sboru v Kraslicích, kde žil až do své smrti.

VII/2. Příděl usedlostí a pozemků

Po svém příjezdu získali reemigranti přidělené usedlosti a pozemky. Jednotlivým uchazečům byly přiděleny do individuálního vlastnictví soběstačné zemědělské usedlosti, jejichž výměra se pohybovala okolo 8 ha půdy orné nebo 12 ha půdy zemědělské. Jen mnohočlenným rodinám, majícím nejméně tři děti, mohlo být přiděleno 10 ha orné půdy nebo 13 ha půdy zemědělské. V pastvinářských oblastech, kde nedošlo k založení pastevního družstva, mohl být přiděl půdy jednotlivci doplněn přidělem pastvin až do celkové výměry 20 ha.²⁹⁸ V oblastech výše položených, kde se nacházely menší lesní celky nepřevzaté státem a nepřidělené obcím nebo lesním družstvům, mohli být zemědělstí osídlenci účastni i na přidělu takových lesů tím, že se stali členy lesního družstva zemědělců - osídlenců, kteří se o přiděl lesů mohli také ucházet.²⁹⁹

Osídlované zemědělské usedlosti měly v době konfiskace různé výměry, a proto se při přidělu upravovaly na výměru stanovenou dekretem, při čemž se provádělo i scelení pozemků tak, aby pozemky nebyly vzdálené od jednotlivých usedlostí. To se dělo postupně v jednotlivých obcích vyhotovením přidělového plánu.³⁰⁰

V obcích, kde zpočátku nebylo možné přidělové plány vyhotovit, se odevzdávaly usedlosti uchazečům v tom stavu a rozsahu, v jakém je dřívější němečtí vlastníci užívali, avšak s podmínkou, že budou přidělovým plánem později upraveny. Zároveň se osídlencům odevzdával také živý a mrtvý inventář i ostatní movité

²⁹⁸ SOkA Tachov, ONV Tachov, MPPR - ÚE, Informace pro reemigranty volyňské Čechy, ucházející se o osídlení na zkonfiskovaném zemědělském majetku, s. 1.

²⁹⁹ *Tamtéž*, s. 2.

³⁰⁰ *Tamtéž*.

příslušenství usedlosti s podmínkou, že jeho rozsah bude také upraven přiměřeně k nové výměře usedlosti.³⁰¹

Usedlosti získali reemigranti za úhradu, určenou podle výnosu, polohy, odlehlosti a stavu obdělávané půdy a podle rodinných a majetkových poměrů přidělce. U půdy se úhrada pohybovala mezi hodnotou jedno- až dvojnásobné roční úrody, u budov mezi jedno- až tříročním nájemným. Úhrada za živý a mrtvý inventář a ostatní příslušenství se určovala podle směrnic, které vydalo ministerstvo zemědělství po dohodě se zemskými národními výbory.³⁰²

Uchazeči, kteří nemohli určenou úhradu zaplatit hned, měli možnost ji splatit ve splátkách nejpozději do patnácti let, přičemž deset procent úhrady museli splatit při převzetí půdy. V odůvodněných případech však mohl Národní pozemkový fond povolit odklad splacení první splátky až na tři roky.³⁰³

Reemigranti z Táborska převzali většinou usedlosti okolo 1. února 1946, tedy záhy poté, co přijeli do Čech organizovaným transportem.³⁰⁴ V evidenčním listu z 15. června 1950 bylo zapsáno, že v katastrálním území Zhořec v tehdejší okrese Stříbro bylo zkonfiskováno 56 zemědělských majetků podle dekretu č. 12/45 Sb. o celkové výměře 690, 8063 ha a směnou se získalo 26, 2040 ha. K dispozici pro přiděl tedy bylo 717, 0103 ha, nakonec však bylo přiděleno 716, 9187 ha.³⁰⁵

Zemědělskou půdu o velikosti 383, 3921 ha získalo celkem 39 přidělců. Výměru usedlostí do 0, 5 ha získali dva obyvatelé, pozemky do 2 ha také dva obyvatelé. Pouze jedna reemigrantská rodina získala usedlost s pozemky do 5 ha, šest přidělců pak do 8 ha. Nejvíce reemigrantských rodin, tzn. sedmáct, získalo výměru usedlostí o velikosti do 13 ha. Majetek nad 13 ha získalo jedenáct přidělců.³⁰⁶ Lesní půdy bylo přiděleno 294, 1420 ha.³⁰⁷ Rezerva pro drobné osídlení čítala velikost 8, 4361 ha.

³⁰¹ *Tamtéž*, s. 3.

³⁰² *Tamtéž*.

³⁰³ *Tamtéž*, s. 4. Všechny zmíněné informace o přidělu usedlostí a pozemků byly sice v tomto dokumentu určené pro volyňské Čechy, ale na reemigranty z Polska se také vztahovaly v plné míře.

³⁰⁴ Viz Tab. 8.1, 8.2, 8.3, 8.4 (přílohy).

³⁰⁵ SOkA Tachov, Zhořec I (karton) - Spisy MNV (desky), *Evidenční list z 15. června 1950*, inv. č. 138, signatura I/13 b, karton č. 16.

³⁰⁶ Viz Tab. 8.5 (přílohy).

³⁰⁷ Viz Tab. 8.6 (přílohy).

Kromě přidělu mohli reemigranti požádat i o pozemky z půdní rezervy. Nájemné z půdní rezervy obdělávané v letech 1946-1947 měli osídlenci zaplatit ve výši 120 Kčs z 1 ha do 31. 12. 1950. Po této lhůtě měl být přičten šestiprocentní úrok z prodlení.³⁰⁸

Pokud byli přidělci oba dva manželé, získal každý z nich polovinu usedlosti s pozemky. Reemigranti mohli také formou přihlášky požádat o přiděl živého inventáře, tedy o koně, býky, voly, krávy a jalovice. Na konci prosince 1946 obdrželi osídlenci od Místní rolnické komise ve Zhořci tiskopis přihlášky o přiděl živého a mrtvého inventáře. Řádně vyplněnou přihlášku o přiděl živého a mrtvého inventáře a bytového zařízení ze zkonfiskovaného zemědělského majetku bylo nutné odevzdat Místní rolnické komisi nejpozději do 31. 12. 1946.³⁰⁹

Nejprve si ovšem museli reemigranti podat přihlášku o přiděl půdy v osídlení u Místní rolnické komise pro osídlení. Ministerstvo zemědělství přidělilo usedlosti do vlastnictví podle dekretu prezidenta republiky č. 12/45 Sb. Za přiděl byla předběžně stanovena úhrada podle dekretů prezidenta republiky č. 12 a 28/45 Sb. z roku 1945. Úhradu za přiděl mohli osídlenci splatit Národnímu pozemkovému fondu buď jednorázově, nejpozději do dvanácti měsíců od převzetí držby přidělu, nebo ve splátkách splatných vždy do 31. října každého roku, nejpozději do patnácti let od převzetí majetku, přičemž 10% celkové úhrady mělo být zapláceno ihned při převzetí přidělu, tj. dnem uvedeným v dekretu o vlastnictví půdy. Při splátkovém systému byl účtován 2% úrok ročně, ze splátek včas nezaplacených 5% úrok z prodlení.

Na úhradu přidělu mohl osídlenec zažádat také o slevu. Sleva se vztahovala na účastníky odboje (zák. 255/46 Sb.), reemigranty (zák. 74 a 75/46 Sb.) a válečné invalidy (zák. 164/46 Sb.).

Přesná úhrada za přiděl byla stanovena až po přezkoušení jejího výpočtu a po přesném vyměření přidělených pozemků. Přiděl byl vázán podmínkami, zabraňujícími, aby přidělená půda nebyla odcizena účelům, které přiděl sledoval. Veškeré další změny musely být schváleny Národním pozemkovým fondem.

³⁰⁸ Viz Tab. 8.7 (přílohy).

³⁰⁹ SOkA Tachov, Zhořec I - Spisy MNV, MPPR (majetková podstata pozemkových reforem), přidělový elaborát Zhořec, *Přihláška o přiděl živého a mrtvého inventáře a bytového zařízení ze zkonfiskovaného zemědělského majetku z 29. prosince 1946.*

V lednu 1948 byly skončeny odhady zemědělských usedlostí v obcích Kamýk, Loučky, Pačín a Kohoutov.³¹⁰

V září 1949 ukončil Národní pozemkový fond (NPF) v obci Zhořec hospodářsko-přídělové práce. Tím byl stanoven pevný podklad pro výpočet definitivní úhrady za půdu, budovy a inventář, přidělené podle dekretu č. 28/45 Sb. Jakékoliv změny v držbě a vlastnictví zkonfiskované půdy byly nadále možné pouze příslušnými smlouvami (postupní, trhovou atd.) se schválením příslušné pobočky NPF při ministerstvu zemědělství.³¹¹

V roce 1959 ještě řada lidí ze Zhořce a okolních vsí neměla splacenou částku za přidělený majetek v pozemkových reformách. V této době se komunisté snažili o co největší vstup obyvatel do JZD, proto vyhlášovali různé výhody s tím spojené. Na základě těchto výhod se lidem, kteří se stali členy JZD, zastavilo placení splátek za půdu a za majetek, jež vnesli do JZD. Pokud si někdo ponechal majetek v osobním vlastnictví, musel nedoplatky vyrovnat do konce roku 1966. Z nedoplatku přídělové ceny se počítal 2% úrok a ze splátek včas nezaplacených další 5% úrok z prodlení.³¹²

Přidělené nemovitosti přešly podle § 5, odst. 2 již několikrát zmiňovaného dekretu prezidenta republiky č. 28/45 do vlastnictví přidělců dnem převzetí držby. Další zcizení, pronajmutí (pacht) nebo knihovní zatížení přidělců podléhalo souhlasu Národního pozemkového fondu.

Vymezení přidělců bylo konečné, a tudíž nesměly být prováděny žádné úpravy (výměry parcel, budov apod.). Každé další změny, které chtěli přidělci provést, musel opět schválit Národní pozemkový fond.³¹³

³¹⁰ SOKA Tachov, Zhořec I - Spisy MNV, *Přihláška o přiděl půdy*, inv. č. 138, signatura I/13 b, karton č. 16.

³¹¹ SOKA Tachov, Zhořec I - Spisy MNV, *Ukončení hospodářsko-přídělových prací prováděných podle dekretu č. 28/45 Sb.*, inv. č. 138, signatura I/13 b, karton č. 16.

³¹² SOKA Tachov, Zhořec I, MPPR (majetková podstata pozemkových reform), přídělový elaborát Zhořec.

³¹³ SOKA Tachov, Zhořec I, MPPR, přídělový elaborát Zhořec, přídělový plán z 18. července 1950.

VII/3. Slevy u zemědělského majetku

Směrnice na slevy z úhrady za přidělený zemědělský majetek, který byl konfiskován podle dekretu prezidenta republiky č. 12/45 Sb., vypracoval Národní pozemkový fond v roce 1947. Tyto směrnice pak rozeslal všem svým odbočkám a úřadovněm. Jednalo se o směrnice č. 64 159/1947 - 22/32 ze dne 6. října 1947.

Na slevu měly nárok celkem tři skupiny osídlenců. Jednak to byly osoby, které se zúčastnily národního boje za osvobození v letech 1939 - 1945.³¹⁴ Další skupinu tvořili reemigranti.³¹⁵ Třetí skupinou byly osoby, jež utrpěly trvalé poškození zdraví nebo těla v důsledku vojenské služby nebo fašistické perzekuce.³¹⁶

Reemigranti získali na zemědělský majetek dvacetiprocentní slevu. Za mimořádných okolností, sociálně zdůvodněných, např. když majetek zanechali v cizině bez náhrady, mohla být poskytnuta i další sleva. Jako důkaz o tom, že žadatel je reemigrant, sloužil doklad Českého ústavu zahraničního³¹⁷ nebo potvrzení Sdružení zahraničních Čechů, Svazu Čechů z Volyně nebo Sboru českých exulantů a navrátilců z Polska. Žádosti o slevu se podávaly na formulářích, které zdarma uchazeč obdržel u kterékoliv pobočky Národního pozemkového fondu.³¹⁸

VII/4. Vrácení držby majetku, zanechaného československými krajany v Polsku

Osobám české nebo slovenské národnosti, nucených v důsledku válečných událostí opustit svůj majetek na území Polska a nestíhaných polskými úřady za spolupráci s nepřítelem, bylo dáno dekretem Polské republiky č. 87 ze dne 8. března 1946 právo žádat o vrácení držby. Možnost žádat o restituci majetku se vztahovala na krajany, přesídlené na území Československé republiky z celého území Polska, tedy

³¹⁴ Zákon č. 255/46 Sb.

³¹⁵ Zákon č. 74 a 75/46 Sb

³¹⁶ Zákon č. 164 Sb.

³¹⁷ Jednalo se o osvědčení o národní a politické spolehlivosti.

³¹⁸ SOkA Tachov, MNV Zhořec, Repatriace 1947 - 1954, ČÚZ, Informační oběžník č. 1 /inf/ 48 z 22. 1. 1948, s. 2.

i na osoby z Horního a Dolního Slezska, Kladska, Tábora, Kempna, Čermína, Spiše a Horní Oravy.

Krajané mohli žádat o vrácení držby majetku v případě, že nespadal pod polský dekret z 3. ledna 1946 o znárodnění průmyslových podniků. Bylo možné žádat o navrácení movitého i nemovitého majetku.³¹⁹

Tyto osoby mohly podat svoji žádost (v pramenech se hovoří o přihlášce) v polštině do 31. prosince 1948. Formulář k přihlášce nemovitého majetku získali žadatelé na sekretariátě Československého ústavu zahraničního v Praze nebo v Slovenské lize v Bratislavě. K přihlášce bylo třeba přiložit dvojí vyhotovené potvrzení o knihovním vlastnictví přihlašovaného majetku³²⁰ od příslušného polského pozemkového soudu nebo potvrzení, že soudní zápisy (pozemkové knihy) byly válkou zničeny. Doporučovalo se, aby si každý toto potvrzení obstaral sám prostřednictvím svých známých v Polsku kvůli dlouhým úředním průtahům. Zároveň museli krajané zaplatit za každou samostatnou přihlášku 530 Kčs.³²¹

Přihlášky o movitý majetek zanechaný v Polsku se doporučovalo podávat jen v případě, že byl dán přihlašovatelem při odchodu z Polska do opatrování určité osobě na základě písemného dokladu. Neměl-li přihlašovatel takový doklad, šlo o válečnou škodu, za kterou Polsko neposkytovalo náhrady ani svým státním příslušníkům. Pokud měl přihlašovatel hodnověrné doklady o svém movitém majetku, zanechaném v Polsku, postupoval při jeho přihlašování obdobně jako při přihlašování majetku nemovitého.

V případě, že byli reemigranti skutečnými zaknihovanými vlastníky, museli podle devizového zákona přihlásit své "polské" nemovitosti Národní bance Československé v Praze. Pokud tomu tak nebylo, přihlašovali své nemovitosti teprve po provedené restituci na podkladě této přihlašovací akce, o čemž je informovaly přímo příslušné polské soudy nebo československé zastupitelské úřady v Polsku.³²²

Není vůbec jisté, zda někdo z reemigrantů tuto možnost využil, protože v žádných archivních materiálech se zmínka o podání přihlášek nevyskytuje. Přesto o tom s největší pravděpodobností museli vědět, přinejmenším na Místním

³¹⁹ SOKA Tachov, MNV Zhořec, Repatriace 1947 - 1954, *Směrnice k podávání přihlášek o vrácení držby majetku, zanechaného československými krajanými v Polsku*, s. 1.

³²⁰ Tj. výpis z polských pozemkových knih.

³²¹ *Tamtéž*.

³²² *Tamtéž*, s. 2.

národním výboře ve Zhořci, v jehož fondu zůstala směrnice uložena. Buď tedy této možnosti nevyužili z důvodu komplikované byrokracie, vysokého poplatku za žádost, nedůvěry v to, že se restituce uskuteční, neochoty se tím znovu zabývat a jednat s Poláky, nebo nakonec nebyla restituce realizována z polské strany, anebo restituce proběhla, ale nebyla díky změněným hospodářským poměrům nijak "výnosná", a tudíž se na ni snadno zapomnělo. Pokud by skutečně proběhl návrat movitého a nemovitého majetku, jednalo by se zcela určitě o peněžní vyplacení jeho hodnoty.

VII/5. Kapesné vyplácené reemigrantům

Sazby kapesného, jež se vyplácelo reemigrantům po jejich návratu do vlasti, byly upraveny instrukcemi pro úředníky sociálně-zdravotního oddělení 9. odboru Ministerstva sociální péče. Podle těchto instrukcí se vyplácelo reemigrantům starším šestnácti let 500 Kčs a reemigrantům mladším šestnácti let 100 Kčs. Od února 1947 došlo k úpravám sazeb kapesného, podle kterých měl v budoucnosti každý nově příchozí reemigrant ze zahraničí bez ohledu na věk dostávat 300 Kčs. Nová úprava sazeb kapesného se však nevztahovala na reemigranty, kterým již bylo kapesné podle dosavadních sazeb vyplaceno, tzn., nemělo se jim již předchozí vyplácené kapesné dodatečně ani snížit, ani zvýšit, vzhledem k tomu, že některé rodiny mohly být předtím v nevýhodě, ale od února 1947 měli již pobírat kapesné podle nových sazeb. Nová úprava měla odstranit nevýhodu v rodinách s více dětmi způsobenou dosavadní sazbou kapesného.³²³

Z těchto instrukcí vyplývá, že se reemigrantům kapesné vyplácelo s největší pravděpodobností pravidelně, protože zpočátku nemohli mít v Československu pravidelný příjem, jelikož většina z nich žila pouze z výnosů v zemědělství, které se mohly dostavit nejdříve až za rok. Není však jasné, dokdy toto kapesné pobírali.

³²³ SOKA Tachov, Zhořec I., *Kapesné vyplácené reemigrantům z 26. 2. 1947.*

VII/6. Pomoc reemigrantům při vyřizování jejich záležitostí u národních výborů

Ministerstvo vnitra sdělilo výnosem z 10. května 1948, že dodatkem k oběžníku ze dne 27. března 1947 žádá národní výbory, jejich funkcionáře a zaměstnance, aby "projevovali více ochoty, pokud jde o potřeby reemigrantů", zejména při přidělování bytů a bytového zařízení, uznávání dokladů a podobně, protože "jde většinou o osoby neznalé místních poměrů, které bez pomoci veřejných orgánů a úřadů si nemohou vybudovat nový domov ve vlasti".

Dále tento dodatek žádal poučení domácího obyvatelstva při vhodných příležitostech o významu reemigrace a nutnosti přátelského chování vůči exulantům, pokud jejich jazyková nebo jiná odlišnost vyvolává nepochopení. Pokud se úředníci, případně volení referenti, kteří byli pověřeni starat se o reemigranty, neosvědčili, měli být vyměněni. V případě, že se vytvořila u národního výboru komise, dohlížející na záležitosti reemigrantů, bylo doporučeno, aby v ní byli reemigranti zastoupeni svými důvěrníky, a to alespoň s hlasem poradním. Jestli taková komise nevznikla, měl příslušný referent používat při vyřizování reemigrační agendy rad důvěrníka reemigrantů.³²⁴

Pro Místní národní výbor ve Zhořci bylo toto nařízení celkem zbytečné, protože v čele úřadu stáli reemigranti. Ať už se jednalo o předsedu místního národního výboru, tajemníka nebo členy národního výboru. Také co se týče "poučení" obyvatel, nemělo by zde smysl vzhledem k tomu, že obyvatelé Zhořce a okolních osad byli reemigranti. Obecně však ministerstvo vnitra rozesílalo tento výnos do všech národních výborů. Příliš pozitivních výsledků však z největší pravděpodobností nepřineslo, protože jak jsem již dříve zmínila, ještě hluboko do šedesátých let hleděli obyvatelé okolních obcí, neosídlených reemigranty, na navrátilce ve Zhořci a přilehlých vsích jako na Poláky.

³²⁴ SOKA Tachov, Zhořec I., *Pomoc reemigrantům při vyřizování jejich záležitostí u národních výborů z 8. června 1948.*

VIII. VEŘEJNÝ ŽIVOT REEMIGRANTŮ

VIII/1. Volby do MNV 16. května 1954

Do veřejného života reemigrantů patřily také volby. Uvádím je zde záměrně proto, aby doložily, jak se reemigranti zapojovali do veřejného života v obci i po odstěhování se z Polska do Čech, a že i v "nové" vlasti se dokázali prosadit. Všichni kandidáti do místního národního výboru byli totiž repatrianti. V tabulce jsou pak konkrétně uvedena jejich jména. Tato kapitola pojednává pouze o volbách v 50. letech, jelikož ilustruje jen počáteční život reemigrantů. Popis dalších voleb by byl proto zbytečný.

Až 16. května 1954 se konaly volby do národních výborů. Ve volebním obvodu č. 1 pro volbu do Místního národního výboru ve Zhořci volilo celkem 132 obyvatel. V těchto volbách kandidovalo devět kandidátů. Všichni byli zvoleni.

Funkci předsedy obvodní volební komise zastával Rainhold Petrák, náměstkem předsedy komise se stal Alfréd Hejtmánek, tajemnicí komise Ilza Beránková a za členy komise byli vybráni Ervín Golc a Emil Laube.

Předsedou místní volební komise byl Helmut Tuček, náměstkem předsedy této komise Ervín Pospíšil a tajemníkem Helmut Petrák.

Jak je výše uvedeno, vedle obvodní volební komise existovala ještě místní volební komise. Její účel není zcela jasný, pouze se v archivních materiálech našel zápis, ve kterém se hovořilo o tom, že místní volební komise „prozkoumala zápisy o sčítání hlasů sestavené obvodní komisí pro volbu do MNV ve Zhořci a zjistila, že při volbě do MNV byli zvoleni za členy všichni kandidáti.“³²⁵

Před zahájením samotných voleb se předseda okrskové volební komise ujistil, že je přítomna nadpoloviční většina členů komise, potřebná k platnému usnášení se, a před členy komise se přesvědčil, zda je volební schránka prázdná, a zapečetil ji. Poté předseda volební komise zkontroloval, zda je připraven seznam voličů volebního

³²⁵ SOKA Tachov, MNV Zhořec (karton), Volby 1954 (desky), *Zápis o hlasování z 16. 5. 1954.*

okrsku, hlasovací lístky a potřebné tiskopisy, rozdělil úkoly mezi jednotlivé členy komise a pomocné síly a zahájil v sedm hodin ráno hlasování.

Voliči s voličskými průkazy byli zapisováni do zvláštního seznamu, který po ukončení hlasování podepsal předseda a tajemnice okrskové volební komise. Hlasování prohlásil předseda za ukončené v šest hodin večer. Poté se zapečetily nepoužité hlasovací lístky, byla otevřena volební schránka a přikročeno k určování výsledků voleb. Zde pro přehled uvádím jednotlivé kandidáty a počet hlasů, které obdržely:

Karel Beránek	117 hlasů
Karel Stehlík	109 hlasů
Helmut Petrák	111 hlasů
Pavel Krüger	115 hlasů
Anna Laubová	120 hlasů
Jarmila Jonášová	118 hlasů
Bedřich Lelek	112 hlasů
Erich Hovorka	118 hlasů
Bedřiška Vránová	115 hlasů

Tab. 2: Kandidáti ve volbách do MNV ve Zhořci, konaných 16. května 1954.

VIII/2. Volby do KNV 16. května 1954

Ve volebním obvodu č. 72 pro volbu do Krajského národního výboru v Plzni se uskutečnily volby stejně jako do místního národního výboru 16. 5. 1954. Celkem se hlasování zúčastnilo 132 obyvatel. Pro jediného kandidáta Adolfa Veštu hlasovalo 94 voličů. Náměstkem předsedy komise byl vybrán Jindřich Laube, tajemnicí komise Alžběta Mundilová, členem komise Karel Mundil a jako zástupci obvodních volebních komisí se voleb účastnili Alfréd Hejtmánek a Rainhold Petrák.³²⁶

VIII/3. Volby do ONV 16. května 1954

Konečně téhož dne probíhaly i volby do Okresního národního výboru ve Stříbře. Ve volebním obvodu č. 10 byl náměstkem předsedy komise Jindřich Laube, tajemnicí komise Alžběta Mundilová, členem komise Karel Mundil a zástupci obvodních volebních komisí Alfréd Hejtmánek a Rainhold Petrák. Voleb v tomto volebním obvodu se účastnilo sto třicet dva obyvatel. Jediný kandidát Bohumil Lejnar obdržel 94 hlasů stejně jako kandidát Adolf Vešta do Krajského národního výboru v Plzni.³²⁷

94 hlasů ze 132 není mnoho a je to také na 50. léta velmi neobvyklé. V období komunismu mívali kandidáti ve volbách minimálně 94% úspěšnost a v těchto dvou případech se jednalo o úspěšnost 71%. Můžeme se jen domnívat, že šlo pravděpodobně o nesouhlas s tehdejší režimem.³²⁸ Naproti tomu kandidáti do místního národního výboru obdrželi poměrně velký počet hlasů. Všichni kandidáti byli totiž reemigranti a v obci Zhořec, která byla reemigranty osídlena celá, nešlo jiný výsledek voleb ani předpokládat.

³²⁶ SOkA Tachov, MNV Zhořec (karton), Volby 1954 (desky), *Zápis o hlasování z 16. 5. 1954.*

³²⁷ *Tamtéž.*

³²⁸ Bohumil Lejnar byl členem KSČ. O Veštovi to nelze zjistit, ale vzhledem k tomu, že kandidoval do vyšší funkce v KNV, tak se dá předpokládat, že byl členem strany.

VIII/4. Volby do MNV 15. dubna 1957

Další volby do Místního národního výboru ve Zhořci se konaly 19. 5. 1957.³²⁹ Volební komisi volebního obvodu č. 10 předsedal Miroslav Buralt, náměstkem předsedy se stal Bedřich Lelek a tajemnicí komise byla Aurelie Laubová. V místnosti, kde obvodní volební komise prováděla sčítání hlasů, byli přítomni i zástupci organizací pracujících a tisku: František Klavrza a Anna Laubová za ONV.

Podle zápisu o registraci ze dne 15. 4. 1957 byli v tomto obvodu zaregistrováni tito kandidáti Národní fronty:

Bedřich Mundil	123 hlasů
Ilza Beránková	119 hlasů
Helmut Tuček	124 hlasů
Anna Laubová	119 hlasů
Karel Stehlík	110 hlasů
Ervín Pospíšil	120 hlasů
Pavel Krüger	118 hlasů
Karel Jelínek	121 hlasů
Erich Hovorka	124 hlasů

Tab. 3: Kandidáti ve volbách do MNV ve Zhořci, konaných 15. dubna 1957.

³²⁹ V archivních materiálech se již nenacházely zápisy z voleb do KNV a ONV v tomto roce, proto uvádím pouze volby do MNV.

Celkový počet voličů, zapsaných ve volebním obvodu č. 10 do seznamu voličů, čítal 125 obyvatel. Všichni ze 125 se zúčastnili hlasování. Na základě sečtených hlasů se zjistilo, že žádné vhozené volební lístky nebyly neplatné a voliči odevzdali 125 platných lístků.

Podle ustanovení § 78 zákona o volbách do národních výborů stanovila volební komise, že podle zjištěných výsledků o hlasování a sčítání hlasů byli za členy MNV ve Zhořci, volebním obvodu č. 10, zvoleni všichni tito kandidáti.³³⁰

Celkově z voleb v 50. letech výrazně vyplývá podpora kandidátů do místního národního výboru ze strany obyvatel Zhořce a přilehlých vesnic, která je opodstatněná vzhledem k tomu, že se také jednalo o reemigranty, jak již bylo řečeno v úvodu této kapitoly. Naproti tomu podpora "jiných" kandidátů byla výrazně menší z důvodů uvedených v samotném textu této podkapitoly.

VIII/5. Vznik místního odboru Sboru českých exulantů ve Zhořci

V pondělí 23. září 1946 svolal předseda Místního národního výboru ve Zhořci Vilém Hovorka schůzi občanů na 20. hodinu. Jediným bodem programu bylo seznámit se s prací Sboru českých exulantů v Praze³³¹, sídlícího v hlavním městě, v Jungmannově ulici č. 9. Následně se shromáždění exulantů usneslo vytvořit ve Zhořci místní odbor Sboru českých exulantů³³². Předsedou tohoto odboru byl zvolen Miroslav Nevečeřal, místopředsedou Jiří Tuček, pokladníkem Emil Petrák, zástupcem pokladníka Erich Jelínek a jednatelem Vilém Hovorka. Místní odbor Sboru českých exulantů čítal při svém založení celkem pětadesát členů.³³³

Sbor českých exulantů v Praze měl za cíl sdružovat potomky českých exulantů, repatriovaných od roku 1918, a ostatní navrátilce z Polska české a slovenské národnosti

³³⁰ *Tamtéž.*

³³¹ 26. srpna 1931 vytvořen z iniciativy faráře Radechovského Pracovní sbor českých exulantů. Během druhé světové války došlo k jeho rozpuštění a 12. srpna 1946 znovuoobnovení pod názvem Sbor českých exulantů. Od 11. ledna 1947 nesl název Sbor českých exulantů i navrátilců z Polska. Kromě Sboru českých exulantů založil Radechovský 10. srpna 1924 i Stavební a bytové družstvo českých exulantů.

³³² Přípravný výbor.

³³³ SOkA Tachov, MNV Zhořec, Sbor českých exulantů (desky), *Zápis o utvoření místního odboru a seznam nových členů.*

a pečovat o ně v duchovním, mravním a hmotném směru. Jednací řečí byla stanovena čeština a slovenština.³³⁴

Členové spolku se rozdělovali na čtyři typy: čestní, zakládající, řádní a přispívající. Čestní členové se zasloužili o spolek a byli jmenováni valnou schůzí na návrh správního výboru. Zakládající členové do spolku vložili nevratně 1000 Kčs najednou. Za řádného člena byl považován ten, koho přijal správní výbor spolku a kdo ročně platil minimálně 50 Kčs jako členský příspěvek. Přispívající členové, přijatí správním výborem, naopak spolku každoročně platili jen 25 Kčs. Valná schůze měla právo změnit výši příspěvků a správní výbor mohl snížit nebo zrušit placení příspěvků v závažných případech, ponejvíce asi ve finančních problémech. Pokud neschválil správní výbor přijetí někoho za člena sboru, mohl se dotyčný písemně odvolat k nejbližší valné schůzi.³³⁵

Členové spolku, plnící řádně své povinnosti, měli právo účastnit se všech spolkových schůzí s výjimkou schůzí správního výboru. Dále mohli vznášet dotazy, návrhy a hlasovat. Měli také právo volit a být voleni do správního výboru.³³⁶ Členové spolku byli povinni horlivě podporovat účel spolku, získávat pro spolek přátele, platit pravidelně členské příspěvky, dodržovat spolkové stanovy a zdržovat se všeho, co by spolku uškodilo.³³⁷

Členství zaniklo v případě, že člen své vystoupení písemně oznámil, úmrtím, nebo vyloučením, které musela na návrh správního výboru odsouhlasit celá valná schůze. Důvodem k vyloučení bylo hrubé porušení členských povinností.³³⁸

Správnímu výboru příslušelo rozhodovat ve všech případech působnosti spolku, vykonávat usnesení valné schůze, zřizovat a rušit odbočky. Přijímal nebo propouštěl spolkové zaměstnance a členy spolku.³³⁹

Rozepré, vzniklé ze spolkových poměrů, rozhodoval smírčí soud bez možnosti odvolání. Skládal se ze tří soudců a tří náhradníků z řad členů spolku, zvolených valnou schůzí na tři roky. Došlo-li k rozeprě, měly strany právo jednoho smírčího soudce

³³⁴ SOKA Tachov, MNV Zhořec, Sbor českých exulantů, *Stanovy Sboru českých exulantů i navrátilců z Polska v Praze*, s. 3.

³³⁵ *Tamtéž*, s. 6.

³³⁶ *Tamtéž*, s. 7.

³³⁷ *Tamtéž*.

³³⁸ *Tamtéž*, s. 8.

³³⁹ *Tamtéž*, s. 14 - 15.

odmítnout a zvláštním písemným podáním, učiněným předsedovi spolku, dosadit na jeho místo kteréhokoliv z náhradníků. Předseda spolku pak svolal písemně takto konstituovaný soudcovský sbor, jemuž povoláný musel vyhovět. Soud, kterému předsedal jeho nejstarší člen, rozhodoval většinou.³⁴⁰

K potvrzení místního odboru (odbočky) spolku Sboru českých exulantů a navrátilců z Polska ve Zhořci došlo 14. října 1948.³⁴¹ Účelem odbočky bylo rozvíjet činnost Sboru českých exulantů v obvodu své působnosti. Mimo to se měla starat o získávání nových členů spolku. Správu odbočky vykonávala valná schůze a její výbor. Valnou schůzi svolával každoročně předseda nebo místopředseda odbočky nejdéle do konce února každého roku vždy alespoň čtrnáct dní dopředu a s určením jejího programu.

Návrh programu první ustavující valné schůze sestával z těchto bodů:

1. Zahájení schůze předsedou
2. Krátká pobožnost (zpěv, modlitba, čtení Písma, kázání)
3. Volba předsednictva schůze a zapisovatele
4. Celková zpráva o dosavadní činnosti přípravného výboru
5. Udělení absolutoria přípravnému výboru
6. Volby nového výboru odbočky
 - a) předsedy
 - b) místopředsedy
 - c) jednatele
 - d) pokladníka
 - e) přehlížeatele účtů odbočky
 - f) volba dalších členů výboru, pokud má odbočka více jak padesát členů
7. Volné návrhy
8. Ukončení schůze písní a modlitbou

³⁴⁰ *Tamtéž*, s. 15.

³⁴¹ SOKA Tachov, karton MNV Zhořec, *Sbor českých exulantů* (desky).

K platnému usnesení byla nutná přítomnost nadpoloviční většiny členů odbočky. Pokud se nesešel v určenou hodinu potřebný počet členů k usnášení se, konala se o hodinu později druhá valná schůze, kdy se volilo za každého počtu členů. Volby uvnitř odbočky se konaly prostřednictvím hlasovacích lístků nebo aklamací. Zrušení odbočky podléhalo schválení správního výboru.

Výbor odbočky Sboru českých exulantů tvořil předseda, místopředseda, jednatel, pokladník a prohlížeč účtů odbočky. Také se zde nacházeli další, nejvýše však čtyři členové výboru, v případě, že v odbočce bylo více než padesát členů. Členy výboru volilo valné shromáždění na dobu jednoho roku. Na členské schůze odbočky docházeli členové podle potřeby, nejméně však jednou za čtvrt roku.³⁴²

Archivní prameny se nezmiňují o tom, zda ve výboru odbočky Sboru českých exulantů stáli ve funkcích stejní lidé jako v přípravném místním odboru. Žádná činnost tohoto Sboru ve Zhořci také není doložena.

Sbor českých exulantů v Praze však uspořádal v době své činnosti dva sjezdy reemigrantů - v roce 1946 v Praze a v roce 1952 v Litoměřicích. Zprostředkovával hmotnou pomoc reemigrantům (především z Ameriky) a staral se i o potřebnou náboženskou literaturu. Těžiště jeho práce se však více přesouvalo na péči o reemigranty ze Zelova, ke kterému měli vedoucí činitelé Sboru nejužší vztah.

Tato organizace pamatovala i na zajištění historických pramenů k dějinám emigrace i reemigrace. Pokoušela se o soupis starých tisků mezi reemigranty a plánovala založení vlastního muzea.³⁴³

31. prosince 1953 došlo na doporučení nadřízených státních orgánů k likvidaci Sboru českých exulantů.³⁴⁴

³⁴² SOKA Tachov, MNV Zhořec, Sbor českých exulantů, *Stanovy odbočky Sboru českých exulantů i navrátilců z Polska ve Zhořci*.

³⁴³ Dopusud založeno nebylo.

³⁴⁴ Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*, Praha 2005, s. 377 - 378.

IX. REEMIGRANTI A CÍRKVE

IX/1. Vznik prvních sborů Bratrské jednoty baptistů v Čechách

Víra hrála v životě reemigrantů velmi důležitou roli. Kvůli ní odešli do ciziny v 18. století, trpěli a po dvě stě let ji tam stále uchovávali. Byl to zásadní prvek jejich identity. To, co je po staletí pojilo. Také po návratu do Čech byla víra pro reemigranty zásadní navzdory dobovému nástupu ateismu. Pobožnost se také stala součástí jejich schůzí.³⁴⁵ Rovněž ve vedení Místního národního výboru ve Zhořci stáli pouze reemigranti, tudíž věřící lidé, což v té době nebylo v ostatních částech republiky příliš obvyklé. Vzhledem k tomu, že zůstávali pevní ve víře, stávali se zároveň posilou ostatních protestantských církví. I přes možné potíže s novým režimem zakládali stále nové sbory a stavěli nové modlitebny, což také nebylo časté.

Ještě než se zmíním o vzniku sboru Bratrské jednoty baptistů v Teplé, založeného reemigranty z Táborska, chtěla bych krátce shrnout historii této církve u nás.

Počátky baptistické misie na našem území sahají do roku 1858, kdy začal do Broumova dojíždět baptistický kazatel Magnus Knappe³⁴⁶ z Freiburgu³⁴⁷ z Pruského Slezska a misijně působit v tomto kraji. Jeho pobyt v Broumově ho stál několikadenní vězení. Nedal se však odradit počátečními neúspěchy.

Trvalo několik let, než na jeho kázání uvěřil hlouček dosud nevěřících posluchačů. První byl na vyznání nové víry pokřtěn Franz Pohl ze Šenova. Křest se uskutečnil ve Freiburgu. V roce 1872 přijal novou víru také Čech Václav Cinekr, který se v roce 1874 nastěhoval do malé vsinky Hled'sebe u Prahy, kde si pořídil živnost, a ve svém domě začal organizovat shromáždění. Navštěvovalo ho jen několik přátel. Když se o této malé skupince věřících dozvěděl kolportér Biblí, misijní pracovník

³⁴⁵ Viz VII/5. Vznik místního odboru Sboru českých exulantů ve Zhořci.

³⁴⁶ Magnus Knappe (1822 - 1910) - baptistický kazatel, narozen v Ullersdorfu. V roce 1858 byl na konferenci Pruského svazu německých baptistických sborů ustanoven misionářem pro Horní Slezsko. Viz Jan VYCHOPEŇ – Jaroslav SMÍLEK – Vlastimil POSPÍŠIL, *Kazatelé Bratrské jednoty baptistů*, Praha 2005, s. 57.

³⁴⁷ Dnes polské město Świebodzice.

a později kazatel Augustin Meereis,³⁴⁸ začal ji navštěvovat. V roce 1879 byl povolán za kazatele vídeňského baptistického sboru. Augustin Meereis získal pro baptistickou zásadu křtu na vyznání víry Jindřicha Novotného,³⁴⁹ kazatele svobodné reformované církve.³⁵⁰ V roce 1885 tedy došlo k založení prvního baptistického sboru v Čechách ve vesnici Hled'sebe u Prahy.

Na počátku dvacátého století se baptistické shromáždění přesunulo z domu v Hled'sebi do Prahy. Na Vinohradech byl zakoupen dům a v jeho dvoře postavena nová modlitebna, otevřená k pětistému výročí upálení Mistra Jana Husa, tedy v roce 1915. Ani zde nebyly začátky lehké. Rakouská vrchnost se všemožně snažila stavět překážky novému náboženskému hnutí. Shromáždění zavírala a členy pokutovala za neuposlechnutí zákazu shromažďování. Pražský baptistický sbor začínal se šestnácti členy. Za deset let se jejich počet zvýšil na sto osmdesát.³⁵¹

V roce 1898 byl založen po Praze druhý baptistický sbor na našem území v Brně. Zakladatelem se stal průkopník baptistické misie na Moravě Norbert Fabián Čapek.³⁵²

Na konci devatenáctého století zapustila baptistická práce své trvalé kořeny i v Jablonci nad Nisou. Sem se nastěhovali manželé Friedrichovi z Vídně, baptisticky³⁵³ pokřtění mezi prvními pěti ve Vídni v roce 1869 Onckenovým³⁵⁴ spolupracovníkem kazatelem Lehmanem.³⁵⁵ Členy jabloneckého sboru byli především obyvatelé německé národnosti. V roce 1907 vídeňský sbor posílá do Jablonce nad Nisou kazatele Peterse. Jablonecký sbor se stal po Praze a Brně třetím samostatným sborem v Čechách a na Moravě. V roce 1914 narukoval kazatel Bernard Peters³⁵⁶ do války, kde na následky zranění ve vojenské nemocnici zemřel. Až v roce 1939 přišel

³⁴⁸ Augustin Meereis (1847 - 1929). Viz Jan VYCHOPENĚ – Jaroslav SMÍLEK – Vlastimil POSPÍŠIL, *Kazatelé Bratrské jednoty baptistů*, Praha 2005, s. 71.

³⁴⁹ Jindřich Novotný st. (1846 - 1912). *Tamtéž*, s. 78.

³⁵⁰ Vlastimil POSPÍŠIL, *100 let baptistické práce v Čechách a na Moravě*, in: 100 let života víry. Jubilejní sborník Bratrské jednoty baptistů, edd. Vladimír DVOŘÁK – Vlastimil POSPÍŠIL, Praha 1989, s. 77.

³⁵¹ *Tamtéž*, s. 78.

³⁵² PhDr. ThDr. Norbert Fabián Čapek (1870 - 1942). Viz Jan VYCHOPENĚ – Jaroslav SMÍLEK – Vlastimil POSPÍŠIL, *Kazatelé Bratrské jednoty baptistů*, Praha 2005, s. 30.

³⁵³ Pokřtění křtem ponořením.

³⁵⁴ Johann Gerhard Oncken (1800 - 1884) - německý baptistický kazatel, nazývaný "otec kontinentálních baptistů", "otec německých baptistů" nebo "apoštol evropských baptistů". J. G. Oncken půl století směřoval a vedl rozšíření baptistů přes Německo do značné části Evropy.

³⁵⁵ Německý baptistický kazatel, žijící v 19. století.

³⁵⁶ Bernard Peters (1885 - 1918). Viz *tamtéž*, s. 96.

do Jablonce kazatel Reinhold Nischik,³⁵⁷ ale již v roce 1941 musel odejít na frontu. Po ukončení druhé světové války měl německý sbor šedesát devět členů, po odsunu jich zbylo jen šest.

Poté začala misijní práce v Rokytnici u Vsetína. Rokytnice byla nejprve kazatelskou stanicí brněnského sboru. K osamostatnění došlo v roce 1913.

První světová válka přinesla snížení počtu členů, mnozí museli odejít na frontu. Po válce nastalo uvolnění a nové nadšení pro misijní práci. Byly založeny nové sbory. V roce 1919 přijali čeští baptisté nový název "Bratrská jednota Chelčického". Tímto se chtěli přihlásit k české reformaci. Členové na Slovensku však tento název nepřijali, protože v něm cítili něco nacionálního. Na celostátní konferenci v Klenovci v roce 1920 tedy odhlasovali název "Bratrská jednota československých baptistů". Konference rozhodla, že oba názvy budou jen dočasné, pokud se nenajde pojmenování nové.³⁵⁸

V té době čítala Bratrská jednota československých baptistů 1200 členů. Během let 1919 - 1939 vzniklo devět dalších sborů této jednoty. Jednalo se o sbor v Bělé pod Bezdězem, Brno - Husovice, Zlín, Kroměříž, Lipová, Pardubice, Ostrava, Vikýřovice a Vysoké Mýto. Kromě vikýřovického sboru všechny sbory vznikly misijním působením. Sbor ve Vikýřovicích byl založen reemigranty, kteří se po první světové války vrátili do vlasti ze Zelova a částečně i z Volyně.

Po druhé světové válce se ustavily nové sbory přistěhováním Čechů a Slováků z Volyně, Polska, Rumunska, Maďarska, Německa a jiných zemí. Mezi tyto sbory patřila Aš, Cheb, Liberec, Lovosice, Šumperk, Teplá a Žatec a na Slovensku pak především sbory v Bratislavě a Lučenci.³⁵⁹

IX/2. Vznik sboru Bratrské jednoty baptistů v Teplé

Sbor Bratrské jednoty baptistů (BJB) v Teplé byl založen v roce 1946 českými reemigranty, členy bývalých baptistických sborů v Čermíně, Zelově a Lodži v Polsku.

³⁵⁷ Reinhold Nischik (1913 - 1998). Viz *tamtéž*, s. 76.

³⁵⁸ Vlastimil POSPÍŠIL, *100 let baptistické práce v Čechách a na Moravě*, in: 100 let života víry. Jubilejní sborník Bratrské jednoty baptistů, edd. Vladimír DVOŘÁK – Vlastimil POSPÍŠIL, Praha 1989, s. 79.

³⁵⁹ *Tamtéž* s. 80.

Bývalí obyvatelé Čermína se usadili ve Zhořci a v okolních obcích, ze Zelova a Lodže zase v Teplé a jejím přilehlém okolí.³⁶⁰

Emil Líbal³⁶¹ vzpomínal: „Do Čech jsme se přistěhovali v listopadu 1945 z exilu v Polsku (Zelov, Lodž) a část se nás usadila v Teplé a okolních vesničkách. Kde byl větší počet protestantských rodin, začaly se shromažďovat a vždy se našel někdo, kdo vedl náboženské skupinky. Já s rodinou jsme se usadili v Rankovicích, kde nás bylo asi dvacet protestantských rodin, z toho pět baptistů a jeden člen církve bratrské, ostatní z církve evangelické. Začali jsme se shromažďovat ve školní budově, kde jsem vedl shromáždění. S dětmi jsme začali pracovat hned na počátku se sestrou Kulhavou.³⁶² Na Vánoce jsme se s dětmi naučili nějaké básně a písně a při stromečku jsme společně slavili Štědrý večer.

Každou neděli dopoledne jsme měli pravidelně shromáždění, odpoledne měla nedělní škola své shromáždění. Děti bylo asi dvacet. Tak to šlo půl roku. V Teplé se baptisté shromažďovali v domě br. Karla Tomeše na Lidické ulici dost nepravidelně. Mezitím jsem napsal do Prahy předsedovi br. kaz. Říčařovi,³⁶³ že v Teplé a okolí je na dvacet členů baptistického sboru a žádal jsem ho, aby nás přišel někdo navštívit, ale odpověď jsem nedostal. Koncem roku 1945 [27. 12. 1945] se přistěhovali další exulanti z Čermína, kteří byli vzdáleni od Teplé 9 - 12 km, roztroušeni v různých obcích. Usídlilo se tam asi šedesát členů baptistů, takže bylo možno uvažovat o sloučení a utvoření sboru. Toto jsem napsal v dalším dopise br. Říčařovi.“³⁶⁴

Mezi reemigranty byli jak baptisté, tak i evangelíci. Zpočátku se scházeli v rodinách nebo ve škole v Pačině ke společným ekumenickým modlitbám a k naslouchání Božího slova. Mezi navrátilci však záhy došlo k rozporům. Někteří členové evangelické církve prohlašovali, že baptisté v Československu nemají taková práva jako oni. Prý jedině když se s nimi spojí, udrží to, co zatím získali.³⁶⁵

³⁶⁰ Sbor Bratrské jednoty baptistů v Teplé u Toužimi, in: Historie sborů BJB v ČSR, Praha 1994, s. 92 (autor neuveden).

³⁶¹ Člen BJB v Teplé.

³⁶² Členka BJB v Teplé.

³⁶³ Jan Říčař (1894 - 1978) - zakladatel pardubického sboru BJB. Jedním z předsedů BJB v Československu. Viz Jan VYCHOPENĚ – Jaroslav SMÍLEK – Vlastimil POSPÍŠIL, *Kazatelé Bratrské jednoty baptistů*, Praha 2005, s. 110.

³⁶⁴ Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*, Praha 2005, s. 343.

³⁶⁵ Sbor Bratrské jednoty baptistů v Teplé u Toužimi, in: Historie sborů BJB v ČSR, Praha 1994, s. 92 (autor neuveden).

Tehdy Artur Novák³⁶⁶ s manželkou pozvali svého švagra, baptistického kazatele Jana Jersáka³⁶⁷ z Brna, k návštěvě a pomoci při vyjasnění vztahů. Po jeho příjezdu se na zvláštním setkání členů obou denominací sporné věci vyřešily a byl ustanoven baptistický sbor. Stalo se tak na květnou neděli 14. 4. 1946 v domě Otilie Pospíšilové v Kohoutově. Přítomno bylo 42 členů bývalého baptistického sboru v Čermíně a pozvaný kazatel Jersák z Brna. Byli zvoleni i starší sboru – Bedřich Moses jako předseda sboru, Karel Křehký, Karel Tomeš a Vilém Pospíšil. Hlavním střediskem sboru se stala Teplá. Sbor však zatím neměl ani modlitebnu, ani kazatele.

V říjnu 1946 členové zvolili za kazatele Josefa Pospíšila,³⁶⁸ rodáka ze Zelova, v té době laického pracovníka z Vikýřovic. Také místo ke scházení se vzápětí vyřešilo. Místnost propůjčil na rok Vilém Mundil z Vrbice u Bezdruzic.³⁶⁹

Počátkem roku 1947 byly založeny další kazatelské stanice³⁷⁰ tepelského sboru, a sice ve Staré Roli a v Bělé pod Radbuzou. V tomto roce se také shromáždění přesunulo z Vrbice do Hanova k Jaroslavu Novákovi. Na jaře 1947 se podařilo koupit dům ke shromáždění v Teplé, kde byly i vhodné místnosti pro byt kazatele. V Hanově se však shromáždění konala i nadále.

V roce 1948 přibyla další stanice v Jesenici u Podbořan. Shromáždění se konala i v Blatně a Oráčově.

V květnu 1949 se přestěhoval Jaroslav Novák z Hanova do Kanady, a proto se musela hledat nová modlitebna pro věřící, kteří navštěvovali bohoslužby v Hanově. Místnost se našla u členky sboru, paní Petrákové v Pačíně, která bez nároků na odměnu poskytla sboru ve svém domě sál bývalého hostince,³⁷¹ kde tyto prostory sloužily do podzimu 2007 jako jedna ze stanic sboru, odkud se členové přemístili do vhodnějšího objektu bývalého kina v Konstantinových Lázních, upraveného na modlitebnu.

³⁶⁶ Člen BJB v Teplé.

³⁶⁷ Viz Jan VYCHOPĚŇ – Jaroslav SMÍLEK – Vlastimil POSPÍŠIL, *Kazatelé Bratrské jednoty baptistů*, Praha 2005, s. 54.

³⁶⁸ *Tamtéž*, s. 99.

³⁶⁹ *Sbor Bratrské jednoty baptistů v Teplé u Toužimi*, in: *Historie sborů BJB v ČR*, Praha 1994, s. 92 (autor neuveden).

³⁷⁰ Kazatelská stanice je pojem používaný v protestantských církvích pro místo, kde se konají bohoslužby, ale které není sídlem sboru, a nebydlí zde kazatel (farář).

³⁷¹ *Tamtéž*, s. 93.

V roce 1949 také vznikla stanice v Lestkově a ve Hvožd'anech, začátkem roku 1950 poté stanice v Pytlově u Černošína.

V roce 1956 se stal novým kazatelem sboru Karel Buba.³⁷² Bývalý kazatel Josef Pospíšil totiž odešel do důchodu.³⁷³ V témže roce došlo k přeložení stanice v Pytlově do Těchlovic u Stříbra.

Rok 1962 je poznamenán odstěhováním některých členů, takže stanice ve Hvožd'anech zcela zanikla. V roce 1966 byl po desetileté službě kazatel Buba vystřídán Vladislavem Marešem.³⁷⁴ Karel Buba rovněž jako předchozí kazatel odešel do důchodu.³⁷⁵

V roce 1971 nastoupil v Teplé do kazatelské služby Jiří Legierski,³⁷⁶ když Mareš musel ze zdravotních důvodů práce zanechat a odejít do důchodu. O dva roky později byl novému kazateli odebrán státní souhlas ke kazatelské službě.³⁷⁷ Sbor se tedy ocitl bez kazatele.

Nakonec v roce 1975 nastoupil do sboru jako kazatel Karel Kuc.³⁷⁸ Ten zde pobyl dva roky, když do sboru přišla prosba o jeho uvolnění pro sbor v Chebu a zároveň o přijetí kazatele Vladimíra Vacka³⁷⁹ z Aše. Kazatel Vacek pak ve sboru sloužil až do roku 1979.³⁸⁰ Od roku 1980 se stal kazatelem tepelského sboru opět Karel Kuc, a to na přání sboru, s plným souhlasem kazatele Vacka. Působil zde až do poloviny roku 1985, kdy se ze zdravotních důvodů služby vzdal. Na jeho místo nastoupil Miroslav Jersák,³⁸¹ působící ve sboru do roku 1993.³⁸² Poté se ještě vystřídali kazatelé Jiří Legierski a od roku 1997 Jaroslav Pospíšil.³⁸³

³⁷² Viz Jan VYCHOPENĚ – Jaroslav SMÍLEK – Vlastimil POSPÍŠIL, *Kazatelé Bratrské jednoty baptistů*, Praha 2005, s. 135.

³⁷³ *Sbor Bratrské jednoty baptistů v Teplé u Toužimi*, in: *Historie sborů BJB v ČSR*, Praha 1994, s. 94.

³⁷⁴ Viz Jan VYCHOPENĚ – Jaroslav SMÍLEK – Vlastimil POSPÍŠIL, *Kazatelé Bratrské jednoty baptistů*, Praha 2005, s. 69.

³⁷⁵ *Sbor Bratrské jednoty baptistů v Teplé u Toužimi*, in: *Historie sborů BJB v ČSR*, Praha 1994, s. 95.

³⁷⁶ Viz Jan VYCHOPENĚ – Jaroslav SMÍLEK – Vlastimil POSPÍŠIL, *Kazatelé Bratrské jednoty baptistů*, Praha 2005, s. 161.

³⁷⁷ *Sbor Bratrské jednoty baptistů v Teplé u Toužimi*, in: *Historie sborů BJB v ČSR*, Praha 1994, s. 96

³⁷⁸ Viz Jan VYCHOPENĚ – Jaroslav SMÍLEK – Vlastimil POSPÍŠIL, *Kazatelé Bratrské jednoty baptistů*, Praha 2005, s. 157.

³⁷⁹ *Viz tamtéž*, s. 203.

³⁸⁰ *Sbor Bratrské jednoty baptistů v Teplé u Toužimi*, in: *Historie sborů BJB v ČSR*, Praha 1994, s. 97.

³⁸¹ Viz Jan VYCHOPENĚ – Jaroslav SMÍLEK – Vlastimil POSPÍŠIL, *Kazatelé Bratrské jednoty baptistů*, Praha 2005, s. 147. Sbor BJB v Teplé, s. 98.

³⁸² *Sbor Bratrské jednoty baptistů v Teplé u Toužimi*, in: *Historie sborů BJB v ČSR*, Praha 1994, s. 98.

³⁸³ Viz Jan VYCHOPENĚ – Jaroslav SMÍLEK – Vlastimil POSPÍŠIL, *Kazatelé Bratrské jednoty baptistů*, Praha 2005, s. 147. Sbor BJB v Teplé, s. 176.

IX/3. Vznik sboru ČCE v Černošíně

Po návratu reemigrantů z Polska bylo jen otázkou času, kdy dojde k založení nových sborů, protože věřící se chtěli scházet k bohoslužbám stejně tak jako v Polsku. Jak již bylo uvedeno, evangelíci i baptisté zpočátku chodili na společné ekumenické bohoslužby do školy v Pačíně. Až posléze si každá církev vytvořila vlastní sbor. Kazatelská stanice ČCE v Černošíně byla založena v této obci právě proto, že v ní i v okolí se nacházelo mnoho právě usídlených reemigrantů. Nejednalo se však o reemigranty z Táborska, ale ze Zelova, Lodže, Kučova a okolí, kteří přišli do Čech o trochu dříve, jak je patrné z data ustavující schůze konané 16. listopadu 1945. Táborští založili až kazatelskou stanici ve Zhořci.

Dne 16. listopadu 1945 se za přítomnosti faráře B. K. Radechovského a diakona S. Kureše z východního sboru v Plzni³⁸⁴ konala v Černošíně v domě č. p. 73 ustavující schůze přípravného výboru kazatelské stanice ČCE v Černošíně. V té době se v Černošíně i v blízkém okolí nacházelo kolem padesáti reemigrantských rodin.³⁸⁵ Jejich jménem pak byl požádán seniorátní úřad při sboru Plzeň - západ o zřízení kazatelské stanice.³⁸⁶ Do přípravného výboru byl zvolen Emil Pospíšil, Josef Faflák a Teofil Petrák. Na zmíněné schůzi byla rovněž vznesena žádost na Místní národní výbor v Černošíně, jestli by mohla být každou neděli propůjčena sboru místnost ve školní budově ke konání bohoslužeb. Současně se započalo biblické vyučování dětí pod vedením Emila Pospíšila.³⁸⁷

Dne 20. ledna 1946 se za přítomnosti diakona plzeňského sboru Bohumíra Kocha sešla ustavující schůze kazatelské stanice v Černošíně. Bohoslužby se měly prozatím konat ve škole až do té doby, než bude k těmto účelům upravena vilka, kterou Místní národní výbor v Černošíně přidělil vznikajícímu sboru. Při bohoslužbách sloužili

³⁸⁴ Dnes Korandův sbor na Anglickém nábřeží v Plzni.

³⁸⁵ *Kronika sboru ČCE v Černošíně* (uložena tamtéž).

³⁸⁶ Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*, Praha 2005, s. 322.

³⁸⁷ *Kronika sboru ČCE v Černošíně* (uložena tamtéž).

každou druhou neděli v měsíci kazatelé ze sboru v Plzni - západ. Při dalších bohoslužbách se střídali presbyteři³⁸⁸ čtenými službami.

Ke stanici v Černošíně se připojily obce Lažany, Lhota, Ostrovce, Pytlov, Svojšín a Víchov, celkem okolo tři sta padesáti členů. Kazatelská stanice si za svého předsedu zvolil Emila Pospíšila. Do výboru stanice byli dále zvoleni: Emil Sláma jako místopředseda, jednatel Josef Nový, pokladník Josef Faflák, revizor Josef Taraba, druhý revizor Ludvík Mundil a jako další členové výboru Teofil Petrák, Teofil Jančík, Bedřich Grigar a Adolf Valta.³⁸⁹

V Lestkově a přilehlých obcích Milkově a České Domaslavi bylo asi 250 členů, exulantů z Kučova, Velkého a Malého Tábora. Shromáždění se zde konala od března 1946 ve školní budově, bývalém hostinci. Při bohoslužbách se střídal kazatel z Plzně a Emil Pospíšil z Černošína. Kazatelská stanice v Lestkově byla řádně ustavena 19. května 1946, kdy do výboru členové zvolili Františka Vondráčka, Josefa Jirsáka, Miroslava Jančíka, Apolona Ditricha, Bedřicha Šebestu, Luciána Jančíka, Václava Hrabáka, Bedřicha Hejtmánka a Jiřího Nováka. Teprve 27. června 1946 došlo ke schválení zřízení kazatelské stanice v Lestkově seniorátním výborem.³⁹⁰

Dne 15. srpna 1946 se schází první schůze v nově upravené modlitebně v Černošíně. Zde došlo k přijetí návrhu založení kazatelské stanice ve Zhořci. Současně s tím byl také přijat návrh na založení samostatného farního sboru v Černošíně. Krátce nato kazatelská stanice zvolila nový výbor, jehož předsedou se stal Teofil Jančík a místopředsedou Vilém Tvrdý. Zápis ze schůze shromáždění v Černošíně, konané 18. listopadu 1946, již hovoří o trvalém pobytu kazatele B. Kocha v Černošíně.³⁹¹ Reemigranti především ze Zelova, usídlení v Teplé, se sešli k ustavující schůzi kazatelské stanice 24. března 1946, za účasti 150 osob. Do výboru členové zvolili K. Jelínka, Ad. Ludvíka, Ad. Jelínka, K. Pospíšila a J. Kulhavého. K této kazatelské stanici se hlásili i reemigranti z přilehlých obcí Jankovic, Rankovic, Bezvěrova, Hoštky a Pěkovic. Celkem se jednalo o 800 členů.

³⁸⁸ V Českobratrské církvi evangelické starší sboru, člen kolegia, zvaného staršovstvo, které spravuje sbor. Presbytery povolává sbor z řad svých členů.

³⁸⁹ *Kronika sboru ČCE v Černošíně* (uložena tamtéž).

³⁹⁰ Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*, Praha 2005, s. 324.

³⁹¹ *Kronika sboru ČCE v Černošíně* (uložena tamtéž).

Modlitebna v Teplé byla oficiálně otevřena 12. května 1947.³⁹² Táborští reemigranti zajistili ve Zhořci domek pro svého faráře Nathanela Katschera, který byl ochotný přijít za nimi do Čech.

V dopise synodní radě³⁹³ z 29. září 1946 napsal: „*podepsaný farář sboru Velkotáborského... prosí tímto o laskavé sdělení, zdali bylo by potřebí a Vám milé, že bych dále sloužil sborovníkům svým starým v nové vlasti, jako oni sobě toho přejí. Neznám poměry v dnešních Čechách. Nevím, zdali přeje si takový návrat z Německa vláda církevní aneb politická. Zaznamenávám, že já jsem původu českého, žena však Němka. Děti (5), které všechny mluvily česky, v posledních letech český jazyk zapomněly.*“³⁹⁴

Farář Katscher nakonec zůstal v Německu, kam se po válce dostal z Polska. Necelý rok pracoval v Gräfenthalu, kde zemřela jeho manželka, a od listopadu 1947 převzal reformovaný sbor v Berlíně. Zemřel 29. července 1978. Jeho děti dodnes udržují spojení s některými tábořskými reemigranty.³⁹⁵

Kazatelská stanice ve Zhořci vznikla z exulantů z Čermína a Malého a Velkého Tábora. Celkem navštěvovalo bohoslužby kolem 200 členů. Zpočátku konali ekumenické bohoslužby společně s baptisty ve škole v Pačíně. Později dojížděl přibližně jednou za měsíc kazatel z Plzně. Do výboru kazatelské stanice byli zvoleni: Jiří Tuček jako předseda, dále Josef Mundil, Miroslav Nevečeřal, Vilém Hovorka, Vilém Kořínek a Julius Frič.³⁹⁶

Na základě žádosti členů kazatelské stanice byl ustaven 13. května 1947 synodní radou samostatný farní sbor v Černošíně s platností od 1. května 1947. Do nově ustanoveného sboru patřil i sbor ve Stříbře, oddělený až v roce 1956.

Již 23. března 1948 oznámil sboru kazatel Koch svoje odstoupení. Na jeho místo nastupuje farář Josef Koláčný,³⁹⁷ který však 1. února 1951 odchází ze zdravotních důvodů z Černošína do Růždky. Po něm se stal farářem černošínského sboru Zbyněk

³⁹² Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*, Praha 2005, s. 327.

³⁹³ Synodní rada je nejvyšší, šestičlenný správní orgán ČCE, volený synodem, se sídlem v Praze. V čele stojí nejvyšší představitel církve: synodní senior (duchovní) a synodní kurátor (laik).

³⁹⁴ Tamtéž.

³⁹⁵ Tamtéž, s. 327.

³⁹⁶ Tamtéž, s. 325.

³⁹⁷ Také učitel náboženství na ZDŠ v Pačíně.

Laštovka.³⁹⁸ Tento farář pracuje ve sboru celých čtrnáct let a poté 1. srpna 1965 odchází do sboru v Mariánských Lázních. Na jeho místo nastoupil farář Ludvík Svoboda. Od 12. července 1981 působí ve sboru v Černošíně mladý farář Jan Keller, který byl v roce 1983 zbaven státní správou souhlasu k vykonávání bohoslužeb. Neobsazený sbor je administrován znovu farářem Zbyňkem Laštovkou. Současný farář tohoto sboru Jiří Marván nastoupil v Černošíně jako diakon 1. července 1985.³⁹⁹

³⁹⁸ Taktéž učitel náboženství na ZDŠ v Pačíně.

³⁹⁹ *Kronika sboru ČCE v Černošíně* (uložena tamtéž).

IX. DĚTI REEMIGRANTŮ A ŠKOLY

IX/1. Základní devítiletá škola v Pačíně

Vyučování v Základní devítileté škole v Pačíně bylo zahájeno 10. dubna 1946. Škola sloužila zejména pro děti reemigrantů, kterých se přistěhováním z Polska objevilo v osadách poměrně hodně. Školu navštěvovaly děti z obce Pačín, Kamýk, Loučky, Zhořec a Kohoutov. Jednalo se o jednotřídní školu.⁴⁰⁰

Škola se nacházela v jednopodlažní budově č. p. 16, postavené již v roce 1873. Kromě velké třídy o rozloze 56 m² se ve škole nacházely ještě tři místnosti o celkové velikosti 51 m², sloužící jako byt pro ředitele školy. Konkrétně se jednalo o kuchyň (11 m²), první pokoj (18 m²) a druhý pokoj (22 m²). Výměra pozemku, na němž budova stála, čítala 3753 m², z toho hřiště zabíralo 400 m² a výukové pozemky 647 m².⁴⁰¹

Od 1. září 1948 došlo na základě zákona č. 95/1948 Sb. o základní úpravě jednotného školství k přeměně ze základní devítileté školy na školu národní. Škola zůstala nadále jednotřídní s pěti postupnými ročníky. Zvláštností školy se stalo vytvoření oddělení neúplné střední školy⁴⁰² při Národní škole v Pačíně ve školním roce 1949/1950. Důvodem bylo to, že šest žáků z Národní školy v Pačíně, kteří patřili již do střední školy, nemohli pro velkou vzdálenost střední školu navštěvovat. Výuku zajišťovala národní škola a žáci byli zapsáni též v třídním výkazu.

Další školský zákon č. 31/1953 Sb. o školské soustavě a vzdělávání učitelů situaci nezměnil. Škola i nadále zůstala národní s pěti postupnými ročníky. V roce 1957 došlo k přejmenování školy na Národní školu ve Zhořci a tento název nesla škola až do školního roku 1960/1961, i když výuka stále probíhala ve školní budově v Pačíně č. p. 16.

V důsledku dalšího školského zákona č. 186/1960 Sb. se národní škola změnila od 1. září 1961 na základní devítiletou školu s pěti postupnými ročníky. Nový název

⁴⁰⁰ SOkA Tachov, *Základní devítiletá škola Zhořec - Pačín 1946 - 1975 (inventář)*, Tachov 2005, pag. 3.

⁴⁰¹ SOkA Tachov, ZDŠ Pačín K 17 - K 31, *Pasporty - Kniha o budově*, inv. č. 32, evid. jednotka N 1.

⁴⁰² Tehdy tak byl nazýván dnešní 2. stupeň ZŠ:

Základní devítiletá škola Zhořec - Pačín se až do zániku školy v roce 1975 už nezměnil.⁴⁰³

Během devěťadvacetileté existence školy se ve vedení vystřídal několik ředitelů. Jako první působil na škole ve funkci ředitele od 10. 4. 1946 do 31. 8. 1946 František Mates. Po něm nastoupil od 1. 9. 1946 do 30. 9. 1953 ředitel Ota Mach. Od 1. 10. 1953 do 31. 8. 1956 se do vedení školy dostala poprvé žena Jarmila Jonášová. Tu od 1. 9. 1956 až do 31. 8. 1958 vystřídal František Máša. Další ředitelkou se stala Helena Bechyňová, která ve škole setrvala od 1. 9. 1958 do 31. 8. 1964. Dalším ředitelem Základní devítileté školy Zhořec - Pačín byl od 1. 9. 1964 do 31. 8. 1972 František Meloun. Po něm se funkce ujal od 1. 9. 1972 do 31. 8. 1973 Petr Plecítý.⁴⁰⁴ Od 1. 9. 1973 se do funkce opět vrátil František Meloun, který byl zároveň posledním ředitelem této školy, protože jak již bylo zmíněno, v roce 1975 škola zanikla.⁴⁰⁵

IX/1.1 Školní roky 1946/1947 - 1950/1951

Školní rok 1946/1947 byl zahájen 9. září 1946 a ukončen 28. 6. 1947. V tomto školním roce probíhala výuka osmi postupných ročníků v jedné třídě. Ředitelem se nově stal Ota Mach a ve výuce náboženství (českobratrského evangelického) se v tomto školním roce vystřídali tři učitelé: Bohumír Kočí, od 1. 3. 1947 Věra Hromádková a od 6. 5. 1947 Emil Pospíšil. Vzhledem k tomu, že se převážná většina dětí hlásila k českobratrskému evangelickému vyznání, vyučovalo se evangelické náboženství. Několik dětí patřilo i k baptistickému vyznání. Tento školní rok školu nenavštěvoval žádný žák římskokatolického ani pravoslavného vyznání.

Školu navštěvovalo třicet dva žáků, z toho třináct chlapců a devatenáct dívek. Během školního roku do školy přistoupilo šest dětí, tři chlapci a tři děvčata. Stejný počet dětí ve shodném složení také tento rok ze školy vystoupil.

⁴⁰³ SOKA Tachov, *Základní devítiletá škola Zhořec - Pačín 1946 - 1975* (inventář), Tachov 2005, pag. 3.

⁴⁰⁴ V třídním výkazu školního roku 1972/1973 není jméno tohoto ředitele čitelné. Ani archivářka SOKA v Tachově toto jméno v inventáři neuvádí. Tuto informaci jsem zjistila až od pamětníka Oty Hovorky.

⁴⁰⁵ SOKA Tachov, *Základní devítiletá škola Zhořec - Pačín 1946 - 1975* (inventář), Tachov 2005, pag. 3.

V prvním pololetí prvního postupného ročníku dostávali žáci nejen jednu známku jako dnes, ale celkem získali hodnocení ze sedmi předmětů: čtení, psaní a cvičení řeči, prvouka, počty a měřictví, hudební výchova, tělesná výchova, náboženství. V druhém pololetí zůstávaly stejné předměty.

Také v druhém ročníku této jednotřídky se děti učily stejným předmětům jako v ročníku prvním.

Ve třetím ročníku byly děti klasifikovány ze čtení, psaní a cvičení řeči, prvouky, počtů a měřictví, kreslení, psaní, ručních prací, hudební výchovy, tělesné výchovy a náboženství. Ruční práce se rozdělovaly na ruční práce chlapecké a ruční práce dívčí, včetně domácí nauky.

Ve čtvrtém ročníku ubyl předmět čtení a psaní, který vystřídal český jazyk. Dále se děti začaly vzdělávat v ruštině a politické výchově. Prvouku nahradilo učení o vlasti a učení o přírodě. Ostatní vyučovací předměty zůstaly shodné s těmi ze třetího ročníku. Také v pátém postupném ročníku se počet a složení předmětů nezměnil.

V šestém ročníku přibyl žákům zeměpis, dějepis, přírodopis a přírodozpyt, namísto předmětů učení o vlasti a učení o přírodě a psaní.

Stejné předměty jako v šestém ročníku měli žáci i v sedmém a osmém postupném ročníku.⁴⁰⁶

Výuka ve školním roce 1947/1948 probíhala od 1. září 1947 do 28. června 1948 s třiatřiceti žáky. Jednotřídní školu navštěvovalo patnáct chlapců a osmnáct dívek. Během roku do školy přistoupil jeden chlapec a odešli čtyři žáci, dva chlapci a dvě děvčata. Ředitelem školy zůstal i nadále Ota Mach. Ve výuce evangelického náboženství pokračoval jako i minulý rok Emil Pospíšil a Jarmila Kulhánková začala vyučovat domácí práce určené pro dívky.

V první a druhé třídě měli žáci stejné předměty jako v loňském školním roce. Ve třetí třídě se nově pod změněným názvem začala učit občanská výchova, nahrazující předchozí politickou výchovu, kterou však měly dříve děti až od čtvrtého ročníku. Místo prvouky se děti začaly vzdělávat v předmětu učení o vlasti a učení o přírodě. Předměty jako kreslení, psaní, ruční práce, náboženství, hudební a tělesná výchova zůstávaly i nadále.

⁴⁰⁶ SOKA Tachov, ZDŠ Pačín K 1 - K 16 1946 - 1962, inv. č. 1, evid. jednotka K 1.

Ve čtvrtém ročníku probíhala výuka shodně s výukou z minulého roku. Pouze název předmětu politická výchova byl opět změněn na občanskou výchovu. Ty samé vyučovací předměty měli i žáci pátého ročníku.

Podobně jako v předchozím školním roce se děti od šestého do osmého ročníku navíc učily zeměpisu, dějepisu, přírodopisu a přírodopytu.⁴⁰⁷

Dne 1. září 1948 nastoupilo do jednotřídní Národní školy v Pačině šestnáct chlapců a čtrnáct děvčat. Během roku ze školy odešli dva chlapci. Vysvědčení si děti domů odnesly 30. června 1949. Učitelský sbor zůstával ve stále stejném složení: ředitel Ota Mach, učitelka domácích nauk Jarmila Kulhánková a učitel náboženství Emil Pospíšil. Rozdělení předmětů do jednotlivých ročníků bylo ponecháno stejně jako v minulých školních letech.⁴⁰⁸

Nový školní rok 1949/1950 zahájil ředitel Ota Mach 1. září 1949. Náboženství vyučoval nově evangelický farář Josef Koláčný a domácí práce Zdeňka Pešicová a později také Vlasta Žáčková - Rokoská. Celkem se vyučování účastnilo třicet šest žáků, z toho osmnáct chlapců a osmnáct dívek. Dva chlapci a tři děvčata přišli do školy nově na začátku roku a dvě dívky ze školy odešly. Během roku pak se přistěhovali tři chlapci a jedno děvče. Ročník opakovala dvě děvčata a jeden hoch. Poslední školní den proběhl 30. června 1950. V tomto školním roce bylo také při Národní škole v Pačině otevřeno oddělení neúplné střední školy.

V prvním ročníku se děti učily čtení, psaní a cvičení řeči, prvouce, počtům a měřičtví, náboženské, hudební a tělesné výchově. Žáci druhého ročníku měli úplně stejné předměty jako v ročníku prvním. Ve třetím postupném ročníku zůstaly předměty stejné jako v minulém školním roce. Dále dětem přibyl samostatný předmět psaní, kreslení a ruční práce. Čtvrtý ročník v tomto školním roce nenavštěvoval žádný žák. V pátém ročníku se okruh předmětů rozšířil o ruský jazyk. V šestém, sedmém a osmém ročníku zůstaly kromě psaní všechny předměty shodné jako v pátém ročníku.⁴⁰⁹

V tomto školním roce 1950/1951 byl i nadále ředitelem Ota Mach. Náboženskou výchovu učil evangelický farář Josef Koláčný a od 1. června 1951 farář Zbyněk Laštovka. Výuku absolvovalo dvacet osm žáků, osmnáct chlapců a deset dívek. Tři

⁴⁰⁷ *Tamtéž*, inv. č. 2, evid. jednotka K 2.

⁴⁰⁸ *Tamtéž*, inv. č. 3, evid. jednotka K 3.

⁴⁰⁹ *Tamtéž*, inv. č. 4, evid. jednotka K 4.

chlapci začali školu navštěvovat nově. Nikdo z žáků tento rok neopakoval. Vyučovací předměty se od minulého školního roku nelišily.⁴¹⁰

IX/1.2 Školní roky 1951/1952 - 1955/1956

Školní rok 1951/1952 začal 1. září 1951 v jednotřídce se šestadvaceti žáky, patnácti chlapci a jedenácti děvčaty. Jeden chlapec a jedna dívka během roku ze školy odešli. K ukončení školního roku došlo 28. června 1952. Ředitelem byl stále Ota Mach a učitelem náboženství farář Zbyněk Laštovka. Ročník opakovali čtyři žáci. Tento školní rok nedošlo k otevření prvního a pátého ročníku.⁴¹¹

Naposledy školní rok 1952/1953 zastával funkci ředitele Národní školy v Pačině Ota Mach. Náboženství stále vedl farář Zbyněk Laštovka. Ve třídních výkazech tohoto roku jsou známky žáků zaznamenávány celkem ve čtyřech čtvrtletích. Mezi nové žáky patřily dvě dívky a jeden chlapec, jedna dívka a jeden hoch se odstěhovali. Jeden žák také opakoval ročník. Celkem tedy školu navštěvovalo dvacet tři žáků.

Menší změnou bylo to, že v prvním ročníku se neučila prvouka. Druhý ročník tento školní rok v jednotřídce chyběl. Ostatní předměty v dalších ročnících zůstaly stejné.⁴¹²

Od 1. října 1953 působila ve škole ředitelka Jarmila Jonášová. Z dvaceti žáků navštěvovalo národní školu devět chlapců a jedenáct dívek. Na začátku školního roku přišel jeden chlapec a dvě dívky do této školy poprvé. V průběhu roku jedna žákyně ze školy odešla. Jeden žák opakoval ročník. Z pěti postupných ročníků opět třetí ročník nikdo z žáků nenavštěvoval. Od tohoto školního roku se přestala vyučovat náboženská výchova.⁴¹³

V září 1954 do školy nastoupilo celkem osmnáct žáků, osm chlapců a deset dívek. Jeden chlapec a jedno děvče pak přibyli v průběhu roku. Ročník opakovala jedna dívka. Ředitelkou a zároveň i třídní učitelkou zůstala Jarmila Jonášová. V prvním ročníku se děti učily českému jazyku, matematice, dále měly tělesnou, výtvarnou

⁴¹⁰ *Tamtéž*, inv. č. 5, evid. jednotka K 5.

⁴¹¹ *Tamtéž*, inv. č. 6, evid. jednotka K 6.

⁴¹² *Tamtéž*, inv. č. 7, evid. jednotka K 7.

⁴¹³ *Tamtéž*, inv. č. 8, evid. jednotka K 8.

a hudební výchovu. Ve druhém a třetím ročníku zůstaly předměty stejné. Do čtvrtého ročníku nikdo nenastoupil, V pátém ročníku přibyl dějepis, zeměpis a přírodověda.⁴¹⁴

Ředitelkou pro školní rok 1955/1956 byla stávající učitelka Jarmila Jonášová. Školu navštěvovalo celkem dvacet jedna žáků, dvanáct chlapců a devět děvčat. Nově do školy nastoupili dva chlapci a tři dívky. Jedna žákyně odešla ze školy na rok kvůli opožděnému duševnímu vývoji a dva chlapci a jedna dívka přišli do školy v průběhu školního roku. Ročník opakoval jeden chlapec. V tomto školním roce zde někteří žáci navštěvovali i šestý postupný ročník, kde se vyučoval český jazyk, ruský jazyk, dějepis, zeměpis, matematika, přírodověda, tělesná, výtvarná a hudební výchova.⁴¹⁵

IX/1.3 Školní roky 1956/1957 - 1959/1960

Novým ředitelem ve školním roce 1956/1957 se od 1. září 1956 stal František Máša, který byl zároveň i jediným učitelem v této národní škole. Škola čítala dvacet dva žáků, z toho třináct chlapců a devět děvčat. Jeden hoch a jedna dívka přibyli do třídy jako noví žáci. V průběhu roku přišlo do národní školy osm nových dětí a odešlo jich devět.

V první, druhé a třetí třídě se oproti předchozímu školnímu roku zvýšil počet předmětů o jeden, a to ruční práce. Ve čtvrtém ročníku přibyl ruský jazyk a ubyl předmět ručních prací. Děti páté a šesté třídy byly vyučovány českému a ruskému jazyku, dějepisu, zeměpisu, matematice, přírodovědě, tělesné, výtvarné a hudební výchově. Šest dětí v sedmém ročníku mělo navíc i fyziku.⁴¹⁶

Také ve školním roce 1957/1958 zastával funkci ředitele a zároveň i třídního učitele František Máša. Jak již bylo zmíněno, počínaje tímto rokem došlo ke změně názvu na Národní školu ve Zhořci. Na začátku školního roku nastoupilo osm chlapců a sedm dívek, z toho nově přijatých bylo pět dětí. Během roku odešel ze školy jeden

⁴¹⁴ *Tamtéž*, inv. č. 9, evid. jednotka K 9.

⁴¹⁵ *Tamtéž*, inv. č. 10, evid. jednotka K 10.

⁴¹⁶ *Tamtéž*, inv. č. 11, evid. jednotka K 11.

hoch a dvě dívky. Zároveň se přistěhovaly tři dívky. V jednotřídce opakoval ročník jeden žák. Tento školní rok děti navštěvovaly pouze pět postupných ročníků.⁴¹⁷

1. září 1958 vystřídala ve funkci dosavadního ředitele Františka Mášu učitelka Helena Bechyňová. V Národní škole Zhořec nastoupilo na začátku školního roku povinnou školní docházku devět chlapců a čtrnáct dívek. V průběhu roku se odstěhoval jeden hoch a tři dívky. Skladba předmětů zůstávala stejná jako v předchozích letech, pouze v páté třídě se znovu objevil předmět ruční práce.⁴¹⁸

V národní škole i v roce 1959/1960 stále působila ředitelka Helena Bechyňová. Do školy nastoupilo dvacet jedna žáků, deset chlapců a jedenáct dívek. Čtyři žáci přišli na začátku školního roku do této školy poprvé. Dva chlapci se během školního roku odstěhovali. Opět děti naplnily pět ročníků v jednotřídce.⁴¹⁹

IX/1.4 Školní roky 1960/1961 - 1963/1964

Během čtyř školních let 1960/1961, 1961/1962, 1962/1963 a 1963/1964 zůstávala ve škole i nadále ředitelka Helena Bechyňová. Ve školním roce 1960/1961 měla Národní škola ve Zhořci šestnáct dětí, z toho šest chlapců a deset dívek. Nově nastoupil jeden chlapec a jedno děvče. Ročník opakoval jeden žák.⁴²⁰

Během dalšího školního roku 1961/1962 školu navštěvovalo celkem třináct žáků, šest chlapců a sedm dívek. Jeden chlapec se přistěhoval. Od tohoto školního roku se také změnil název školy na Základní devítiletou školu Zhořec - Pačín. V obou dvou zmiňovaných školních rocích se děti v prvním ročníku učily český jazyk, matematiku, tělesnou výchovu, kreslení, hudební výchovu a ruční práce. Stejně to bylo i v ročníku druhém a třetím. Ve čtvrtém ročníku opět jako v předchozích školních létech přibyla ruština a v pátém ročníku dějepis, zeměpis a přírodověda.⁴²¹

Ve školním roce 1962/1963 plnilo školní docházku šestnáct žáků, sedm chlapců a devět děvčat. Do školy přesídlili dva hoši.⁴²²

⁴¹⁷ *Tamtéž*, inv. č. 12, evid. jednotka K 12.

⁴¹⁸ *Tamtéž*, inv. č. 13, evid. jednotka K 13.

⁴¹⁹ *Tamtéž*, inv. č. 14, evid. jednotka K 14.

⁴²⁰ *Tamtéž*, inv. č. 15, evid. jednotka K 15.

⁴²¹ *Tamtéž*, inv. č. 16, evid. jednotka K 16.

⁴²² *Tamtéž*, inv. č. 17, evid. jednotka K 17.

O rok později chodilo do základní devítileté školy žáků patnáct, z toho osm chlapců a sedm děvčat. V prvním a druhém ročníku se v letech 1962 - 1964 vyučoval český jazyk, matematika, ruční práce, tělesná, výtvarná a hudební výchova. Ve třetím a čtvrtém ročníku se okruh předmětů oproti minulým rokům rozšířil o vlastivědu. Předměty pátého ročníku zůstaly nezměněny.⁴²³

IX/1.5 Školní roky 1964/1965 - 1971/1972

Následujících osm školních let působil jako ředitel školy František Meloun. Tyto školní roky jsou také charakteristické dalším postupným úbytkem žáků jako už během 50. let. Ve školním roce 1964/1965 do školy chodilo šest chlapců a pět děvčat. V průběhu roku se přistěhovali tři chlapci a tři děvčata, zároveň tři chlapci ale odešli.⁴²⁴

Školní rok 1965/1966 zahájilo šestnáct žáků, z toho šest chlapců a deset dívek. Dva hoši a tři děvčata se přistěhovali.⁴²⁵

Devět chlapců a sedm dívek navštěvovalo školu v roce 1966/1967. Jedna dívka se přistěhovala a jedno děvče a tři chlapci se odstěhovali.⁴²⁶

V dalším školním roce 1967/1968 čítala škola jedenáct dětí, pět chlapců a šest dívek.⁴²⁷

Ve školním roce 1968/1969 do školy chodilo dvanáct žáků, z toho sedm chlapců a pět děvčat. V průběhu roku ze školy odešlo jedno děvče a jeden chlapec.⁴²⁸

Školní rok 1969/1970 s sebou přinesl čtrnáct žáků, devět chlapců a pět dívek. Počet žáků pak vzrostl přistěhováním jednoho chlapce a dvou děvčat. Tento rok také jeden žák ročník opakoval.

Třídní výkaz jednoho romského žáka ze čtvrtého ročníku obsahoval kromě známek i poznámku: „13. února o první přestávce na záchodě kouřil. Když byl vyzván,

⁴²³ *Tamtéž*, inv. č. 18, evid. jednotka K 18.

⁴²⁴ *Tamtéž*, inv. č. 19, evid. jednotka K 19.

⁴²⁵ *Tamtéž*, inv. č. 20, evid. jednotka K 20.

⁴²⁶ *Tamtéž*, inv. č. 21, evid. jednotka K 21.

⁴²⁷ *Tamtéž*, inv. č. 22, evid. jednotka K 22.

⁴²⁸ *Tamtéž*, inv. č. 23, evid. jednotka K 23.

*aby cigarety a zápalky odevzdal, řekl drze, vzpurně: 'Co je vám do toho?' Teprve po příjezdu SNB cigarety a zápalky odevzdal.*⁴²⁹

V roce 1970/1971 působil na škole kromě ředitele Františka Melouna také učitel Pavel Burda⁴³⁰, a to od 17. května do 30. června 1971. Celkem do školy chodilo sedmnáct dětí, jedenáct chlapců a šest dívek. Dva chlapci se odstěhovali a jedna dívka přistěhovala. Dva žáci ročník opakovali.⁴³¹

Také ve školním roce 1971/1972 vedle ředitele Melouna vyučovala od 20. září do 30. listopadu 1971 H. Augustinová. Sedm chlapců a šest dívek v tomto roce navštěvovalo školu v Pačíně. První ročník tentokrát nebyl otevřen. V třídním výkazu dvou žáků z druhého a třetího ročníku byla připsána poznámka: „*Snížená známka z chování. Vnikl do obytného stavení, kde se dopustil trestné činnosti krádeže.*“⁴³²

Skladba jednotlivých předmětů se v těchto školních letech výrazně neměnila. Pouze od roku 1968/1969 bylo ve čtvrtém a pátém ročníku vypuštěno psaní.⁴³³

IX/1.6 Školní roky 1972/1973 - 1974/1975

Ve školním roce 1972/1973 nastoupil nový mladý ředitel z Mariánských Lázní Petr Plecítý. Školu navštěvovalo patnáct žáků, devět chlapců a šest děvčat. Jedna žákyně se do školy přistěhovala. V tomto školním roce ročník opakovalo devět žáků,⁴³⁴ což je 60% z celkového počtu žáků ve škole. Jednalo se převážně o romské děti. Důvodem neúspěchu žáků byl možná i jiný přístup nového učitele z města, který nemusel být zvyklý na vesnické poměry.

Od školního roku 1973/1974 až do roku 1974/1975 opět ve škole působil ředitel František Meloun. Během školního roku 1973/1974 do školy chodilo osmnáct žáků, z tohoto počtu jedenáct chlapců a sedm dívek. Ročník opakovali tři žáci a jeden chlapec se odstěhoval.⁴³⁵

⁴²⁹ Tamtéž, inv. č. 24, evid. jednotka K 24.

⁴³⁰ Bývalý ředitel ZŠ v Bezručicích.

⁴³¹ Tamtéž, inv. č. 25, evid. jednotka K 25.

⁴³² Tamtéž, inv. č. 26, evid. jednotka K 26.

⁴³³ Tamtéž, inv. č. 26, evid. jednotka K 26.

⁴³⁴ Tamtéž, inv. č. 27, evid. jednotka K 27.

⁴³⁵ Tamtéž, inv. č. 28, evid. jednotka K 28.

Další rok plnilo povinnou školní docházku jedenáct dětí, osm chlapců a tři děvčata. V průběhu těchto tří školních let zůstalo složení předmětů stejné jako v předchozích letech.

Základní devítiletá škola Zhořec - Pačín ukončila svoji činnost na konci školního roku 1975.⁴³⁶ Od září dalšího školního roku byli žáci převedeni do Základní školy v Bezručicích.

Demografická sonda nám prokázala, že od otevření školy v dubnu 1946 až do jejího zániku v roce 1975, došlo k postupnému poklesu žáků, což bylo dáno zejména stěhováním reemigrantských rodin za prací, především na Karlovarsko. Ve školním roce 1946/1947 navštěvovalo školu nejvíce dětí za celou dobu její existence, a to 38 žáků. Od školního roku 1950/1951 se pohyboval počet žáků kolem dvaceti, od roku 1961 již jen kolem deseti.

⁴³⁶ *Tamtéž*, inv. č. 29, evid. jednotka K 29.

IX/2. Základní odborná škola rolnická v Bezručicích

Starší děti reemigrantů z obcí na Bezručicku, ve věku od patnácti let, začaly po usídlení, tedy v roce 1946, navštěvovat Lidovou školu zemědělskou v Bezručicích.

Lidové školy zemědělské vznikly na základě § 7 zákona č. 75/1920 Sb. V době první republiky představovaly nejrozšířenější typ odborných škol. Jejich účelem bylo vzdělání žáků na venkově a příprava na praktickou činnost v zemědělství. Jednalo se o školy s povinnou dvouletou docházkou.⁴³⁷

Po roce 1945 došlo na těchto školách ke zrušení vyučování německého jazyka a nauky o Říši. Zaváděla se čeština, ruština, občanská a politická výchova. Do učebních osnov se začaly vracet odborné předměty zrušené za okupace jako například zemědělská technika, strojírenství atd.⁴³⁸

Na základě výnosu ministerstva školství z 19. června 1948 došlo k přeměně názvu z lidových škol zemědělských na základní odborné školy rolnické. Základní odborná škola rolnická měla nově tři ročníky, což souviselo se zavedením povinné osmileté školní docházky. V letních měsících bylo vyučování v odborných předmětech doplněno praktickými cvičeními a pracemi.⁴³⁹

Chlapci a dívky se většinou učili společně. Bylo-li ve třídě alespoň pět dívek nebo chlapců, zavádělo se skupinové vyučování, ve kterém se hoši učili zemědělské technice a ruštině, děvčata pak hospodyňské nauce a péči o dítě.⁴⁴⁰

Vládní nařízení č. 131/1950 Sb. přeneslo základní odborné školy rolnické do kompetence ministerstva zemědělství. Na základě vládního nařízení č. 19/1954 Sb. O naboru a přípravě mládeže pro povolání mimo učiliště státních pracovních záloh došlo ke zrušení základních odborných škol a jejich nahrazení učňovskými školami, označujícími se v zemědělství jako učňovské školy zemědělské.⁴⁴¹

Lidová škola zemědělská v Bezručicích se nacházela v budově měšťanské školy, kde sídlí v současné době základní škola, a měla tři ročníky. Děti reemigrantů

⁴³⁷ SOKA Tachov, *Základní odborná škola rolnická Bezručice 1945 - 1950*, Tachov 2007, s. 3.

⁴³⁸ *Tamtéž*.

⁴³⁹ *Tamtéž*, s. 4.

⁴⁴⁰ *Tamtéž*.

⁴⁴¹ *Tamtéž*.

začaly navštěvovat tuto školu v zimních měsících roku 1946. Výuka probíhala celý den od 8.15 do 17.30 jednou za týden. V podstatě lze obecně říci, že každé dítě z reemigrantské rodiny starší patnácti let docházelo do této školy. Důvodem bylo jednak to, že reemigranti se zabývali zemědělstvím, a tudíž věděli, že hospodářství převezmou zcela určitě jednou i jejich děti, a také se tato škola, nabízející vyšší než základní vzdělání, nacházela nejbliž osad, které reemigranti obsadili. Problémem však byla velmi často docházka dětí v zimních měsících, protože do školy chodily podle vzdálenosti z některých osad i 8 km. V roce 1947 požádal školní výbor o přidělení některého konfiskovaného zemědělského majetku jako pokusné pole pro žáky. Jednalo se o pole po Lorenzu Sacherovi a o pole a pastvinu po Emilu Frankovi.⁴⁴²

Od školního roku 1948/1949 nesla škola název Základní odborná škola rolnická. 10. ledna 1949 dohodl tehdejší ředitel školy Josef Kolář s bratry Josefem a Františkem Hlouškovými, kteří vlastnili bývalý velkostatek dr. Emanuela Kumpery, že přenechají uvedený statek s pozemky o výměře 32 ha škole s tím, že zde budou i nadále působit jako správci uvedených pozemků. I s pozemky dalších přidělců tak škola hospodařila přibližně na 50 ha.⁴⁴³

Ve školních letech 1945/1946 - 1947/1948 působil na Lidové škole zemědělské v Bezručovicích ředitel Vojtěch Sloup, poté v letech 1948/1949 - 1949/1950 již zmíněný ředitel Josef Kolář.⁴⁴⁴

IX/2.1 Školní roky 1945/1946 - 1946/1947

Ve školním roce 1945/1946 se stal třídním učitelem prvního ročníku František Šustr, který zároveň vyučoval občanskou a politickou výchovu a zemědělskou techniku. Předmět vlastivěda a československé písemnictví vedl učitel Josef Talafand. Na zemědělskou nauku a zemědělské počty a písemnosti dostali děti ředitele školy Vojtěcha Sloupa. Mezi učitelky tohoto ročníku patřila Zdeňka Sýkorová, vyučující nauku hospodyňské péče o dítě, a Anežka Prošková, vyučující ruštinu.⁴⁴⁵

⁴⁴² *Tamtéž.*

⁴⁴³ *Tamtéž.*

⁴⁴⁴ *Tamtéž*, s. 5.

⁴⁴⁵ SOKA Tachov, *Třídní kniha a katalog I. 1945 - 1946*, inv. č. 1, evid. jednotka K 1.

Jak již bylo výše zmíněno, po příchodu reemigrantů na Bezručicko začaly jejich děti v zimních měsících roku 1946 tuto školu navštěvovat. Na základě mého hlubšího studia jednotlivých reemigrantských rodin a také zápisu v třídním výkazu o nových žácích mohu s jistotou tvrdit, že do školy v polovině školního roku nastoupily z řad dětí reemigrantů: Hovorková Gizela, Kořínek Gustav, Laubová Edeltrud, Novák Harry a Novák Reinhard.⁴⁴⁶

V následujícím školním roce 1946/1947 se otevřely již tři třídy prvních ročníků: 1. A, 1. B a 1. C. Třídní učitel 1. A se jmenoval František Bílen. Učilo se vždy ve čtvrtek. Ve třídě působili i další učitelé. Občanskou a politickou výchovu vedl František Šustr, od 1. 10. 1946 pak učitelka Marie Lehká. Třídní učitel František Bílen vyučoval vlastivědu a písemnictví, kterou od 1. 10. 1946 převzal Vojtěch Sloup. Zemědělskou nauku a zemědělské počty a písemnosti učil Jiří Tuček.⁴⁴⁷ Na zemědělskou techniku měli žáci třídy 1. A Jana Köppela, od 1. 10. 1946 ředitele školy Vojtěcha Sloupa. Ruský jazyk probíhal pod vedením taktéž Jana Köppela, od 1. 1. 1947 ho ve výuce tohoto předmětu vystřídala Vlasta Saquová.⁴⁴⁸ Z třídních výkazů není vůbec jasné, proč ke střídání učitelů v některých předmětech docházelo právě v den 1. 10. 1946. Je to ale docela zvláštní, jelikož k tomu docházelo v každé třídě tohoto školního roku. V této třídě, na rozdíl od 1. ročníku minulého školního roku, nebyl vyučován předmět nauka hospodyňská a péče o dítě. Z dětí reemigrantů do této třídy chodil Herbert Laube⁴⁴⁹.

Třídní učitelkou 1. B byla Anežka Maršíková - Prošková. Výuka této třídy probíhala vždy v pondělí.⁴⁵⁰ Předmět občanská a politická výchova vyučoval učitel Josef Talafand. Vlastivědu a československé písemnictví pak třídní učitelka Anežka Maršíková - Prošková. Miluše Knížová vyučovala předmět zemědělská nauka. Václav Navrátil, kterého od 1. 10. 1946 vystřídal Jiří Tuček, učil zemědělské počty a písemnost. Na rozdíl od třídy 1. A měli žáci 1. B nauku hospodářskou a péči o dítě, vyučovanou učitelem H. Hartlým. Naopak chyběla jim zase oproti 1. A ruština, což je dáno tím, že 1. A byla třída chlapecká a 1. B, podobně jako i 1. C byly třídy dívčí.

⁴⁴⁶ *Tamtéž.*

⁴⁴⁷ Reemigrant, také kronikář obce Zhořec.

⁴⁴⁸ SOKA Tachov, *Třídní kniha a katalog I. A 1946 - 1947*, inv. č. 2, evid. jednotka K 2.

⁴⁴⁹ *Tamtéž.*

⁴⁵⁰ SOKA Tachov, *Třídní kniha a katalog I. B 1946 - 1947*, inv. č. 3, evid. jednotka K 3.

Do této třídy 1. B patřila z řad reemigrantů Lieselotte Nováková.⁴⁵¹

Třída 1. C dostala za třídní učitelku Miluši Knížovou. Tato třída docházela do školy každou středu. Její jednotliví vyučující se opět lišili. Občanskou a politickou výchovu v této třídě vedl Václav Navrátil, nahrazený od 1. 10. 1946 Marií Lehkou. Vlastivědu a československé písemnictví učil stejně jako v 1. A František Bílen. Podobně jako v 1. B se žáci učili zemědělskou nauku pod vedením učitelky Miluše Knížové. Jako v 1. B vyučoval ve třídě 1. C zemědělské počty a písemnosti Václav Navrátil, který byl od 1. 10. 1946 vystřídán učitelem Jiřím Tučkem. Nauku hospodářskou a péče o dítě učila na rozdíl od 1. B Vlasta Žáčková - Rokoská. Nikdo z reemigrantů do této třídy nebyl zařazen.⁴⁵²

Třídní učitel druhého ročníku ve školním roce 1946/1947 zůstal i nadále František Šustr. Tato třída školu navštěvovala v úterý. Předměty v druhého ročníku byly stejné jako v prvním. Složení vyučujících jednotlivých předmětů zůstal překvapivě celkem nezměněn, až na opětné střídání vyučujících během školního roku. Výuku občanské a politické výchovy převzal po Františku Šustrovi někdy během pololetí Jan Köppel. Výuku vlastivědy a československého písemnictví začínal učit jako předchozí školní rok Josef Talafand. Od 15. 11. 1946 byl však v tomto předmětu nahrazen učitelkou Vlastou Saquovou. Podobně i v předmětu zemědělské počty a písemnosti byl vyučující Vojtěch Sloup vystřídán od 1. 10. 1946 Marií Lehkou. Nově pro tuto třídu se nauku hospodyňské a péče o dítě ujala Vlasta Žáčková - Rokoská a ruštinu pro změnu začal učit Jan Köppel namísto Anežky Proškové.⁴⁵³

V této třídě zůstaly všechny výše uvedené děti z reemigrantských rodin jako minulý školní rok. Všichni tito žáci (reemigranti), vyjma Harryho Nováka, nebyli v druhém pololetí klasifikováni kvůli špatně docházce, způsobené především špatným počasím v zimním období. Z tohoto důvodu se žáci nemohli dostat pěšky do školy v Bezručicích. Na základě této skutečnosti zůstali i pro příští školní rok v druhém ročníku.⁴⁵⁴

⁴⁵¹ *Tamtéž.*

⁴⁵² SOKA Tachov, *Třídní kniha a katalog I. C 1946 - 1947*, inv. č. 4, evid. jednotka K 4.

⁴⁵³ SOKA Tachov, *Třídní kniha a katalog II. 1946 - 1947*, inv. č. 5, evid. jednotka K 5.

⁴⁵⁴ *Tamtéž.*

IX/2.2 Školní rok 1947/1948

Třídní učitelkou 1. A ve školním roce 1947/1948 byla Marie Lehká. Žáci chodili na vyučovací hodiny v pondělí. Tuto třídu z dětí reemigrantů navštěvoval Alfréd Mundil. Ve třídě došlo ke změně skladby předmětů. Nově se místo vlastivědy objevil předmět čeština a písemnosti vyučovaný třídní učitelkou Marií Lehkou. Opět se jednalo o třídu chlapeckou, protože se žáci učili ruštině pod vedením Vlasty Saquové místo nauky hospodyňské, jak bylo typické v dívčích třídách. Zemědělské počty a občanskou výchovu vyučoval František Bílen a zemědělskou nauku a techniku František Šustr.⁴⁵⁵

Třídu 1. B vedl třídní učitel František Bílen. Výuka probíhala každé úterý. Třídu navštěvovala Lieselotta Nováková, která zůstala v prvním ročníku stejně jako minulý školní rok, a to z důvodu špatné docházky, způsobené zimním počasím, i přesto, že její prospěch patřil mezi několik nejlepších ve třídě. Třídní učitel František Bílen měl tuto třídu na zemědělské počty a zemědělskou nauku. Češtinu učila podobně jako ve třídě 1. A Marie Lehká, jejímž vyučovacím předmětem byla i občanská výchova. Nauku hospodyňskou a péči o dítě vyučovala jako i v jiných dívčích třídách Vlasta Žáčková - Rokoská.⁴⁵⁶

Třída 2. A dostala ve školním roce 1947/1948 třídního učitele Václava Navrátila. Tato třída navštěvovala školu ve čtvrtek. Z dětí reemigrantů tuto třídu navštěvovali ti, kteří nebyli předchozího roku klasifikováni (Hovorková Gizela, Kořínek Gustav, Laubová Edeltrud a Novák Reinhard), a navíc z 1. ročníku do ní postoupil Herbert Laube. Občanskou výchovu vyučoval v této třídě Václav Navrátil stejně jako zemědělské počty, které převzal od 1. 4. 1948 po Vojtěchu Sloupovi. Učitelkou češtiny a písemností byla Miluše Knížová. Zemědělskou nauku a zemědělskou techniku se žáci učili pod vedením J. Nováka. Ruštinu měla jako i ve většině tříd Vlasta Saquová. Poprvé v této třídě existovala vedle ruštiny i nauka hospodyňská a péče o dítě, kterou učila Vlasta Žáčková - Rokoská, což znamená, že třída byla složená z chlapců i děvčat.⁴⁵⁷

⁴⁵⁵ SOKA Tachov, *Třídní kniha a katalog I. A 1947 - 1948*, inv. č. 6, evid. jednotka K 6.

⁴⁵⁶ SOKA Tachov, *Třídní kniha a katalog I. B 1947 - 1948*, inv. č. 7, evid. jednotka K 7.

⁴⁵⁷ SOKA Tachov, *Třídní kniha a katalog II. A 1947 - 1948*, inv. č. 8, evid. jednotka K 8.

Funkci třídní učitelky třídy 2. B ve školním roce 1947/1948 zastávala Miluše Knížová, vyučující také občanskou výchovu a vlastivědu. Zajímavé je, že se děti v této třídě neučily češtinu jako žáci 2. A. Výuka zemědělské nauky a zemědělských počtů probíhala pod vedením ředitele Vojtěcha Sloupa. Od 15. 3. 1948 zemědělskou nauku převzal učitel J. Novák. Nauku hospodářskou a péči o dítě učila Vlasta Žáčková Rokoská. Výuka této třídy probíhala vždy ve středu. Z rodin reemigrantů do této třídy nebyl zařazen nikdo.⁴⁵⁸

IX/2.3 Školní rok 1948/1949

Novým ředitelem se v tomto školním roce stal po Vojtěchu Sloupovi Josef Kolář. Třída 1. A ve školním roce 1948/1949 dostala za třídní učitelku Vlastu Paroubkovou. Výuka této třídy probíhala pouze v pondělí. Novým předmětem se staly literární besedy, vyučované učitelkou Miluší Knížovou, která vyučovala i občanskou výchovu jako minulý školní rok v 2. B. Poprvé se také žáci mohli seznámit s předmětem dějepis a hospodářský zeměpis. V třídních výkazech však nebylo uvedeno jméno vyučujícího tohoto předmětu, ale lze předpokládat, že se jednalo o Miluši Knížovou, která tento předmět učila i v 1. B. Prvně se také objevilo družstevnictví, vyučované třídní učitelkou Vlastou Paroubkovou, a základy zemědělské ekonomiky, které v první pololetí učil Václav Navrátil a v druhém pak Vlasta Paroubková. Poznatky z posledního předmětu této třídy, a to odborné zemědělské nauky, získávaly děti pod vedením Vlasty Žáčkové Rokoské a později Josefa Koláře. Od tohoto školního roku se ruština v této škole již nevyučovala, což je přinejmenším zvláštní, vzhledem k tomu, že byl nastolen již nový režim. Do této třídy rovněž nikdo z dětí reemigrantů nechodil.⁴⁵⁹

Třídní učitelkou 1. B ve školním roce 1948/1949 se stala Miluše Knížová. Žáci třídy chodili do školy v úterý. Miluše Knížová jako třídní učitelka učila ve třídě poměrně hodně předmětů. Byla to občanská nauka, literární besedy a dějepis a hospodářský zeměpis. Ostatní předměty zůstaly stejné jako v 1. A. Podobně zůstali i stejní učitelé, což svědčí o tom, že se ve škole pomalu ustálil učitelský sbor a rozdělení vyučujících v jednotlivých předmětech. Mezi děti reemigrantů, chodících do této třídy

⁴⁵⁸ SOKA Tachov, *Třídní kniha a katalog II. B 1947 - 1948*, inv. č. 9, evid. jednotka K 9.

⁴⁵⁹ SOKA Tachov, *Třídní kniha a katalog I. A 1948 - 1949*, inv. č. 10, evid. jednotka K 10.

patřily: Hovorková Lili, Knurová Gizela,⁴⁶⁰ Nováková Gerda a její dvojče Nováková Rut.⁴⁶¹

Vyučování třídy 2. A ve školním roce 1948/1949 pod vedením třídní učitelky Marie Lehké probíhalo každou středu. Opět třídní učitelka Marie Lehká, podobně jako Miluše Knížová v 1. B, učila své žáky ve více předmětech, a to v občanské nauce a literárních besedách. Novými učitelkami na této škole se staly Irena Chudáčková na dějepis a hospodářský zeměpis a Věra Halladová na družstevnictví. Základy zemědělské ekonomiky vyučoval Josef Kolář a později i Josef Talafand. Učitel odborné nauky zemědělské nebyl v archivních pramenech zaznamenán, ale vzhledem k tomu, že v 2. B tento předmět vyučovala Vlasta Žáčková - Rokoská, lze se domnívat, že ho učila i zde. Z dětí reemigrantů do této třídy patřil Frič Valter,⁴⁶² Hovorka Ervín,⁴⁶³ Mundil Alfréd, Neumann Valter⁴⁶⁴ a Nováková Lieselotte.⁴⁶⁵

Vlasta Žáčková - Rokoská se stala třídní učitelkou 2. B ve školním roce 1948/1949, kdy tato třída docházela do školy ve čtvrtek. Žáci této třídy byli vyučováni stejným předmětům a stejnými učiteli jako jejich spolužáci z 2. A. Pouze ve třídním výkazu není zapsán učitel dějepisu a hospodářského zeměpisu. Je ale opět možné, že se jednalo o Irenu Chudáčkovou, která dějepis učila v 2. A, vzhledem k tomu, že v ostatních předmětech se v obou třídách vyučující shodovali. Do této třídy chodila Ruth Knorová, která však byla od 21. 10. 1948 převedena do ZOŠR v Plané.⁴⁶⁶ Od 1. března 1949 pak došlo ke spojení tříd 2. A a 2. B.

3. ročník měl za třídního učitele Václava Novotného. Vyučování probíhalo v pátek.⁴⁶⁷ Kromě funkce třídnictví učil Václav Navrátil tuto třídu občanské nauce, od 1. 2. 1949 po Josefu Talafandovi odbornou nauku zemědělskou, družstevnictví a základy zemědělské ekonomiky. Občanskou nauku po něm zase od 1. 2. 1949 převzala Miluše Knížová. Literární besedy vyučoval ředitel Josef Kolář, odborné nauky hospodyňské Vlasta Žáčková - Rokoská a od druhého pololetí Marie Lehká.

⁴⁶⁰ Od 5. 10. 1948 přeřazena do Plané u Mariánských Lázní.

⁴⁶¹ SOKA Tachov, *Třídní kniha a katalog I. B 1948 - 1949*, inv. č. 11, evid. jednotka K 11.

⁴⁶² 13. 10. 1948 převeden do ZOŠR v Plané.

⁴⁶³ 13. 10. 1948 převeden do ZOŠR v Plané.

⁴⁶⁴ 13. 10. 1948 převeden do ZOŠR v Plané.

⁴⁶⁵ V roce 1947/1948 opakovala první ročník kvůli špatné docházce, způsobené špatným počasím v zimních měsících. SOKA Tachov, *Třídní kniha a katalog II. A 1948 - 1949*, inv. č. 12, evid. Jednotka K 12.

⁴⁶⁶ SOKA Tachov, *Třídní kniha a katalog II. B 1948 - 1949*, inv. č. 13, evid. jednotka K 13.

⁴⁶⁷ SOKA Tachov, *Třídní kniha a katalog III. 1948 - 1949*, inv. č. 14, evid. jednotka K 14.

Svůj poslední ročník absolvovala tento rok Hovorková Gizela, Kořínek Gustav a Lauba Herbert. Jelínek Gerhard přestoupil od 1. 10. 1948 na ZOŠR v Plané.

IX/2.4 Školní rok 1949/1950

V dalším školním roce 1949/1950 působila jako třídní učitelka prvního ročníku Vlasta Žáčková - Rokoská. První ročník docházel do školy v úterý. Občanskou nauku vyučovala tuto třídu Marie Knížová, literární besedy a družstevnictví Vlasta Paroubková, odbornou zemědělskou nauku třídní učitelka Vlasta Žáčková - Rokoská, kterou pak vystřídal ve výuce tohoto předmětu Josef Talafand a Zdeňka Pešicová⁴⁶⁸ a základy zemědělské ekonomiky Václav Navrátil.⁴⁶⁹ Učitel dějepisu a hospodářského zeměpisu opět chyběl v záznamech třídního výkazu. Do této třídy v září nastoupil Hovorka Gustav, Hovorka Hugo a Kořínek Adolf, bývalí žáci ze ZDŠ Pačín.

Třídní učitelkou tentokrát druhého ročníku ve školním roce byla Miluše Knížová, v minulém školním roce třídní 1. B. Výuka probíhala ve středu. V této třídě se žáci učili stejným předmětům jako žáci v prvním ročníku. Také vyučující zůstali stejní, pouze odbornou zemědělskou nauku vyučovala po celý školní rok Vlasta Žáčková - Rokoská. Rovněž v třídní knize této třídy není zapsán vyučující předmětu dějepis a hospodářský zeměpis. Do této třídy nastoupily čtyři dívky reemigrantů, které také přišly ze ZDŠ Pačín. Jmenovitě se jednalo o Hovorkovou Lili, Krýgerovou Eriku, Novákovou Gerdu a Novákovou Rut.⁴⁷⁰

Třídním učitelem třetího ročníku ve školním roce 1949/1950 se stal Václav Navrátil, který vedl třetí ročník i minulý školní rok. Den výuky není v tomto případě uveden. Tato třída měla navíc oproti zmíněným dvěma nižším ročníkům odborné nauky hospodyňské, které vyučovala Vlasta Žáčková - Rokoská. Předměty občanská nauka a literární besedy zůstaly pod výukou stejných učitelů jako v prvním a druhém ročníku. Odbornou zemědělskou nauku vyučoval ředitel Josef Kolář a poslední dva předměty (družstevnictví a základy zemědělské ekonomiky) Václav Navrátil. Tento třetí ročník ukončily tyto děti reemigrantů: Mundil Alfréd a Nováková Lieselotte.⁴⁷¹

⁴⁶⁸ V tomto školním roce také učitelka domácích prací v ZDŠ v Pačíně.

⁴⁶⁹ SOKA Tachov, *Třídní kniha a katalog I. 1948 - 1949*, inv. č. 15, evid. jednotka K 15.

⁴⁷⁰ SOKA Tachov, *Třídní kniha a katalog II. 1948 - 1949*, inv. č. 16, evid. jednotka K 16.

⁴⁷¹ SOKA Tachov, *Třídní kniha a katalog III. 1949 - 1950*, inv. č. 17, evid. jednotka K 17.

Další třídní výkazy této školy se v tachovském archivu nenacházejí, proto lze předpokládat, že tímto školním rokem Základní odborná škola rolnická v Bezručicích zanikla.

Jak je patrné, někteří žáci zpočátku opakovali ročník z důvodu již několikrát zmíněného, a to špatné docházky, způsobené zimním počasím. Na základě této skutečnosti přespávali někteří žáci v dalších letech u "známých", pokud je měli, Bezručicích. Nebylo to nijak obtížné vzhledem k tomu, že škola probíhala pouze jeden den v týdnu, ale na druhou stranu ani příliš běžné. Školní prospěch žáků z reemigrantských rodin nelze zobecnit, protože někteří žáci dosahovali skutečně výborných výsledků (i samých jedniček), a někteří žáci zase výsledků horších. Sami reemigranti zaujímali ke vzdělání velmi pozitivní postoj, ale zpočátku než si na daný stav zvykli,⁴⁷² bylo pro děti velmi těžké najít si chvíli na učení, protože musely pomáhat v zemědělství, a také brzké ranní vstávání a zpáteční cesty ze školy v Bezručicích, obzvláště v zimě, byly velmi unavující.

V rámci lze předpokládat, že děti reemigrantů držely spíše pohromadě, zvláště když do školy nastoupily v polovině školního roku 1945/1946. Ale ani v pozdějších letech pravděpodobně "nesplynuly" s ostatními žáky, jak vím z vyprávění svojí babičky, která si většinou žádné jiné kamarádky kromě těch "reemigrantských" nevybavuje.

Během školních let odcházely některé děti do Základní odborné školy rolnické v Plané. Pravděpodobně to souviselo s tím, že do Plané byl zaveden autobusový spoj, a tak bylo pro děti z Hanova a Lestkova snazší dostat se právě tam než do Bezručic, kam ještě autobus nejezdil.

⁴⁷² Myslím tím docházení do školy i několik kilometrů. V Polsku totiž byly školy ve většině českých vesnic, tudíž je žáci měli v místě.

ZÁVĚR

Hlavní snahou této rigorózní práce bylo poukázat na významné, avšak pro širší veřejnost stále nepříliš známé téma reemigrace Čechů z Polska po druhé světové válce. Tato část dějin mě vždy fascinovala zejména proto, že se vázala k mým předkům. Ráda jsem naslouchala různým vyprávěním z řad mých příbuzných o nelehkých časech v Polsku, příchodu do Čech... Již jako malá jsem doslova hltala každou vzpomínku mých prarodičů na doby jejich mládí a začala ve mně narůstat touha po hledání a objevování stále nových poznatků týkajících se tohoto tématu, tvoření vlastního rodokmenu, sběru starých fotografií.

Za nejpřínosnější část této práce považuji kapitoly o samotné reemigraci z Polska, novém životě v obcích na Bezručicku a zmapování původních německých obyvatel těchto osad ještě před příchodem reemigrantů a to z toho důvodu, že toto téma v těchto souvislostech přede mnou ještě nebylo zpracováno.

Když koncem července roku 1945 vyzvala oficiálně československá vláda emigranty roztroušené po světě k návratu zpět do Československa, jistě u některých převládala nejistota a nerozhodnost, zda je dobrým krokem opustit Polsko a vydat se do sice původní, leč pro tehdy žijící již neznámé krajiny, znalé pouze z vyprávění předků. Znovu vše vybudované opustit a začít někde jinde od začátku.

Situace v poválečném Polsku však nebyla pro reemigranty vůbec příznivá. Spíše vše nasvědčovalo tomu, že reemigrantům, jakožto příslušníkům jiné než polské národnosti a zároveň nekatolíkům, bude zabaven majetek a stanou se víceméně „poddanými“ Poláků.

O návratu do Čech bylo uvažováno již ve dvacátých letech, krátce po první světové válce, kdy odešlo několik rodin z ruského záboru v Polsku do severních Čech a na Moravu. Ovšem přestěhovat se podařilo jen malému počtu rodin, což způsobily převážně překážky ze strany úřadů i nevstřícný postoj části domácího obyvatelstva.

Ačkoliv bylo již po válce, další ranou pro některé reemigrantské rodiny se stal odchod několika mužů z jejich řad na práci až k Oděse. Tito muži byli vybráni polskou stranou, pravděpodobně ze msty. Tato událost byla také jen dalším důvodem, proč se

skutečně rozhodnout pro odchod zpět do Čech. Poláci však činili problematickým i samotný odjezd exulantů. Polské dráhy repatriační vlak vystavily různým obstrukcím, brzdily a protahovaly dobu jízdy.

Další důležitou kapitolou této práce je příjezd repatriantů zpět do vlasti a s tím i související téma odsunu předchozích, zde žijících obyvatel, tedy sudetských Němců. V tomto momentě se zvláštním způsobem prolínají dva úplně rozdílné světy a to i přesto, že v tuto chvíli jsou si v některých bodech vzájemně podobné. Reemigranti museli opustit Polsko, zemi, v které žili téměř dvě stě let, a kde zanechali veškerý svůj majetek, a vrací se do své původní vlasti. Podobně i sudetští Němci musí opustit Čechy bez svého majetku, zemi, v níž žili několik staletí, a vrací se zpět do Německa.

Tyto obdobné osudy pravděpodobně způsobily, že k větším konfliktům během několika měsíčního soužití reemigrantů a sudetských Němců v roce 1946 nedocházelo. Navíc velkou roli zde hrálo také to, že reemigranti němčinu ovládali, tudíž nedocházelo k jazykovému nedorozumění, a i vliv víry se podepsal na vzájemně dobrých vztazích.

Reemigranti měli k Němcům také blíže svojí religiozitou, než k Polákům, kde převládalo katolictví. Zajímavostí je také to, že velká většina dětí z reemigrantských rodin měla německá křestní jména.

Jelikož jak sudetští Němci, tak i exulanti měli společný vztah k obcím na Bezručicku, které osídlili, připojila jsem do této práce i krátký exkurz do historie těchto osad. Některé informace o těchto vesnicích nejsou celistvé, neboť materiálů k historii těchto osad je velmi poskrovnu, víceméně téměř žádné. Proto jsem s radostí využila německy psané kroniky, která sice torzovitě, avšak téměř jako jediná podávala výklad historie těchto obcí.

Minulost těchto vesnic upadá pomalu, ale jistě v zapomnění. Když si představíme, kolik zde žilo sudetských Němců, jak rušný život byl v těchto osadách i po příchodu reemigrantů, a kolik obyvatel zde žije dnes. V průměru je v každé z těchto obcí přibližně pět trvale hlášených osob, v Kohoutově v současné době nikdo. Postupně totiž došlo k "rozplynutí" obyvatel z důvodu stěhování na různá místa za prací a jejich potomci dnes již většinou nemají žádné povědomí o reemigraci svých předků.

Jak jsem se již v práci zmínila, reemigranti obsadili tyto osady na Bezdrůžicku na 100%. Kromě nich v osadách nikdo jiný nebydlel. Jistou výhodou tedy bylo to, že zůstali usídlení pohromadě a mohli si tedy i vzájemně pomoci či morálně se podpořit.

Velký přínos této práce spatřuji také v jednotlivých vzpomínkách na návrat reemigrantů z Polska do Čech. Některé z těchto pamětí byly sepsány přímo pro potřeby této práce, tudíž ještě nikdy předtím nebyly publikovány. To samé se týká i mnohých fotografií v přílohách. Ovšem zjistila jsem, že pro mnohé pamětníky je tato část historie stále živá, jelikož někteří se báli o svých vzpomínkách hovořit, nebo mi svůj příběh převyprávěli, ale nechtěli ho nikde publikovat.

Velmi zajímavé jsou také kapitoly o průběhu přidělů usedlostí a pozemků. Na základě dostupných informací z tachovského archivu jsem mohla vytvořit seznam původních německých majitelů usedlostí a těch, kteří je po příchodu do Československa obdrželi, což nikde jinde zatím uvedeno není.

Další zvláštností, na kterou jsem při psaní této práce narazila, jsou výsledky voleb konaných do MNV ve Zhořci, kdy do zastupitelstva byli zvoleni všichni kandidáti z řad reemigrantů, kteří v té době byli praktikujícími evangelíky či baptisty, a přitom se jednalo o volby v době komunistického režimu.

Ačkoli za stěžejní kapitoly této práce považuji ty, jež se týkají samotné reemigrace po druhé světové válce, tedy návratu českých pobělohorských exulantů zpět do vlasti, dle mého názoru bylo nejprve nutné v prvních kapitolách této práce podat přehled samotné historie českých nekatolíků, odcházejících během 17. a 18. století do ciziny za vysněnou náboženskou svobodou, kterou v Čechách neměli, z důvodu jediného povoleného náboženství, a to katolictví.

I přesto, že jsou tyto počáteční kapitoly víceméně kompilačního rázu, myslím, že jim to neubírá na kvalitě, ba naopak, předkládají zájemcům o toto téma stručný přehled a srozumitelné vysvětlení toho, proč vlastně oni jedinci odcházeli z Čech do ciziny, co je vedlo k tomu opustit vše, rodný kraj, domov, někdy i vlastní příbuzenstvo, a vydat se do neznáma. Jak velká musela být víra těchto lidí, kteří se v tak těžkých dobách dokázali vzdát všeho a odejít ze svého domova a to právě kvůli své touze po svobodě vyznání a možnosti číst si Bibli.

Mým záměrem bylo podat zjednodušené vysvětlení celé této problematiky odchodu exulantů po Bílé hoře z Čech do ciziny ještě před samotnou hlavní částí týkající se jejich odchodu z Polska a života na Bezdružicku, neboť je důležité předložit toto téma od začátku jako celek. Můj přínos vidím právě ve výtahu těch nejdůležitějších událostí a zkrácení popisu celého odchodu do tehdy Pruského Slezska.

Uvědomuji si, že první čtyři kapitoly jsou spíše popisné, ovšem někdy se popisností zkrátka nedá vyhnout vzhledem k tomu, že mým stanoveným cílem bylo zaznamenat všechny události předcházející samotné reemigraci po druhé světové válce, tedy obsáhnout ve zkrácené verzi roky 1620 – 1945, což je velmi dlouhé časové období.

Za touto mou v některých částech někdy letopočtovou popisností se ovšem skrývají různé životní příběhy všech těch, kteří měli tu odvahu odejít pryč, do neznáma. Ráda bych se bývala v této práci více zabývala právě těmito jednotlivými životními příběhy oněch exulantů, ovšem takových svědectví a zápisů z této doby není mnoho.

Jisté oživení těchto kapitol a obraz této doby ovšem podává úryvek ze vzpomínky Anny Staškové, pocházející z 18. století, jež byla chycena, vězněna a které se však výjimečně podařilo utéci. Tento příběh ukazuje, v jak složité situaci se obecně protestanti v této době v Čechách nacházeli a jak pevně si dokázali stát za svým evangelickým vyznáním, i přes veškeré útrapy, kterých se jim kvůli tomu dostávalo.

Nejen samotný odchod, ale i počátky jejich života v cizině byly nesmírně těžké. Museli snášet velká strádání a přetěžkou práci. Přidělené zalesněné pozemky museli nejprve vykácet, pařezy stromů namáhavě ze země vykopat, aby teprve z mýtin mohlo kultivací vzniknout obdělávané pole k zasévání obilí, sázení brambor na obživu. Z lesních kmenů se pracně stavěly sruby k nuznému bydlení. To vše prováděli naprosto primitivně bez jakékoliv pomocné mechanizace. K dispozici měli pouze lopaty, sekery, motyky a pily. To vše svědčí o jejich velkém odhodlání a nesmírné pracovitosti, neboť vytvoření nové vesnice, jakožto i připravení polí k setbě představovalo těžkou, úmornou dřinu a málo skrovné obživy, nemluvě o lidské bídě s nemocemi a chudobou.

I přes různé předsudky a často nevraživost v cizině, prosluli reemigranti na základě všech těchto skutečností svou velkou pracovitostí. Práce se nebáli, byli pilní a svědomití, což opět souviselo s jejich vírou.

Nad jejich náboženskou horlivostí se pozastavovali nejen saští, ale i pruští úředníci. Netýkalo se to ovšem pouze jejich života v Pruském Slezsku, touto svojí základní identitou se vyznačovali i o dvě stě let později, když se vrátili zpět do své původní vlasti, tehdy Československa. Můžeme zde najít několik shodných parametrů. I po návratu do Čech po druhé světové válce zde docházelo k jisté izolaci reemigrantů od ostatních obyvatel. Přesto, že měli českou národnost a mluvili česky, ostatní, většinou neznalí jakýchkoli historických souvislostí, je víceméně považovali za Poláky. Jelikož většinou osídlili přidělené vesnice pouze oni z vlastních řad, můžeme hovořit, že opět jako kdysi v Pruském Slezsku tvořili jakousi uzavřenou „komunitu“.

Jediným společenským vyžitím a náplní jejich života bylo jejich společné setkávání při nedělních bohoslužbách, přes týden při modlitebních skupinkách. Vystačili si vlastně sami, příliš se nezačleňovali mezi ostatní „nevěřící“. Navštěvovali se povětšinou jen mezi sebou, víceméně mezi nimi byli také hojně i příbuzenské vazby, neboť v Polsku se většinou brávali jen mezi sebou, nebylo příliš častých sňatků reemigrantů s Poláky nebo příslušníky jiných národností, neboť si nechtěli brát nikoho jiného než evangelického vyznání. Poláci byli přece jenom z většiny katolíci. Reemigranti však kvůli katolictví, jakožto jediného povoleného náboženství v Čechách, v 18. století odešli, tudíž sňatek s katolíkem nebyl v té době příliš častým jevem.

Podobně uzavřeně od okolního světa jako žili v Polsku, žili nadále i v Čechách. Jak ve své práci zmiňuji, dokonce i v Místním národním výboru ve Zhořci byli všichni jeho členové pouze z řad reemigrantů. Také školu v Pačíně z velké většiny navštěvovaly jen děti reemigrantů, podobně jako tomu bylo ve školách zřízených v osadách v Polsku.

Když se vrátíme k otázce reemigrantů a jejich vztahu k jiným vyznáním, neodmítali pouze katolictví. Když mezi reemigranty začala pronikat baptistická misie, většina evangelicky smýšlejících ji také příliš zpočátku nepřijala. Mezi reemigranty se dostala především z Německa, kam někteří odešli za prací na přelomu 19. a 20. století za prací. Zde se pak seznámili s baptistickým hnutím.

Některé předsudky z řad evangelíků však vůči baptistům, i naopak, přetrvávaly také po návratu do Čech. Jak jsem již nastínila v kapitole o vzniku sboru Bratrské jednoty baptistů v Teplé, zpočátku se jak evangelíci, tak baptisté scházeli ke společným bohoslužbám. Ovšem záhy došlo k rozporům, které jistě nevznikly náhle, ale táhly se již

právě od přijetí baptistického vyznání některými reemigranty v Polsku. Vše pak vygradovalo k ustanovení baptistického sboru v Teplé.

Na jednu stranu lze pochopit počáteční zklamání některých evangelíků, že ve vyznání víry nezůstali celiství, když se někteří odklonili k baptismu, vezmeme-li v úvahu, že z Čech odešli v 18. století všichni jako evangelíci. Na druhou stranu baptistické vyznání přinášelo vroucnější důslednost víry, což právě mnohé oslovilo.

Mým přáním je, aby tato práce mohla sloužit k oživení tohoto tématu a rozšíření povědomí o české reemigraci po druhé světové válce na Bezručicko. Zároveň také předložit případným zájemcům z řad potomků těchto reemigrantů ucelený pohled na tuto problematiku a připomenout jejich vlastní minulost a identitu.

PRAMENY A LITERATURA

1) Archivní prameny

SOkA Tachov, *Chronik der politischen Gemeinde Hurz aus dem Jahre 1928.*

SOkA Tachov, *MNV Zhořec.*

SOkA Tachov, *ONV Planá 16.*

SOkA Tachov, *ONV Planá 71.*

SOkA Tachov, *ONV Tachov, MPPR - ÚE (majetková podstata pozemkových reforem - úhradový elaborát).*

SOkA Tachov, *KSČ - OV Stříbro v letech 1945 - 1960.*

SOkA Tachov, *KSČ - OV Tachov v letech 1945 - 1988.*

SOkA Tachov, Jiří TUČEK, *Kronika Zhořce 1948.*

SOkA Tachov, *Vrbice – Zhořec 1945.*

SOkA Tachov, *Základní devítiletá škola Pačín K 1 - K 16 1946 - 1962.*

SOkA Tachov, *Základní devítiletá škola Pačín K 17 - K 31 1962 - 1975.*

SOkA Tachov, *Základní odborná škola rolnická Bezdrůžice 1945 - 1950*.

SOkA Tachov, *Zhořec I*.

SOkA Tachov, *Zhořec II*.

2) Vzpomínky a kroniky

Vlasta BUREŠOVÁ, *Vzpomínky na Bezdrůžice*, Trutnov 2010, (ve vlastnictví Václava Kalisty z Bezdrůžic).

Chronik der politischen Gemeinde Pollschitz – Harlosee, strojopis bez data vydání (ve vlastnictví Gustava Černého z Horních Polžic).

Chronik von Rössin, einer kleinen Gemeinde im Bezirk Weseritz in Böhmen, Ergolding 1991, (ve vlastnictví Gustava Černého z Horních Polžic).

Kronika sboru Českobratrské církve evangelické v Černošíně (uložena tamtéž).

Teofil MILLER, *Paměti*. Strojopis uložený v Husitském muzeu v Táboře.

Rudolf Jan MOSES, *Pohled do historie reemigrantů, Čechů, navrátivších se roku 1945 z exilu v Polsku*, strojopis, Tachov 1986, ve vlastnictví autorky práce.

Richard NOVÁK, *Některé vzpomínky na život pobělohorských exulantů v Polsku a na jejich repatriaci do Čech*, strojopis, Broumov 2005, ve vlastnictví autorky práce.

Richard NOVÁK, *Vzpomínky z mého života*, strojopis, Broumov 2013.

Richard NOVÁK, *Vzpomínky*, strojopis, Broumov 2014.

Marianne SEIDEL - Erna DORSCHNER – Frieda KLEIN – Toni ROSAM, *Das Dorf Harlosee. Erzählungen und Erinnerungen*, Herzogenaurach 2009, (ve vlastnictví Gustava Černého z Horních Polžic).

Anton WALDMANN – Josef NADLER – Hilda GIEBL, *Kronika politické obce Harlosee – Horní Polžice, 1919 – 1945*, (ve vlastnictví Gustava Černého z Horních Polžic).

2) Literatura

Jan AUERHAN, *Osady českých emigrantů v Prusku, Polsku a Rusku*, Praha 1920.

Lubomír BALCAR et al., *Církev v proměnách času. Sborník k 50. výročí spojení Českobratrské církve evangelické*, Praha 1969.

František Michálek BARTOŠ, *Nové obrázky z našich dějin*, Praha 1940.

Václav BAXA – Markéta NOVOTNÁ – Petr PRÁŠIL, *Bezdužicko na starých pohlednicích*, Hostivice 2005.

Pavel BĚLINA et al., *Kronika Českých zemí*, Praha 2003.

Jiří BÍLÝ, *Jezuita Antonín Koniáš*, Praha 1996.

Jan BISTRANIN, *Sborník k 50. výročí sboru BJB v Liberci*, Liberec 1995.

Lenka BOBKOVÁ, *Exulanti z Prahy a severozápadních Čech v Pirně v letech 1621 – 1639*, Praha 1999.

Vladimír Dvořák - Vlastimil POSPÍŠIL, *100 let života víry. Jubilejní sborník Bratrské jednoty baptistů*, Praha 1989.

Johann Christian ENGELSCHALL, *Betreibung der Exulanten- und Bergstadt Johann-Georgenstadt*, in: Verlegung Friedrich Lanckischens Erben und Christoph Kircheisen, Leipzig 1723.

Geschichtliche Nachrichten über die Stadt Neu-Salza auf Grund historischer Urkunden und Überlieferungen. Festgabe zum 200jährigen Bestehen der Stadt Neusalza (autor ani rok není uveden, fotomechanický přetisk Druckwerkstatt Voigt, Neusalza 2000).

Michaela HALLEROVÁ, *Návraty pobělohorských emigrantů za první republiky. Bakalářská práce*, PedF UK Praha 2013.

Alois HARBAUER, *500 Jahre Stadt Weseritz, 1459 - 1959, 25. und 26. Juli 1959 Heimattreffen und Wallfahrt in Tirschenreuth*, Geisenfeld 1959.

Historie sborů BJB v ČSR, Praha: vlastním nákladem, 1994.

Ferdinand HREJSA, *Čeští exulanti od 16. století, zvláště na Žitavsku*, in: *Žitavsko v českých dějinách. Sborník prací členů výzkumného vědeckého sboru při koordinačním zahraničním výboru v Praze*, Praha 1947.

Olivier CHALINE, *Bílá hora*, Praha 2013.

Jan Pavel KUČERA, *Bílá hora. O potracení starobylé slávy české*, Praha 2003.

Howard LOUTHAN, *Obrácení Čech na víru aneb Rekatolizace po dobrém a po zlém*, Praha 2011.

Edward MARTUSZEWSKI, *49 listów z powodu braci czeskich*, Lodž 1971.

Vladimír MÍČAN, *Česká emigrace v Polsku a na Volyni*, Brno 1924.

Karl Gottlob MORÁWEK, *Geschichte der böhmisch-evangelischen Exulantengemeinde in Zittau, sowie ihrer Prediger und Jugendlehrer von 1621 – 1847*, Zittau 1847.

Manfred MOTEL, *Das Böhmisches Dorf in Berlin. Die Geschichte eines Phänomens*, Berlin 1983.

Josef PETRÁŇ, *Staroměstská exekuce*, Praha 2004.

Vlastimil POSPÍŠIL, *Návrat domů*, Brno 2003.

Pavel REICHARD, *Smutný osud Českých bratří*, Kraslické noviny 3, 2001, č. 2, s. 8.

Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Běh života českých emigrantů v Berlíně v 18. století*, Praha 1999.

Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Exulantská útočiště v Lužici a Sasku*, Praha 2004.

Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Exulantský kazatel. Biografická novela o Václavu Blanickém (1720 – 1774), zakladateli exulantských kolonií v pruském Slezsku*, Praha 2007.

Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Jak potůček v jezeře. Moravané v obnovené Jednotě bratrské v 18. století*, Praha 2009.

Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Pozvání do Slezska. Vznik prvních českých emigrantských kolonií v 18. století v Pruském Slezsku*, Praha 2001.

Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Stručně o pobělohorských exulantech*, Praha 2005.

Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Zelów. Česká exulantská obec v Polsku*, Praha 2002.

Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*, Praha 1995.

Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*, Praha 2005.

Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Z nouze o spasení. Česká emigrace v 18. století do Pruského Slezska*, Praha 1992.

Dušan UHLÍŘ, *Černý den na Bílé hoře*, Brno 1998.

Jaroslav VACULÍK, *Reemigrace Čechů a Slováků 1945 – 1950. Sborník prací Masarykovy univerzity v Brně, sv. 48*, Brno 1993.

Jan VYCHOPĚŇ – Jaroslav SMÍLEK – Vlastimil POSPÍŠIL, *Kazatelé Bratrské jednoty baptistů*, Praha 2005.

Alois WUSCHEK – Hans HEIMRATH, *Über Grenzen hinweg. Geschichte, Land und Leute des Plan - Weseritzer Bezirkes Tirschenreuth und Mährling*, Geisenfeld 1964.

SEZNAM PŘÍLOH

1. **Česká modlitebna v Žitavě** – Karl Gottlob MORÁWEK, *Geschichte der böhmisch-evangelischen Exulantengemeinde in Zittau, sowie ihrer Prediger und Jugendlehrer von 1621 – 1847*, Zittau 1847.
2. **Kostel postavený exulanty ve Wespen** - Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Exulantská útočiště v Lužici a Sasku*, Praha 2004, s. 296.
3. **Betlémský kostel v Rixdorfu** – Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Běh života českých emigrantů v Berlíně v 18. století*, Praha 1999, s. 118.
4. **Betlémský kostel v Berlíně** - *Tamtéž*, s. 72.
5. **Radnice v Münsterbergu** – Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Pozvání do Slezska. Vznik prvních českých emigrantských kolonií v 18. století v pruském Slezsku*. Praha 2001, s. 90.
6. **Kostel v Zelově** – ČCE Černošín, *kronika sboru ČCE v Černošíně* (uložena tamtéž).
7. **Kostel v Kučově** - *Tamtéž*.
8. **Velký Tábor (kostel)** - *Tamtéž*.
9. **Interiér kostela ve Velkém Táboře** - *Tamtéž*.
10. **Velký Tábor - sbor mládeže** - *Tamtéž*.
11. **Velký Tábor - přístavba verandy na faře** - *Tamtéž*.
12. **Velký Tábor - slavnost vyzdvižení zvonů** - *Tamtéž*.
13. **Velký Tábor - slavnost vyzdvižení zvonů** - *Tamtéž*.
14. **Tři generace farářů Kačerů** - *Tamtéž*.
15. **Rodina Kačerova** – Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*, Praha 2005, s. 47.
16. **Velký Tábor - stavba nové školy** - ČCE Černošín, *kronika sboru ČCE v Černošíně* (uložena tamtéž).
17. **Velký Tábor - celkový pohled školy** - Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*, Praha 2005, s. 43.

18. **Velký Tábor - mládež sboru** - ČCE Černošín, *kronika sboru ČCE v Černošíně* (uložena tamtéž).
19. **Velký Tábor - stavba nové hospodářské budovy** - *Tamtéž.*
20. **Malý Tábor - pěvecký školní sbor** - *Tamtéž.*
21. **Malý Tábor - učitel Rudolf Nevečeřal s dětmi** - Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*, Praha 2005, s. 48.
22. **Malý Tábor - pohled na hostinec** - ČCE Černošín, *kronika sboru ČCE v Černošíně* (uložena tamtéž).
23. **Velký Tábor - pohled na kostel** - *Tamtéž.*
24. **Učitelé Rudolf Nevečeřal z Malého Tábora a Vilém Nevečeřal z Velkého Tábora** - *Tamtéž.*
25. **Malý Tábor - Ema Katnerová se svými bratry Kocirkovými** - ve vlastnictví autorky práce.
26. **Ema Nevečeřalová, roz. Katnerová** – ve vlastnictví autorky práce.
27. **Karel Nevečeřal** - ve vlastnictví autorky práce.
28. **Malý Tábor – stavba stodoly** - ve vlastnictví autorky práce.
29. **Místo, kde stával Starý Tábor** - ČCE Černošín, *kronika sboru ČCE v Černošíně* (uložena tamtéž).
30. **Zásnuby** - ve vlastnictví autorky práce.
31. **Veronikapole - svatba** - ve vlastnictví autorky práce.
32. **Nedělní škola v Čermíně** – ve vlastnictví autorky práce.
33. **Reinhard, Lieselotte a Harald Novákovi** - ve vlastnictví autorky práce.
34. **Alžběta a Artur Novákovi s dětmi** - ve vlastnictví autorky práce.
35. **Veronikapole – rodný dům Artura Nováka** - ve vlastnictví autorky práce.
36. **Čermín – rodný dům Alžběty Jelínkové** - ve vlastnictví autorky práce.
37. **Čermín – baptistická modlitebna** - ve vlastnictví autorky práce.

38. **Veronikapole - stará zemská hranice** - ČCE Černošín, *kronika sboru ČCE v Černošíně* (uložena tamtéž).
39. **Modlitebna baptistické církve v Čermíně** - *Tamtéž*.
40. **Interiér modlitebny baptistické církve v Čermíně** – ve vlastnictví autorky práce.
41. **Dům "Smolák"** - ve vlastnictví autorky práce.
42. **Čermín - jeden z domů v roce 1995** - ve vlastnictví autorky práce.
43. **Čermín – svatba** – soukromý archiv rodiny Petrákovy z Pačina.
44. **Sourozenci Erich a Bedřich Matalovi** – *Tamtéž*.
45. **První školní den – Erich Matala** - *Tamtéž*.
46. **První školní den – Frieda Matalová** – *Tamtéž*.
47. **Konfirmace – Frieda Matalová** – *Tamtéž*.
48. **Matalovi z Polska** – *Tamtéž*.
49. **Čermín - škola** - ve vlastnictví autorky práce.
50. **Čermín - učitel Vilém Nevečeřal s žáky** - ČCE Černošín, *kronika sboru ČCE v Černošíně* (uložena tamtéž).
51. **Vilém Hovorka** – ve vlastnictví autorky práce.
52. **Čermín - manželé Marie a Pavel Hovorkovi** - ve vlastnictví autorky práce.
53. **Čermín - Anna Hovorková se svojí maminkou** - ve vlastnictví autorky práce.
54. **Čermín - Anna Hovorková se svými dětmi a maminkou** - ve vlastnictví autorky práce.
55. **Čermín - Anna Hovorková se svými dětmi** - ve vlastnictví autorky práce.
56. **Anna Hovorková, roz. Tesařová** – ve vlastnictví autorky práce.
57. **Zuzana Tesařová, roz. Meise a Karel Tesař** – ve vlastnictví autorky práce.

- 58. Celkový pohled na Pačín** - SOkA Tachov, *Chronik der politischen Gemeinde Hurz aus dem Jahre 1928*, s. 40.
- 59. Hrázděný dům v Pačině** - *Chronik von Rössin, einer kleinen Gemeinde im Bezirk Weseritz in Böhmen*, Ergolding 1991, s. 53.
- 60. Pravděpodobně Franz Klement se svými syny Antonem a Ottem** - soukromý archiv rodiny Petrákovy z Pačina.
- 61. Anton Brunner** – *Tamtěž*.
- 62. Pravděpodobně Frieda Heidl** – *Tamtěž*.
- 63. Německý obyvatel, pravděpodobně z Pačina** – *Tamtěž*.
- 64. Německá obyvatelka, pravděpodobně z Pačina** – *Tamtěž*.
- 65. Německá žákyně, pravděpodobně z Pačina** – *Tamtěž*.
- 66. Původní německí obyvatelé při žních** - Marianne SEIDEL - Erna DORSCHNER – Frieda KLEIN – Toni ROSAM, *Das Dorf Harlosee. Erzählungen und Erinnerungen*, Herzogenaurach 2009, přílohy nestránkovány.
- 67. Celkový pohled na Kamýk** - SOkA Tachov, *Chronik der politischen Gemeinde Hurz aus dem Jahre 1928*, s. 38.
- 68. Alois Gahabka** - *Chronik von Rössin, einer kleinen Gemeinde im Bezirk Weseritz in Böhmen*, Ergolding 1991, s. 271.
- 69. Celkový pohled na Zhořec** - SOkA Tachov, *Chronik der politischen Gemeinde Hurz aus dem Jahre 1928*, s. 34.
- 70. Náves ve Zhořci** – *Tamtěž*.
- 71. Náves v Kohoutově** – *Tamtěž*, s. 42.
- 72. Celkový pohled na Loučky** – *Tamtěž*, s. 37.
- 73. Anna a Adam Löschovi** - Marianne SEIDEL - Erna DORSCHNER – Frieda KLEIN – Toni ROSAM, *Das Dorf Harlosee. Erzählungen und Erinnerungen*, Herzogenaurach 2009, přílohy nestránkovány.
- 74. Dům č. 2 v Horních Polžicích v roce 1936** – *Tamtěž*.
- 75. Karl a Berta Wurdingerovi** – *Tamtěž*.
- 76. Dům č. 3 v Horních Polžicích v roce 2003** - *Tamtěž*.
- 77. Karl Weiss s příbuznými** – *Tamtěž*.

78. Dům č. 4 v Horních Polžicích v roce 2003 – *Tamtéž.*
79. Fanny a Franz Rubikovi s dětmi - *Tamtéž.*
80. Dům č. 5 v Horních Polžicích v roce 1964 - *Tamtéž.*
81. Anton Gebhart se svojí druhou manželkou a synem Walterem - *Tamtéž.*
82. Dům č. 6 v Horních Polžicích v roce 1936 – *Tamtéž.*
83. Emma a Franz Pittrofovi - *Tamtéž.*
84. Dům č. 7 v Horních Polžicích v roce 2003 - *Tamtéž.*
85. Anton a Theresia Worschechovi - *Tamtéž.*
86. Dům č. 8 v Horních Polžicích v roce 2003 - *Tamtéž.*
87. Franz Nadler - *Tamtéž.*
88. Dům č. 9 v Horních Polžicích v roce 2003 - *Tamtéž.*
89. Aloisia a Josef Distlerovi - *Tamtéž.*
90. Dům č. 10 v Horních Polžicích v roce 2003 - *Tamtéž.*
91. Ludwig a Aloisia Fretschnerovi se svými dětmi - *Tamtéž.*
92. Dům č. 11 v Horních Polžicích v roce 1936 - *Tamtéž.*
93. Josef a Anna Gieblovi - *Tamtéž.*
94. Josef a Barbara Frankovi - *Tamtéž.*
95. Ludwig a Anna Weisovi - *Tamtéž.*
96. Dům č. 14 v Horních Polžicích v roce 1964 - *Tamtéž.*
97. Anton Rubik s manželkou a dcerou Annou - *Tamtéž.*
98. Dům č. 15 v Horních Polžicích - *Tamtéž.*
99. Rodina Rosamových v roce 1944 - *Tamtéž.*
100. Rodina Rosamových v roce 1936 - *Tamtéž.*
101. Rodina Rosamových v roce 1908 - *Tamtéž.*
102. Dům č. 17 v Horních Polžicích - *Tamtéž.*
103. Julie a Josef Wankovi - *Tamtéž.*

104. Dům č. 18 v Horních Polžicích v roce 1936 - *Tamtéž*.
105. Franz a Resi Stadlerovi - *Tamtéž*.
106. Dům č. 19 v Horních Polžicích v roce 1944 - *Tamtéž*.
107. Maria Auer s dětmi Erikou a Franzem - *Tamtéž*.
108. Dům č. 20 v Horních Polžicích v roce 1964 - *Tamtéž*.
109. Marie Mattisová s prvním manželem - *Tamtéž*.
110. Anton Teichner - *Tamtéž*.
111. Josef a Theresia Nadlerovi se svojí dcerou Annou - *Tamtéž*.
112. Dům č. 22 v Horních Polžicích v roce 1940 - *Tamtéž*.
113. Zápisky Hilde Gieblové o konci války v Horních Polžicích, rok 1945 - ve vlastnictví Gustava Černého z Horních Polžic.
114. Marie Zasková, roz. Rubiková - *Chronik von Rössin, einer kleinen Gemeinde im Bezirk Weseritz in Böhmen*, Ergolding 1991, s. 71.
115. Dům č. 1 v Řešíně v roce 1990 – *Tamtéž*, s. 70.
116. Wenzel a Julie Zaskovi – *Tamtéž*, s. 75.
117. Dům č. 2 v Řešíně v roce 1964 – *Tamtéž*, s. 73.
118. Rodina Weissova kolem roku 1914 – *Tamtéž*, s. 76.
119. Dům č. 3 v Řešíně v roce 1943 – *Tamtéž*, s. 76.
120. Rodina Baumgartlova na začátku první světové války - *Tamtéž*, s. 80.
121. Manželé MUDr. Josef Baumgartl se svojí manželkou – *Tamtéž*, s. 80.
122. Rodina Wagnerova - *Tamtéž*, s. 83.
123. Dům č. 5 v Řešíně - *Tamtéž*, s. 81.
124. Franz a Maria Wondrovi – *Tamtéž*, s. 86.
125. Dům č. 6 v Řešíně v roce 1984 – *Tamtéž*, s. 85.
126. Karl a Juliana Waldmannovi – *Tamtéž*, s. 89.
127. Dům č. 7 v Řešíně – *Tamtéž*, s. 88.

128. Emma, roz. Weissová a Franz Pittrof s dětmi – *Tamtéž*, s. 92.
129. Dům č. 8 v Řešíně v roce 1935 – *Tamtéž*, s. 90.
130. Albert a Marie Perschinovi – *Tamtéž*, s. 95.
131. Alois a Marie Gahabkovi – *Tamtéž*, s. 98.
132. Theresia a Josef Baumgartlovi – *Tamtéž*, s. 103.
133. Vrata do domu č. 11 v Řešíně, rok 1943 – *Tamtéž*, s. 103.
134. Josef a Theresia Weissovi se svými dětmi – *Tamtéž*, s. 104.
135. Dům č. 12 v Řešíně v roce 1939 – *Tamtéž*, s. 104.
136. Engelbert a Anna Gründlovi s dcerou Walli – *Tamtéž*, s. 108.
137. Dům č. 13 v Řešíně v roce 1984 – *Tamtéž*, s. 106.
138. Karel a Marie Wondrovi s dětmi – *Tamtéž*, s. 111.
139. Dům č. 14 v Řešíně – *Tamtéž*, s. 109.
140. Karl a Franziska Valentovi se synem Franzem – *Tamtéž*, s. 113.
141. Dům č. 15 v Řešíně – *Tamtéž*, s. 112.
142. Theresia a Karl Zahovi – *Tamtéž*, s. 116 – 117.
143. Dům č. 16 v Řešíně – *Tamtéž*, s. 117.
144. Anton a Theresia Cirlovi – *Tamtéž*, s. 121.
145. Sophie a Franz Heimrathovi – *Tamtéž*, s. 126.
146. Wilhelm a Marie Denkovi – *Tamtéž*, s. 129.
147. Rodina Leithäuslova – *Tamtéž*, s. 131.
148. Berta a Adolf Rubickovi – *Tamtéž*, s. 133.
149. Rodina Süssova – *Tamtéž*, s. 136.
150. Anna a Wilhelm Weissovi – *Tamtéž*, s. 138.
151. Dům č. 25 v Řešíně roku 1938 – *Tamtéž*.
152. Josef a Theresia Weissovi – *Tamtéž*, s. 141.

153. **Dům č. 26 v Řešíně v roce 1979** – *Tamtéž*.
154. **Willi a Fanni Trübenbachovi** – *Tamtéž*, s. 143.
155. **Johanna a Adolf Zaskovi** – *Tamtéž*, s. 146.
156. **Dům č. 28 v Řešíně** – *Tamtéž*, s. 145.
157. **Anton a Theresia Schröckovi** – *Tamtéž*, s. 149.
158. **Dům č. 29 v Řešíně v roce 1964** – *Tamtéž*, s. 147.
159. **Anna a Johann Zahovi** – *Tamtéž*, s. 153.
160. **Dům č. 30 v Řešíně v roce 1940** – *Tamtéž*, s. 151.
161. **Josef Pimpl s manželkou a synem** – *Tamtéž*, s. 154.
162. **Dům č. 31 v Řešíně v roce 1964** – *Tamtéž*.
163. **Wenzel a Anna Zaskovi** – *Tamtéž*, s. 158.
164. **Dům č. 32 v Řešíně v roce 1940** – *Tamtéž*, s. 157.
165. **Sudetští Němci z Konstantinových Lázní během odsunu do Německa** – *Tamtéž*, s. 262.
166. **Sudetští Němci z Konstantinových Lázní během odsunu do Německa** – *Tamtéž*.
167. **Dům č. 1 v Kamýku v roce 1959** - Václav BAXA – Markéta NOVOTNÁ – Petr PRÁŠIL, *Bezdužičko na starých pohlednicích*, Hostivice 2005, s. 150.
168. **Dům č. 2 v Kamýku v 50. letech** - ve vlastnictví autorky práce.
169. **Dům č. 5 v Kamýku v 60. letech** – ve vlastnictví autorky práce.
170. **Rodina Hovorkova v Kamýku před domem č. 5** - ve vlastnictví autorky práce.
171. **Bratři Erich a Ervín Nevečeřalovi** – ve vlastnictví autorky práce.
172. **Gisela Hovorková a Erich Nevečeřal** – ve vlastnictví autorky práce.
173. **Svatba Gisely a Ericha Nevečeřalových** - ve vlastnictví autorky práce.
174. **Dcery manželů Nevečeřalových – Věra a Hana** - ve vlastnictví autorky práce.
175. **Anna Hovorková s vnučkami** - ve vlastnictví autorky práce.

- 176. Celkový pohled na Lestkov v roce 1949** - ČCE Černošín, *kronika sboru ČCE v Černošíně* (uložena tamtéž).
- 177. Nedělní škola ČCE v Lestkově** – *Tamtéž*.
- 178. Konfirmace v Lestkově v 50. letech** – *Tamtéž*.
- 179. Sborový dům ČCE v Lestkově** - *Tamtéž*.
- 180. Vnitřek sborového domu ČCE v Lestkově** – *Tamtéž*.
- 181. Májové oslavy na návsi v Hanově** - Václav BAXA – Markéta NOVOTNÁ – Petr PRÁŠIL, *Bezdužicko na starých pohlednicích*, Hostivice 2005, s. 44.
- 182. Slavnostní průvod při dožínkách v Kohoutově** – *Tamtéž*, s. 151.
- 183. Svatba Lieselotty a Ericha Hovorkových** - ve vlastnictví autorky práce.
- 184. Náves s rybníkem v Kohoutově** - Václav BAXA – Markéta NOVOTNÁ – Petr PRÁŠIL, *Bezdužicko na starých pohlednicích*, Hostivice 2005, s. 152.
- 185. Dům č. 7 Kohoutově** - *Tamtéž*.
- 186. Vrbice u Bezdužic** - *Tamtéž*, s. 146.
- 187. Dům č. 8 ve Vrbici u Bezdužic v roce 2000** - ve vlastnictví autorky práce.
- 188. Otevření sboru ČCE v Černošíně** - ČCE Černošín, *kronika sboru ČCE v Černošíně* (uložena tamtéž).
- 189. Interiér modlitebny ČCE v Černošíně** – *Tamtéž*.
- 190. Ordinace faráře Josefa Koláčného v Černošíně** – *Tamtéž*.
- 191. Nedělní škola sboru ČCE v Černošíně** – *Tamtéž*.
- 192. Modlitebna sboru ČCE ve Zhořci** - Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*, Praha 2005, s. 324.
- 193. Konfirmace ve sboru ČCE ve Zhořci v roce 1967** - ve vlastnictví autorky práce.
- 194. Modlitebna ČCE ve Zhořci v roce 1998** - ČCE Černošín, *kronika sboru ČCE v Černošíně* (uložena tamtéž).
- 195. Interiér modlitebny ČCE ve Zhořci v roce 1998** – *Tamtéž*.

- 196. Dům č. 12 v Pačíně – řeznictví Antona Brunnera v roce 1925** - Václav BAXA – Markéta NOVOTNÁ – Petr PRÁŠIL, *Bezdrůžicko na starých pohlednicích*, Hostivice 2005, s. 151.
- 197. Dům č. 12 v Pačíně v roce 1946** – soukromý archiv rodiny Petrákovy z Pačina.
- 198. Před modlitebnou BJB v Pačíně** – ve vlastnictví autorky práce.
- 199. Nedělní škola BJB v Pačíně** – ve vlastnictví autorky práce.
- 200. Mládež sboru BJB v Pačíně kolem roku 1948** - ve vlastnictví autorky práce.
- 201. Interiér modlitebny BJB v Pačíně** – ve vlastnictví autorky práce.
- 202. Frieda Petráková v Pačíně v roce 1951** - soukromý archiv rodiny Petrákovy z Pačina.
- 203. Zemědělec v Pačíně v roce 1952** – *Tamtéž*.
- 204. Škola v Pačíně v roce 1928** - SOkA Tachov, *Chronik der politischen Gemeinde Hurz aus dem Jahre 1928*, s. 32.
- 205. Škola v Pačíně v 50. letech** - SOkA Tachov, *ZDŠ Pačín K 17 - K 31, Pasporty - Kniha o budově*, inv. č. 32, evid. jednotka N 1.
- 206. Žáci ve škole v Pačíně v 60. letech** – ve vlastnictví autorky práce.
- 207. Základní škola v Pačíně. Učitel František Meloun s žáky v 60. letech** – ve vlastnictví autorky práce.
- 208. Měšťanská škola v Bezdrůžicích v roce 1937** - Václav BAXA – Markéta NOVOTNÁ – Petr PRÁŠIL, *Bezdrůžicko na starých pohlednicích*, Hostivice 2005, s. 24.
- 209. Německé žákyně v Měšťanské škole v Bezdrůžicích v roce 1927** - *Chronik von Rössin, einer kleinen Gemeinde im Bezirk Weseritz in Böhmen*, Ergolding 1991, s. 209.
- 210. Měšťanská škola v Bezdrůžicích kolem roku 1940** – *Tamtéž*.
- 211. Reemigranti před drogerií v Bezdrůžicích v 50. letech** – ve vlastnictví autorky práce.
- 212. Plán Kamýku před rokem 1945** - Alois WUSCHEK – Hans HEIMRATH, *Über Grenzen hinweg. Geschichte, Land und Leute des Plan - Weseritzer Bezirkes Tirschenreuth und Mährring*, Geisenfeld 1964, s. 573.
- 213. Plán Pačina před rokem 1945** – *Tamtéž*, s. 572.

214. Plán Zhořce před rokem 1945 – *Tamtéž*, s. 570.
215. Plán Kohoutova před rokem 1945 – *Tamtéž*, s. 571.
216. Plán Louček před rokem 1945 - *Tamtéž*, s. 574.
217. Plán Vrbice před rokem 1945 - *Tamtéž*, s. 545.
218. Plán Horních Polžic před rokem 1945 - *Tamtéž*, s. 654.
219. Plán Řešina před rokem 1945 - *Tamtéž*, s. 659.
220. Místa, odkud odcházeli čeští nekatolíci – Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Z nouze o spasení. Česká emigrace v 18. století do Pruského Slezska*, Praha 1992, s. 55.
221. Exulantská útočiště na české severní hranici – Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Exulantská útočiště v Lužici a Sasku*, Praha 2004, s. 527.
222. Exulantská útočiště na české severozápadní hranici - *Tamtéž*, s. 529.
223. Místa, odkud pocházeli čeští emigranti v Berlíně a Rixdorfu - Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Běh života českých emigrantů v Berlíně v 18. století*, Praha 1999, s. 712.
224. Cesta českých emigrantů do Berlína - *Tamtéž*, s. 713.
225. Exulantské kolonie ve Slezsku v 18. století – Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Pozvání do Slezska. Vznik prvních českých emigrantských kolonií v 18. století v pruském Slezsku*, Praha 2001, s. 567.
226. České exulantské kolonie v roce 1945 - Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*, Praha 2005, s. 427.
227. Reemigrace z Polska do ČSR po roce 1945 - *Tamtéž*, s. 483.

Tab. 1.1: Jména obyvatel Zhořce, Pačina, Kamýku a Kohoutova napsaná v prvním rustikálním katastru z roku 1654 – SOKA Tachov, *Chronik der politischen Gemeinde Hurz aus dem Jahre 1928*, s. 20 – 21.

Tab. 1.2: Jména obyvatel Zhořce, Pačina, Kamýku a Kohoutova zapsaná v Tereziánském katastru z roku 1749 – *Tamtéž*, s. 22 – 23.

Tab. 1.3: Jména obyvatel Zhořce, Pačina, Kamýku a Kohoutova zapsaná

v Josefínském katastru z roku 1785 – *Tamtéž*, s. 23 – 24.

Tab. 1.4: Jména obyvatel Zhořce, Pačina, Kamýku a Kohoutova z roku 1830 – *Tamtéž*, s. 26 – 27.

Tab. 2.1: Jmenný seznam německých obyvatel Kamýku č. 1 – SOkA Tachov, *Evidenční lístky – Němci, Vrbice – Zhořec 1945*.

Tab. 2.2: Jmenný seznam německých obyvatel Kamýku č. 2 – *Tamtéž*.

Tab. 2.3: Jmenný seznam německých obyvatel Kamýku č. 3 – *Tamtéž*.

Tab. 2.4: Jmenný seznam německých obyvatel Kamýku č. 4 – *Tamtéž*.

Tab. 2.5: Jmenný seznam německých obyvatel Kamýku č. 5 – *Tamtéž*.

Tab. 2.6: Jmenný seznam německých obyvatel Kamýku č. 6 – *Tamtéž*.

Tab. 2.7: Jmenný seznam německých obyvatel Kamýku č. 8 – *Tamtéž*.

Tab. 2.8: Jmenný seznam německých obyvatel Kamýku č. 9 – *Tamtéž*.

Tab. 2.9: Jmenný seznam německých obyvatel Kamýku č. 11 – *Tamtéž*.

Tab. 2.10: Jmenný seznam německých obyvatel Kamýku č. 12 – *Tamtéž*.

Tab. 3.1: Jmenný seznam německých obyvatel Pačina č. 1 – *Tamtéž*.

Tab. 3.2: Jmenný seznam německých obyvatel Pačina č. 2 – *Tamtéž*.

Tab. 3.3: Jmenný seznam německých obyvatel Pačina č. 3 – *Tamtéž*.

Tab. 3.4: Jmenný seznam německých obyvatel Pačina č. 4 – *Tamtéž*.

Tab. 3.5: Jmenný seznam německých obyvatel Pačina č. 5 – *Tamtéž*.

Tab. 3.6: Jmenný seznam německých obyvatel Pačina č. 6 – *Tamtéž*.

Tab. 3.7: Jmenný seznam německých obyvatel Pačina č. 7 – *Tamtéž*.

Tab. 3.8: Jmenný seznam německých obyvatel Pačina č. 8 – *Tamtéž*.

Tab. 3.9: Jmenný seznam německých obyvatel Pačina č. 10 – *Tamtéž*.

Tab. 3.10: Jmenný seznam německých obyvatel Pačina č. 12 – *Tamtéž*.

Tab. 3.11: Jmenný seznam německých obyvatel Pačina č. 13 – *Tamtéž*.

Tab. 3.12: Jmenný seznam německých obyvatel Pačina č. 14 – *Tamtéž*.

Tab. 3.13: Jmenný seznam německých obyvatel Pačina č. 15 – *Tamtéž.*

Tab. 3.14: Jmenný seznam německých obyvatel Pačina č. 17 – *Tamtéž.*

Tab. 3.15: Jmenný seznam německých obyvatel Pačina č. 18 – *Tamtéž.*

Tab. 4.1: Jmenný seznam německých obyvatel Zhořce č. 1 – *Tamtéž.*

Tab. 4.2: Jmenný seznam německých obyvatel Zhořce č. 2 – *Tamtéž.*

Tab. 4.3: Jmenný seznam německých obyvatel Zhořce č. 3 – *Tamtéž.*

Tab. 4.4: Jmenný seznam německých obyvatel Zhořce č. 4 – *Tamtéž.*

Tab. 4.5: Jmenný seznam německých obyvatel Zhořce č. 5 – *Tamtéž.*

Tab. 4.6: Jmenný seznam německých obyvatel Zhořce č. 7 – *Tamtéž.*

Tab. 4.7: Jmenný seznam německých obyvatel Zhořce č. 8 – *Tamtéž.*

Tab. 4.8: Jmenný seznam německých obyvatel Zhořce č. 9 – *Tamtéž.*

Tab. 4.9: Jmenný seznam německých obyvatel Zhořce č. 10 – *Tamtéž.*

Tab. 4.10: Jmenný seznam německých obyvatel Zhořce č. 11 – *Tamtéž.*

Tab. 4.11: Jmenný seznam německých obyvatel Zhořce č. 12 – *Tamtéž.*

Tab. 4.12: Jmenný seznam německých obyvatel Zhořce č. 13 – *Tamtéž.*

Tab. 4.13: Jmenný seznam německých obyvatel Zhořce č. 14 – *Tamtéž.*

Tab. 4.14: Jmenný seznam německých obyvatel Zhořce č. 15 – *Tamtéž.*

Tab. 4.15: Jmenný seznam německých obyvatel Zhořce č. 16 – *Tamtéž.*

Tab. 4.16: Jmenný seznam německých obyvatel Zhořce č. 17 – *Tamtéž.*

Tab. 4.17: Jmenný seznam německých obyvatel Zhořce č. 29 – *Tamtéž.*

Tab. 4.18: Jmenný seznam německých obyvatel Zhořce č. 31 – *Tamtéž.*

Tab. 4.19: Jmenný seznam německých obyvatel Zhořce č. 38 – *Tamtéž.*

Tab. 4.20: Jmenný seznam německých obyvatel Zhořce č. 40 – *Tamtéž.*

Tab. 4.21: Jmenný seznam německých obyvatel Zhořce č. 41 – *Tamtéž.*

Tab. 4.22: Jmenný seznam německých obyvatel Zhořce č. 42 – *Tamtéž.*

Tab. 5.1: Jmenný seznam německých obyvatel Kohoutova č. 1 – *Tamtéž.*

Tab. 5.2: Jmenný seznam německých obyvatel Kohoutova č. 3 – *Tamtéž.*

Tab. 5.3: Jmenný seznam německých obyvatel Kohoutova č. 4 – *Tamtéž.*

Tab. 5.4: Jmenný seznam německých obyvatel Kohoutova č. 5 – *Tamtéž.*

Tab. 5.5: Jmenný seznam německých obyvatel Kohoutova č. 6/11 – *Tamtéž.*

Tab. 5.6: Jmenný seznam německých obyvatel Kohoutova č. 7 – *Tamtéž.*

Tab. 5.7: Jmenný seznam německých obyvatel Kohoutova č. 8 – *Tamtéž.*

Tab. 5.8: Jmenný seznam německých obyvatel Kohoutova č. 9 – *Tamtéž.*

Tab. 5.9: Jmenný seznam německých obyvatel Kohoutova č. 10 – *Tamtéž.*

Tab. 5.10: Jmenný seznam německých obyvatel Kohoutova č. 13 – *Tamtéž.*

Tab. 6.1: Jmenný seznam německých obyvatel Louček č. 18 – *Tamtéž.*

Tab. 6.2: Jmenný seznam německých obyvatel Louček č. 19 – *Tamtéž.*

Tab. 6.3: Jmenný seznam německých obyvatel Louček č. 20 – *Tamtéž.*

Tab. 6.4: Jmenný seznam německých obyvatel Louček č. 21 – *Tamtéž.*

Tab. 6.5: Jmenný seznam německých obyvatel Louček č. 22 – *Tamtéž.*

Tab. 6.6: Jmenný seznam německých obyvatel Louček č. 23 – *Tamtéž.*

Tab. 6.7: Jmenný seznam německých obyvatel Louček č. 24 – *Tamtéž.*

Tab. 6.8: Jmenný seznam německých obyvatel Louček č. 25 – *Tamtéž.*

Tab. 6.9: Jmenný seznam německých obyvatel Louček č. 26 – *Tamtéž.*

Tab. 6.10: Jmenný seznam německých obyvatel Louček č. 30 – *Tamtéž.*

Tab. 6.11: Jmenný seznam německých obyvatel Louček č. 32 – *Tamtéž.*

Tab. 6.12: Jmenný seznam německých obyvatel Louček č. 33 – *Tamtéž.*

Tab. 6.13: Jmenný seznam německých obyvatel Louček č. 34 – *Tamtéž.*

Tab. 6.14: Jmenný seznam německých obyvatel Louček č. 35 – *Tamtéž.*

Tab. 6.15: Jmenný seznam německých obyvatel Louček č. 36 – *Tamtéž.*

Tab. 6.16: Jmenný seznam německých obyvatel Louček č. 37 – Tamtéž.

Tab. 7.1: Pracovně nasazení Němci v Čechách – Tamtéž.

Tab. 7.2: Datum vypravení a cíl transportu z Bezdružic - Alois WUSCHEK – Hans HEIMRATH, *Über Grenzen hinweg. Geschichte, Land und Leute des Plan - Weseritzer Bezirkes Tirschenreuth und Mähring*, Geisenfeld 1964, s. 536.

Tab. 7.3: Města, do kterých byli bezdružičtí Němci vysídleni – Tamtéž, s. 536 – 537.

Tab. 8.1: Návrh přidělu pozemků a budov pro Kamýk - SOkA Tachov, *Zhořec I. - Spisy MNV, MPPR (majetková podstata pozemkových reforem)*, přidělový elaborát Zhořec.

Tab. 8.2: Návrh přidělu pozemků a budov pro Loučky – Tamtéž.

Tab. 8.3: Návrh přidělu pozemků a budov pro Pačín – Tamtéž.

Tab. 8.4: Návrh přidělu pozemků a budov pro Zhořec – Tamtéž.

Tab. 8.5: Rozvrh přidělu osídlencům - jednotlivcům - SOkA Tachov, *ONV Planá*, Evidenční list z 15. 6. 1950.

Tab. 8.6: Příděl družstvům, veřejně právním korporacím apod. – Tamtéž.

Tab. 8.7: Pro další účely pozemkové reformy ponecháno ve správě NPF – Tamtéž.

Tab. 8.8: Rekapitulace přidělu – Tamtéž.

Tab. 8.9: Výkaz přidělců z 14. 6. 1950 - SOkA Tachov, *Zhořec I*, seznam přidělců.

Tab. 8.10: Soupis usedlostí zkonfiskovaných podle dekretu č. 12/45 pro Kamýk - SOkA Tachov, *Spisy MNV, MPPR*.

Tab. 8.11: Soupis usedlostí zkonfiskovaných podle dekretu č. 12/45 pro Loučky - Tamtéž.

Tab. 8.12. Soupis usedlostí zkonfiskovaných podle dekretu č. 12/45 pro Pačín – Tamtéž.

Tab. 8.13: Soupis usedlostí zkonfiskovaných podle dekretu č. 12/45 pro Zhořec – Tamtéž.

Tab. 9.1: Žáci ve školním roce 1946 / 1947 - SOkA Tachov, *ZDŠ Pačín K 1 - K 16 1946 - 1962*, inv. č. 1, evid. jednotka K 1.

- Tab. 9.2:** Žáci ve školním roce 1947 / 1948 - *Tamtéž*, inv. č. 2, evid. jednotka K 2.
- Tab. 9.3:** Žáci ve školním roce 1948 / 1949 - *Tamtéž*, inv. č. 3, evid. jednotka K 3.
- Tab. 9.4:** Žáci ve školním roce 1949 / 1950 - *Tamtéž*, inv. č. 4, evid. jednotka K 4.
- Tab. 9.5:** Žáci ve školním roce 1950 / 1951 - *Tamtéž*, inv. č. 5, evid. jednotka K 5.
- Tab. 9.6:** Žáci ve školním roce 1951 / 1952 - *Tamtéž*, inv. č. 6, evid. jednotka K 6.
- Tab. 9.7:** Žáci ve školním roce 1952 / 1953 - *Tamtéž*, inv. č. 7, evid. jednotka K 7.
- Tab. 9.8:** Žáci ve školním roce 1953 / 1954 - *Tamtéž*, inv. č. 8, evid. jednotka K 8.
- Tab. 9.9:** Žáci ve školním roce 1954 / 1955 - *Tamtéž*, inv. č. 9, evid. jednotka K 9.
- Tab. 9.10:** Žáci ve školním roce 1955 / 1956 - *Tamtéž*, inv. č. 10, evid. jednotka K 10.
- Tab. 9.11:** Žáci ve školním roce 1956 / 1957 - *Tamtéž*, inv. č. 11, evid. jednotka K 11.
- Tab. 9.12:** Žáci ve školním roce 1957 / 1958 - *Tamtéž*, inv. č. 12, evid. jednotka K 12.
- Tab. 9.13:** Žáci ve školním roce 1958 / 1959 - *Tamtéž*, inv. č. 13, evid. jednotka K 13.
- Tab. 9.14:** Žáci ve školním roce 1959 / 1960 - *Tamtéž*, inv. č. 14, evid. jednotka K 14.
- Tab. 9.15:** Žáci ve školním roce 1960 / 1961 - *Tamtéž*, inv. č. 15, evid. jednotka K 15.
- Tab. 9.16:** Žáci ve školním roce 1961 / 1962 - *Tamtéž*, inv. č. 16, evid. jednotka K 16.
- Tab. 9.17:** Žáci ve školním roce 1962 / 1963 - SOkA Tachov, *ZDŠ Pačín K 17 - K 31 1962 - 1975*, inv. č. 17, evid. jednotka K 17.
- Tab. 9.18:** Žáci ve školním roce 1963 / 1964 - *Tamtéž*, inv. č. 18, evid. jednotka K 18.
- Tab. 9.19:** Žáci ve školním roce 1964 / 1965 - *Tamtéž*, inv. č. 19, evid. jednotka K 19.
- Tab. 9.20:** Žáci ve školním roce 1965 / 1966 - *Tamtéž*, inv. č. 20, evid. jednotka K 20.
- Tab. 9.21:** Žáci ve školním roce 1966 / 1967 - *Tamtéž*, inv. č. 21, evid. jednotka K 21.
- Tab. 9.22:** Žáci ve školním roce 1967 / 1968 - *Tamtéž*, inv. č. 22, evid. jednotka K 22.
- Tab. 9.23:** Žáci ve školním roce 1968 / 1969 - *Tamtéž*, inv. č. 23, evid. jednotka K 23.
- Tab. 9.24:** Žáci ve školním roce 1969 / 1970 - *Tamtéž*, inv. č. 24, evid. jednotka K 24.
- Tab. 9.25:** Žáci ve školním roce 1970 / 1971 - *Tamtéž*, inv. č. 25, evid. jednotka K 25.

Tab. 9.26: Žáci ve školním roce 1971 / 1972 - *Tamtéž*, inv. č. 26, evid. jednotka K 26.

Tab. 9.27: Žáci ve školním roce 1972 / 1973 - *Tamtéž*, inv. č. 27, evid. jednotka K 27.

Tab. 9.28: Žáci ve školním roce 1973 / 1974 - *Tamtéž*, inv. č. 28, evid. jednotka K 28.

Tab. 9.29: Žáci ve školním roce 1974 / 1975 - *Tamtéž*, inv. č. 29, evid. jednotka K 29.

PŘÍLOHY